Tas.-67
(1 al 380)

Aquest full és per posar
darrera les pàgines
mal cosides i hoder-les
Hepir müller

En caso de reclamación
rogamos citen el siguiente
número.
N.º 45
Gracias.
L. Guarro Casas, S.A.

TAS_67

T R E S

N o v e l . l a

I. M A T I N S

Mireu que ja ve el dia:
els amors de la lluna s'acabaren.

F. NIETZCHE (Així parlà Zarathustra)-Trad.J.Maragall

I. - Plaça de la Universitat
II. - Els dijous del Kursaal
III.- Misteris de la política.
IV. - Picasso al Liceu
V. - Un estiu trasbalsat
VI. - Isabel
VII. - La dona i l'ideal
VIII. - El cafè de cambreres
IX. - Religió i biologia
X. - Allò que farem
XI. - Mort d'Isabel
XII. - La dispersió.

I. - PLAÇ DE LA UNIVERSITAT

A setze, a disset anys vindran d'altres preocupacions; ara cal estudiar.

Del "Diari" de Marie Bashkirtseff.

Tocarenles onze. tre classe i classe hi havia un lleure d'uns minuts. bo a'roritar-lo per sortir a passejar. Les portes que s'obrien a les voltes tenebroses del vestíbul, fetes de pedres lluentes d'humitat i de butícia, i les entres laterals que donaven a l'Institut o a les Facultats, abocaven individualment a l'ampla voravia del davant de la Universitat el seu doll tumultuós d'estudiants. Al mig de la plaça es formaven tot-seguit una pila de grups. Un parell de minyons travessaren d'una correguda la ramblia i, tot evitant els cotxes i automòbils, s'enfilaren a un tramvia que passava fent dringar la campaneta. Al quiosc de la cantonada del carrer d'Aribau un pot-tat feia una cervesa.

Xavier amb els llibres sota el braç, travessà el portal de l'Institut i es reuní amb Joan i Francesc, que ja l'esperaven al davant de l'edifici. Tot passant, saludava distretament els companys de classe. No se li hauria acudit de bescanviar amb ells d'altres mots que els breus comentaris sobre l'humor dels professors o les dificultats de la lliçó del dia. Amb Joan i Francesc, en canvi, podia parlar a cor què vols, cor què desitges. No era que li agradés molt d'enraonar. Més aviat es sentia posseït per una certa timidesa que li impedia de llançar-se a grans tirades, li vedava l'ús fàcil dels grans mots - aquells mots que us els sentiu passar per la boca provistos d'una invisible majúscula - i de les expressions sàvies, que donen més precisió a la frase, però que li lleven també el dring de sinceritat que sabria convèncer... Totes aquestes coses potser no les pensava amb prou claredat, i el cert era que quan sentia les tumultuoses declamacions de Joan, el poeta i orador de la colla, i les definicions precises i elegants de Francesc, trobava que la seva conversa era pobre i inexpressiva al costat de la dels seus companys.

Arrambats a la paret maculada de les sempiternes inscripcions (Maura no! Maura sí! Visca Catalunya lliure!), amb els llibres posats damunt el replà d'on sorgia la reixa miseriosa que tancava el jardí, encara més miserós, de la Universitat, fet de quatre palmeres empolsegades i uns arbres innominats enmig d'un herbei inculte, els amics de Xavier ja havien començat una interessant discussió sobre el "càtedro" d'Ètica.

- Et dic que se'n va de Barcelona. Diu que s'estima més anar a l'Institut de Madrid. Com que és castellà! - assegurava Joan.

- Això no vol dir res. De vegades encara s'hi troben més bé, així.

- Potser no acabarà el curs. Tant de bo, perquè, sinó, em penso que suarem, als examens, amb ell.

- I amb un altre, què? - comentà, escèptic, Francesc.

Els examens eren l'obsessió, el turment implacable que posava una ombra tenebrosa damunt totes les joies i totes les esperances. Memento homo quia pulvis eris. Recorda't, estudiant, que a final de curs hi ha els examens. Les diversions de les vacances, les aventures de mig curs, les modistetes que pul.lulen pels vòlts de la Universitat, els billars del carrer de Tallers, els cinees d'Aribau, els balls a l'Iris i el desempedrar la plaça per atacar la policia, abans de la Puríssima, tot plegat, què? Al capdavall, tot havia de desembocar en l'angoixa de les boletes tretes a l'atzar, en la suor freda que se us escorria esquena avall, en l'ennuegament i la memòria buida, inexpressiva com la cara del catedràtic d'Agricultura mentre detallava els diversos ordres de les fanerògames. Àdhuc la joia d'aprendre, per als estudiants excepcionals que poguessin gustar aquesta sensació tan poc acostumada en el gran casal, ¿què era al costat de les angúnies dels dies de juny?

De novembre a juny, quin n'hi havia de mesos, però! Sis o set - una nitat, per a uns xicots de quinze anys -. I aquells ja eren els darrers del batxillerat. Estudiants de sisè curs, ja havien superat cinc vegades aquell tenebrós escull, i cap any no els havia deixat la sort. No calia pas anar-s'hi.

- Ja deu aprovar els nois dels Maristes, ja! - murmurà, rancuniosament, Xavier.

- Tu dirs! I els dels Jesuïtes! I un de nou que vingui farà igual, - conclogué Francesc -. Que no ho veieu que no els poden descontentar? Encara que no els corrin els llibres ni els paguin matrícules, ¿com voleu que es posin de punt amb els "padres"? -

Aquella era una de les constants recances dels tres nois. Quan havia arribat l'hora de fer el batxillerat, tots tres s'havien conjurat a fer-lo a l'Institut, fora de la tutel.la de cap col.legi. Prou els havia costat d'obtenir-ho! Els pares havien rondinat; les mares havien previst mil perills per a llurs rançons, hòrrides temptacions de les que pul.lulaven entorn dels minyons perdus en la gran ciutat. El fre, la disciplina dels "padres" era una cosa segura, de tot repòs. ¿Com renunciar-hi, per una tossuderia de criatures? El pit dels tres nois va triomfar, tanmateix. Però amb una condició que feia esmentissa la victòria: el primer "suspens", àdhuc una sospitosa abundància "aprovats", destruïrien la llibertat adquirida i tornarien a dur els treminyons a les taules antipàtiques del col.legi religiós.

de l'Institut, ben cert, eren més brutes, velles i esmolades pels colzes i les calcs de tot de generacions d'aspirants a batxiller. Però aquell era, comassegurava amb èmfasi Joan Portabella, llur primer èxit en el món, llur afirmació d'una personalitat vigorosa, enfront del moltonisme sense horitzons, fet d'estudis de memòria i d'hipocresia davant dels professors (es "empollons" i els "llepons") que, a llur criteri, caracteritzava elsalumnes dels col.legis religiosos.

A final de curs, després dels examens torturadors, quan ja teníeu als dits les cobejades paperetes, humides encara dels dits suats del bidell, era una satisfacció impagable veure el ramat inquiet dels "lliures" que entraven a l'Institut sota la custòdia d'un "padre" o un "hermano". Ja veurien de quin humor estava el "càtedro"! Només volien que els toqués "aquella" lliçó! Res més que aquella!

El sol de novembre duia, entre algunes ratxes d'aire fresc, que acabaven de despullar els plàtans de la Gran Via, la tebior reconfortant de l'estiuet de Sant Martí. Un núvol barroc lliscava pausadament pel cel, estenent la vela blanca al buf del vent, però la pluja era lluny, el fred ni s'afigurava i les jardineres de remolc dels tramvies de Sants passaven amb el seu gran soroll de ferramenta, ocupades per viatgers distrets que eren sacsejats damunt les llambordes desiguals. Uns carros feixucs de caixes i fardells travessaven la plaça al pas regular dels cavalls francesos, i les mules de les Catalanes desembocaven pel carrer d'Aribau com si volguessin fer la competència, en gatzara i velocitat, als vagons grocs, atapeïts de passatgers, del tren de Sarrià que s'escorria, Balmes avall, fins a la Plaça de Catalunya.

Per la voravia passaren unes noies. Tot de galifardeus s'hi abocaven, escometent-les amb barroeria. Elles els esquivaven amb quatre fàstics, però sense dissimular llur complaença. Duien encara la trena penjant darrera l'esquena, els vestits curts, les mitges negres i les sabates de mig taló de les que encara no s'han "vestit de llarg". Devien ésser aprenentes de modista, perquè una duia una capsa llarga de fusta.

Joan Portabella les mirà amb ulls interessats. Encara que no fos el més gran - Francesc tenia un any més - la pubertat l'havia estiragassat i els seus quinze anys esclataven de vida i bategaven amb una sang calenta. Semblava gran. El pèl de la cara l'obligaria aviat a la servitud del raor. I justament ara estava descobrint el secret de la vida. (Més tard havia d'adonar-se que aquell secret només ho explicava tot d'una manera relativa i provisional. En la seva vida estava destinat a bastir moltes vegades grans concepcions de l'univers damunt el "secret" que el moment present li mostrava com a revelació transcendental de l'existència.

Estava predestinat a posar-hi cada vegada tota la seva força instintiva, tota la seva generositat impetuosa. Però cada vegada la força i la generositat havien d'estar un xic més esmussades. Més autàtiques, més sorgides directament de l'esperit, de totes maneres.)

Ara el secret de la vida, per ell, era la dona. Acabava de descobrir-ho i estava íntimament ocupat a ordenar tot el món al volt d'aquesta descoberta. Els misteris del sexe es revelaven poc a poc a la seva curiositat i en els fenòmens de la naturalesa trobava explicacions torbadores als neguits encara més torbadors que l'habitaven.

No podia veure una dona sense mirar-la llargament, amb devoció i interès. En realitat, només mirava les joves, perquè les altres, les femelles ja madurades per l'amor o per la vida no entraven dintre el quadre ideal on ell situava la seva gran revelació. Simplement, no s'adonava de llur pas. Però les altres, les noies, les dones que totjust descobrien llur feminitat! Aquells eixams de modistes que envaïen, com una temptació per als estudiants, la vorera de la plaça, més enllà de l'oasi central que voltava el monument del doctor Robert! Joan encara es trobava a la fase especulativa de la seva descoberta. Guaitava les dones joves, les examinava apassionadament, les catalogava en la seva memòria i construïa tota llur història en la seva imaginació. Coneixia totes les noies del seu barri - només de vista, és clar -. Posava un nom a cada una de les que trobava en el trajecte diari fins a l'Institut, en seguia amb avidesa aquells descoberts certants progressos de la rotunditat de formes i l'aponcellament de les carns. Un dia es trobaria llançat, sense saber com, en la febre amorosa, festejaria amb tantes noies com li agradessin, tindria prestigioses aventures i oratges passionals. Ara només les mirava de lluny. Febre, noies, aventures, oratges eren un panorama que havia d'ordenar-se un dia com el perfecte desenllaç de la seva construcció interior de la vida.

Xavier era si fa no fa de l'edat de Joan Portabella. Però encara no s'havia preocupat de transportar al món extern les vagues inquietuds i els basqueigs de la pubertat. La seva curiositat era una mica llibresca, més freda i impersonal que la del seu amic. Segurament coneixia millor, amb tota llur precisió científica, els misteris que obsessionaven Joan, però no se li havia ocorregut ni d'anticipar-ne el coneixement personal i directe ni d'extreure'n un codi vital que posés, com la vella Cavalleria medieval, la dona al centre de totes les activitats masculines.

Eren massa amics, Joan i ell, per a no comprendre, a través de les escasses confidències que Portabella havia fet als seus dos inseparables, així com de la donstant exhibició que feia de la seva obsessió per les noies, tota la intensitat del problema que es plantejava en el seu/ l'esper

I, com que Xavier ho comprenia, ho respectava. Francesc Vilà no era pas tan benèvol. L'any de més que tenia damunt els altres no li havia donat més estatura ni corpulència, però semblava com si donés un to d'autoritat al seu escepticisme un xic repelós. El sentimentalisme, els entendriments li feien horror, i vigilava amb tota cura el més petit símptoma d'aquestes malalties en el seu esperit. Com que sentia un gran afecte per Joan i veia en ell la força viril que xarbotava i es traduïa en discursos fogosos, dissimulava la repulsió que sovint li produïen els excessos sentimentals del seu amic.

- Ets un poeta! - li deia sovint. I en aquesta apel.lació hi havia, al costat de l'autèntica estimació que sentia pel seu company, la mateixa desconfiança desdenyosa que el seu pare, el senyor Jacint Vilà, comerciant a l'engròs de ferreteria i fill i nét de botiguers barcelonins, sentia per tot el que fos fantasia, arbitrari, allunyament de la realitat segura i reconfortant del dos i dos fan quatre.

Tots dos, Francesc Vilà i Xavier Forcada, s'adonaren de la llarga mirada que llur amic dedicava a les noies, que encara es tombaven per a mirar-se els estudiants que les havien escomeses, tot enraonant i rient entre elles amb grans esclats. I s'adonaren també que Joan es disposava a fer-los una de les seves confidències, a explicar-los una d'aquelles aventures purament interiors gràcies a les quals s'anava creant la seva particular actitud enfront de la vida.

- No us he parlat mai de la sabatereta? - començà, efectivament, Joan Portabella, sense deixar de mirar les trenes de les tres noies. (La del mig era bruna i alta, justament com la sabatereta. Potser això l'hi havia fet pensar; però no, perquè estava segur que tot el dia l'havia duta al pensament.)

- No ho recordo pas. ¿Qui és, una de les teves amistats desconegudes?- rondinà Francesc.

- És una noia que trobo molt sovint quan surto de casa. És bruna de pell, més aviat alta, amb uns ulls negres molt grossos i un cos que s'està acabant de fer. Bonica, molt bonica, us ho prometo. I bastant ben vestida.

- I de què li ve el nom? S'ho diu, o l'hi has posat tu? - pregunta Xavier, amic de les precisions.

- No sé com es diu. Per ara, no li he dit res. Però com que m'ha semblat que treballava a una sabateria de la cantonada del Passeig de Gràcia i València, i d'una manera o altra bé l'havia de nomenar, li he posat aquest nom.

- Molt bé. ¿Què li passa, doncs, a la teva sabatereta?

- Ja veureu: feia dies, molts dies que no l'havia vista. Des d'en

bans de les vacances. Tot el curs passat, en canvi, cada dia la trobava. Estic segur que ella també s'havia adonat de mi. Jo ara estava bastant inquiet per ella. Pensava que devia estar malalta, o que s'havia canviat de casa i anava a treballar per un altre camí...

- O bé que la sabateria havia plegat, no?

- Però aquest matí l'he tornada a veure.

- I què?

- Està embragada. -

Ho havia declarat amb solemnitat, posant a la seva declaració el dramatisme que ell atribuía al seu descobriment. Els seus companys, però, no s'emocionaren gaire. Joan se n'adonà prou. Tant se valia. Ja estava llançat!

- Per vosaltres, això potser no vol dir gran cosa. Però per mi, sí. En realitat, jo estava mig enamorat d'ella. Ja ho sé que no li havia dit mai res, però per mi ella era, com us ho diré? una encarnació de l'ideal femení. Jo la vestia dintre meu de totes les qualitats, de totes les virtuts. Com que era tan bonica, jo estava segur que era bona. Era elegant i jo la feia intel.ligent. Era simpàtica d'aspecte i jo endevinava que havia d'ésser amorosa. I ara, ja ho veieu. Per mi ha estat una emoció molt forta, us ho asseguro.

- Per què? - preguntà Francesc.- No ho sé veure. Pot haver-se casat. O potser ha trobat un home que ha volgut comprovar si era bonica, bona, intel.ligent i amorosa, com tu suposaves, sense necessitat de passar abans per l'església. Què en saps, tu?

- Sí, que ho sé! Estic segur que no n'està, de casada. I això que tu dius tan fredament, que deu haver trobat un home, ¿no comprens que vol dir que hi ha hagut un home que s'ha aprofitat d'ella, que l'ha enganyada, que ha pervertit la seva innocència i que ara l'ha abandonada?

- Ui! quants pobles anomenes!

- Es que ho sé, us ho repeteixo! Ho sé, només d'haver-la vista avui. N'estic convençut. Potser ella encara l'estima, aquell home, malgrat que ara hagi de veure's abandonada amb un fill, i per això mateix menyspreada de tothom. Potser sí que tothom la menysprea. Tant se me'n dóna, a mi! Jo l'estimo igualment. —

S'havia llançat a una explosió de sentiment, i les paraules fluïen vibrants de la seva boca. Xavier l'escoltava admirat. Francesc també, però no creia cap de les afirmacions vehements del seu company.

- I us dic una cosa, i la diria igualment a ella, al seu seductor, i a tot el món, si calia! Per mi, la sabatereta és tan pura i tan innocent com abans. Per mi, aquesta noia, amb el fill que duu i tot, és encara un símbol de la dona. de la grandesa de la dona. Us asseguro que sense

vacil.lar ~~amiria a ell~~ m'hi acostaria, i ~~em~~ la faria la meva dona, malgrat tot el què li ha passat! —

Ho deia amb tanta convicció, amb tanta seguretat, com si hagués tingut deu anys més, i no fos el minyó barbamec que feia totjust dotze mesos que duia pantalons llargs. Francesc, escoltant-lo, no es veia amb cor de replicar-li. Tot plegat, és clar, era sentimentalisme i res més. La noia pura i innocent, el seductor, el fill abandonat, el redemptor que s'ofereix... Novel.la russa! (L'any passat havien descobert Tòlstoi i Dostoievski, i s'havien passat tots tres l'estiu llegint amb admiració unes traduccions c astellanes molt dolentes de "Resurrecció" i "Crim i Càstig".) O bé era pel.lícula italiana, d'aquelles que entusiasmaven les senyores, a base de drames d'adulteri d'Henri Bataille, amb la Bertini i la Menichelli, i que feien fer cua al Kursaal o a l'Ideal-Cinema. Però, ves que li anaves a dir, ara!

- De debò, ho faries? - gosà preguntar Xavier.

La seva admiració per Joan no s'entretenia en crítiques desapassionades. Ell trobava generosa, excessivament generosa i tot, aquella posició del seu company. Ell ~~mateix~~, a ben segur, no hauria estat capaç d'adoptar-la.

- Podeu tenir-ne la seguretat! — conclogué Portabella, amb un to entre dramàtic i tenebrós.

- Nois, ja és hora de tornar a tancar - advertí Francesc, recollint els llibres, després d'una ullada al rellotge de l'edifici.

- Vinga, de cap a l'Ètica,- rondinà Joan, arrencat al seu somni redemptor.

Tots tres s'encaminaren cap al portal de l'Institut. Ara passaven unes altres noies. Una era també bruna i alta.

- ~~Us~~ Us asseguro que m'hi casaria! - tornà a exclamar, amb força, Portabella. Les noies ho van sentir, i els semblà que era una floreta que els era llançada, però en tombar-se i veure el grup dels tres minyons es sentiren desil.lusionades.

- Ves, maco, ves que et posin el pitet,- va replicar una, ~~dedicant-la~~ i les altres, naturalment, van riure.

Carregats amb els llibres i els quaderns, amb la boina entaforada a la butxaca de l'abric, tots tres es ficaren per l'ombrívola entrada que els veuria sortir, un dia no gaire llunyà, oficialment proveïts del títol de "Don", penyora de la ciència difusa i enciclopèdica que és reconeguda a tot batxiller.

II.- ELS DIJOUS DEL KURSAAL

> He anat al cinematògraf - fa uns quants anys... L'he vist en els seus orígens. Es evident que aquest invent pot suggerir idees noves als filòsofs...El cinematògraf serà sobretot un document inapreciable per als nostres successors.
>
> Henri BERGSON, en una interviú de 1914.

Al vestíbul, bullent de l'acostumada animació dels dijous a la tarda, Xavier Forcada esperava els seus companys. El timbre elèctric ressonava sense interrupció, advertint els espectadors rerassagats que la sessió anava a començar ben aviat: a dos quarts de quatre. La dama revinguda que, darrera la seva ampla finestreta envidriada, despatxava generals i preferències, no s'entenia de feina, donant entrades i tornant canvis. Molts dels nois que compraven una general duien, però, els diners justos en peces de deu cèntims. Les monedes de plata eren massa perdedores per a confiar-les a un xicot desmanyotat, avesat a les empentes i disposat a badar davant tots els espectacles gratuïts, mal fos el primer tren que passés per la rasa del carrer d'Aragó, treient grans glopades de fum.

A banda i banda del gran vestíbul, uns miralls, que a Xavier sempre li havien semblat immensos, servien de pissarra per a anunciar els films que passaven aquell dia i els que, diumenge, havien de renovar el programa. En grans lletres fetes amb blanc d'Espanya, alternades amb flors multicolors dibuixades damunt del vidre—tot plegat, exhibició de l'art d'un dels acomodadors— "Los misterios de Nueva York" senyorejaven llur prestigi indiscutible damunt tota altra creació de l'art mut - o el sisè art, que de totes maneres l'anomenaven els periodistes amics de les perífrasis. A quin episodi estàvem? Tant se valia! Les aventures del gran detectiu francès Justin Clarel, en la seva lluita implacable contra l'enigmàtica i criminal "Mano que aprieta", tenien en suspensió tot l'Eixample burgès, en l'espera d'excitar, quan passessin al Diorama, de la Plaça del Bonsuccés, o a un saló de la Barceloneta o de Sants, tot el públic menestral i obrer que, per quinze cèntims, s'assadollaria també de raigs misteriosos, de portes basculants i sostres que s'abaixen, tot seguint amb l'ai al cor la rossa i intrèpida Perla Blanca en les seves topades amb els bandolers novaiorquins. Perla Blanca! Quina revelació més sensacional no havia estat per als adolescents! Xavier, és clar, somreia de vegades davant del terrabastall de mil peus que picaven amb excitació damunt l'empostissat del Kursaal i ofegaven els trèmolos del pianista, en el moment que Perla Blanca, tancada en una cambra d'acer, veia les parets de la

seva presó apropar-se lentament, mentre en una llunyana carretera Justin Clarel premia a fons l'accelerador del seu automòbil, amb el revòlver sempre a punt de funcionar. ¿Triomfaria, al capdavall, "La Mano que aprieta"? ¿I qui devia ésser, aquell personatge misteriós, que tenia a la seva disposició totes les forces del mal i tots els recursos de la ciència? Xinesos impenetrables, mariners sinistres, bastaixos amb punys d'acer, savis mig guillats: tothom obeïa la direcció omnipotent del criminal. Contra tot aquell món misteriós, que s'estenia per la xarxa de les clavegueres de la gran ciutat com per les altures de les teulades, i que semblava tenir la clau de totes les portes, un home sol, el detectiu Justin Clarel, lluitava i desfeia tpts els plans perversos de la banda. Sí, és clar, de vegades feia riure l'entusiasme trepidant dels nois més petits, els crits de joia quan Perla Blanca era alliberada del seu parany, el batec perceptible de tots els cors quan, en el moment culminant del perill, l'acció s'interrompia per a donar pas a un rètol que anunciava per a una setmana entrant la solució del problema inexplicable. "Lo sabremos en el próximo episodio." Bé, però: qui devia ésser "La Mano que aprieta"? No poder anticipar el vintè episodi, aquell que donaria llur total explicació als misteris de Nova York!

A la voravia els espectadors admiraven, abans d'entrar, els cartells multicolors que idealitzaven les peripècies que, en blanc i en negre, sofririen després els protagonistes de les pel.lícules. Algunes fotografies eren un avant-tast de l'emoció que hom garantia de trobar a l'interior del casalot de fusta. Xavier en mirà algunes. Perla Blanca, Justin Clarel, el seu ajudant, uns xinesos, un automòbil a tota velocitat, una boia ~~flotant~~ que surava al port de Nova York, un avió volant damunt d'un tren en marxa i un grup de gratacels que s'alçaven fins als mívols. Al costat, emmarcades amb orles artístiques, les llàgrimes (de glicerina, diu que eren, i Xavier ho havia llegit alguna vegada) de Lydia Borelli o la mirada inexpressiva d'Alberto Capozzi. Arrufà un xic el nas. Era allò el plat fort de la sessió? Llegí: "La Falena", segons el drama de Henry Bataille. Interiors sumptuosos, amb coixins i catifes a balquena, i la Borelli, amb els cabells embullats i els ulls en blanc. Tot allò el cansava bastant. I tant que li agradava a la seva mare i a la seva germana Laura, que de segur acudirien l'endemà, dia de moda, per a extasiar-se amb les escenes passionals i les complicacions del drama!

Al seu costat, uns noiets discutien:

- Et dic que el Conde Hugo es diu Francis Ford!

- Però si n'ha mort, al dotzè episodi de "La moneda rota"! Diu que es va estimbar.

- Jo voldria que fessin una altra "sèrie" amb en Polo i la Lucile.-

Aquella "Moneda Rota"! També a ell l'havia apassionat, feia un any, la prodigiosa història de prínceps i bandolers que feia que, al seu voltant, tots els xicots juguessin a "Conde Hugo", a Lucile Love i a Eddie Polo. El primer noi de l'Institut que comparegué amb una peça de deu cèntims tallada pel mig, causà un delit d'emulació.

- Fa estona que t'esperes? - preguntà Joan, de sobte.

D'on devia haver sortit? No l'havia pas vist pujar els graons de l'entrada.

- Estava a la pista dels patins, aquí al costat. He sortit d'hora de casa i he pensat que podria aprofitar el temps.

- I has patinat força? - preguntà, sense gaire interès, Xavier. Tenia por de fracassar de bones a primeres en tota mena d'exercicis que requerissin força, i això li feia evitar els esports. Només practicava la natació, però devia ser perquè els seus pares l'havien dut tota la vida a passar l'estiu a Sitges, i hi havia après de nedar sense ni adonar-se'n.

- Bastant. Hi havia dues o tres xicotes ben caies. Però ara ja han plegat. Tothom entra al cine.- Estava excitat per l'exercici i guaitava distretament entorn seu. - I en Francesc, que no ve? - continuà, tot guaitant la corrua de gent que s'anava ficant a la sala.

- Es veu que no.

- Ah! ¿no ho saps? Avui haurem d'anar a preferència. En Vilà no ve sol.

- Qui l'acompanya?

- La seva cosina Isabel. ¿La coneixes?

- Ah, sí! Em penso que l'he vista a casa d'ell, fa temps, per un sant.

- Es més petita que ell, no?

- No ho sé. Em sembla que sí. Deu tenir catorze o quinze anys.

- I què tal és? Fa goig?—

Xavier veia prou que el seu amic estava encuriosit. A ell, en canvi, l'anunci més aviat el molestava. Haver de pagar el doble d'entrada per fer companyia a una mocosa! Tota la gràcia de les converses amb els seus dos amics s'esvaïa per culpa d'aquella noia. Ves què li dirien!

- Ja veuràs: totes les noies són iguals, em penso. Més aviat pocasoltes. Aleshores, ella era molt petita. Ja fa temps, que la vaig veure.

- Almenys que no tardin gaire! Ja és estrany, que la deixin venir sola amb ell, no et sembla? I més, sabent que en Francesc s'ha de trobar amb nosaltres dos.

- No ens deuen considerar perillosos.

- Sí, és clar... Però una noia com ella, anar tota sola al cine amb uns xicots... A casa coneixen la seva família. Crec que la seva mare és

vídua i que no s'encaparra gens amb la filla. La Isabel es passa la vida a casa dels seus oncles, els pares d'en Francesc.—

«Sí que estàva ben documentat!» pensà Xavier. De tant en tant tenia la sensació que Joan i Francesc l'abandonaven en les incerttituds d'un món encara infantil i que s'endinsaven, tots dos sols, en una contrada misteriosa i plena d'aventures de la qual ell no coneixia encara el camí. Els seus dos amics parlaven de coses que a ell li passaven per alt, utilitzaven un llenguatge ple d'al.lusions i sobreentesos que per a ell era desconegut. Admirava Joan per la seva noblesa i per la impetuosa generositat que demostrava - àdhuc per la seva vèrbola. Francesc, amb la seva fredor, la seva ironia i els seus coneixements vastíssims — almenys als seus ulls - sempre el sorprenia amb una nova adquisició, amb una descoberta interessant, amb un contacte inesperat amb coses i persones que per a Xavier eren distants i inabastables.

Joan s'impacientava. Volia aprofitar tot el programa. Les tres hores i mitja que durava la sessió eren per a ell un sol moment, fet de tot de sensacions agradables. Per a ell el cinema era el gran iniciador en els misteris del món, el gran company de viatge que li presentava panorames exòtics i singulars personatges. Pel.lícules de sèries, inacabables i farcides de totes les absurditats que calgués; films còmics a base de pastisos de nata, banyistes i policies; drames italians d'adulteri; reconstitucions històriques: tot li passava coll avall com una menja saborosa de tots els gustos.

Àdhuc li agradaven les revistes d'actualitats. Sortia un gall que movia el cap i unes lletres: "Revista Pathé". I aleshores el món desgranava la teoria inacabable i sempre renovada dels esdeveniments. Mentre el president Poincaré agitava enèrgicament la barbeta i posava, infatigable, medalles i més medalles als herois francesos; mentre uns canons silenciosos aixecaven móvols de fum i els soldats s'enfonsaven en els fanguissars de Flandes i Champagne; mentre els ulls de Mr. Wilson lluïen darrera els binocles i els cuirassats potents lliscaven damunt l'aigua amb llur massa erissada d'ullals, Joan sentia que era, no ja espectador, sinó actor del gran drama d'Europa. El pianista s'escarrassava a seguir amb els seus acompanyaments variats l'alternança de les escenes i el ritme de les imatges. Al públic, francòfils i germanòfils xiulaven i aplaudien per torn, sense mai passar d'aquestes modestes demostracions. Els protagonistes de l'obra, «bersaglieri», marins americans, soldats russos, exhibien un moment, davant l'ull parpellejant de la cambra, llurs capells insòlits o llurs barbasses inquietants. Avions, automòbils de cursa, tancs que es redreçaven com un cavall ben ensinistrat i que tiraven endavant sense mai

deturar-se. Decididament, Joan no es volia deixar perdre la Revista.

- Ja som aquí! - saludà Francesc, entrant al vestíbul del cinema.

- A l'últim! - exclamà Portabella, més tranquil, però igualment excitat per dintre.

Havien arribat esbufegant. Francesc Vilà exhibia amb un visible orgull la seva cosina, que li havia estat confiada per aquella tarda i que somreia al seu costat. Era una noia blanca, no gaire alta, amb els cabells castanys que li penjaven en dues trenes a cada costat de cara. Uns ulls molt blaus, d'una perfecta candidesa, contradeien la boca maliciosa i el nas totjust apuntat. Semblava que una lluita semblant tingués lloc en el seu cos. L'adolescència estava transformant aquella noieta esprimatxada i insignificant que havia conegut Xavier —l'havia recordada en el moment de veure-la— en una dona que només ho era per la corba del pit que s'inflava, per la plenitud de les cames, acusada sota les mitges negres de seda, i que seguia essent una nena, malgrat tot, per la magror asexuada dels braços i de la cintura. Semblava com si, amb una vareta màgica, la feminitat hagués anat tocant un a un els sectors del seu cos que havien de lluir els signes magnífics de l'aponcellament, tot negligint-ne d'altres igualment vistents.

Les presentacions havien estat fetes cuitacorrents. Xavier havia anat a prendre les entrades i els altres dos nois, amb Isabel, s'esperaven prop de la porta on arrencava l'escala que duia a preferència. Joan va encetar la conversa.

- Estic molt content que hagi vingut...

- Em penso que ens hauríem de tutejar - interrompé la noia -. Encara no sóc prou gran perquè em tractin de vostè, no trobes, Francesc? I no hi estic acostumada. Trobo que fa riure, a la nostra edat. Després, em semblaria que amb el tracte tan encarcarat us venia a trencar les oracions. No vull fer-vos nosa, als xicots.

- La Isabel té raó - concedí el seu cosí -. Cal que sàpigues que no és cap noia carrinclona ni amoïnadora, com ho són generalment les altres. Amb ella pots parlar de tot, amb tota llibertat. És un veritable company. -

La declaració, en llavis de Vilà, semblava sensacional. Portabella l'acceptà com un bon averany, i s'acollí de grat al tuteig.

- Vinga, entrem, que està a punt de començar! - exclamà Xavier, exhibint les entrades.

La sala gairebé era plena. En els primers rengles de preferència hi havia uns seients buits. No calia pas acomodadors per a instal.lar els espectadors. Cadascú tenia el seu lloc preferit i l'ocupava amb na-

turalitat de propietari. Abundaven les mares, amb tota una llocada sorollosa que calia vigilar atentament i a la qual, en un dels entreactes, haurien de distribuir llonguets amb xocolata. Alguna parella, poques, i en general acomboiades i vigilades per la mare de la noia. Per a les saboroses aproximacions del festeig hi havia d'altres locals més adients. Joan ho sabia prou: la voravia de la Universitat era una font preciosa d'informació en aquesta, com en tantes, matèries.

- Al Diorama encenen un llum vermell tres minuts abans que s'acabi la pel.lícula,- assegurava un estudiant.

- Al Royal toquen un timbre, per si algú no hagués vist el llum.-

Però tot això eren estadis d'un camí accidentat i seductor, que un dia o altre bé hauria de recórrer. Ara la realitat era aquesta: la sala atapeïda i remorosa del Kursaal, amb la catifa vermella al passadís central i la tanca de vellut que separava, amb un graó, la preferència senyorívola de la tumultuosa general; el pianista amagat darrera el seu paravent, que atacava amb decisió un cuplet famós que havia passat de l'escenari d'Eldorado a tots els celoberts de l'Eixampla. La realitat ja era prou excitant: una noia bonica, com Isabel, al costat!

- Que has vist els altres episodis dels "Misteris"? Que t'agraden les sèries? I les pel.lícules italianes? Tu trobes bona l'Hespèria? -

Li abocava les preguntes a raig. Ella s'encomanava un xic la seva excitació per a contestar-li. Sí, havia vist uns quants episodis, però se n'havia deixat perdre un parell. Tant se valia: Joan els hi explicaria. Les sèries no la satisfeien tant com les pel.lícules en quatre parts. Sí, de vegades les pel.lícules italianes eren molt bones. Feien plorar. Hi havia uns actors emocionants: aquell Capozzi, aquell Gustavo Serena, aquell Febo Mari! Però les dones les trobo massa iguals, no et sembla? La Maria Jacobini era molt simpàtica, una cosa nova. La Borelli, la Menichelli, l'Hespèria, l'Itàlia Almirante Manzini, la Leda Gys... tot plegat no li acabava de fer el pes. L'Hespèria? Sí, molt bonica, molt ben feta. Hi havia la Bertini, això sí. La gran Bertini. Quina dona!

Justament feia unes setmanes que havia vist al "Catalunya" la Tosca, feta per ella i en Serena. Amb la música de l'òpera, és clar, interpretada per l'orquestra del cinema, i tan ben ajustada a l'acció, que semblava que els artistes cantessin. «-Allò de l'Adéu a la vida, saps?»

- A mi, la música em destorba,- rondinà Francesc.

Però els llums s'apagaven i el rectangle blanc de la pantalla s'animava amb una vida tremolosa. No podies pas parlar, si no volies exposarte al xiuxiueig reprovador d'una mare que llegia treballosament al seu fill petit el rètol que havia sortit entre imatge i imatge. Les banyistes

americanes fugien en veure els policies gegantins. Un homenet amb bigoti i bastó mimúsculs provocava catàstrofes i ~~a~~tatreia les sospites de tots els 'cops' de Nordamèrica. Un altre home, distret i una mica massa mudat, amb jaqué i copalta, s'embrancava en tot de desoris conjugals, en interiors francesos plens d'objectes d'art destinats a la final trencadissa. La Borelli s'ajeia damunt una pell de tigre i queia, arrapada al marc de la porta. Henry Bataille s'esbravava lluny dels bulevards. Moltes dames sospiraven, tanmateix. I la calba de Justin Clarel, les dents i el cabell de Perla Blanca, el misteri de la mà que escanya, s'embolicaven amb les fotografies endarrerides de Kerenski a Petrograd (la gent rondinava, perquè a l'escola els havien ensenyat a dir-ne Sant Petersburg, i ells sabien que la geografia era una cosa immutable,) amb el somriure del President dels Estats Units i el braç anquilosat del Kaiser.

El pianista, mentrestant, conjurava tempestes, evocava amb força trèmolos i acords uns amors tumultuosos, martellejava marxes militars, encetava i abandonava temes populars que, de tant que ho eren, arrossegaven mitja general en un cor improvisat. Però un entreacte il.luminava la sala. Les converses es reprenien, els infants berenaven i el carameler circulava amb la seva panera i el seu reclam interminable.

Joan va comprar caramels a Isabel. Tots quatre ~~se'ls~~ els menjaren en bona harmonia. Quan sortiren, van acompanyar la noia a casa seva. Ella en protestava, rient:

- La portera s'escandalitzarà. Es pensarà que agafo els xicots de tres en tres.—

Vivia prop del Passeig de Gràcia, en una travessia. Pel camí explicà a Joan i Xavier que ~~estava~~ vivia sola amb la seva mare i que volia estudiar, perquè ja estava cansada dels col.legis de monges.

- Què us semblaria, si venia a l'Institut?

- Magnífic! - exclamà Joan.— Vols fer el batxillerat?

- No ho sé. Però voldria saber tantes coses! Tot el que hi hagi per aprendre en aquest món!

- I per què? - interrogà el seu cosí.

- No ho sé. Per saber-ho, per tenir l'explicació de totes les coses que em neguitegen de vegades i que desconec. Per saber com són i perquè són com són... —

Havien arribat ja a l'escala. Al carrer hi havia encesos els fanals de gas i, ~~dintre~~ en el vestíbul, un senyor parlava amb una dama vistosa.

- Es la mamà. Adéu, Francesc. Bonanit, tots. He estat molt contenta de conèixer-vos.—

Els allargava la mà, abans de ficar-se a l'escala.

- Ens veurem un altre dia? - preguntà Joan, ansiós.

- És clar que sí! Bona nit a tots. —

Els tres nois se'n tornaren poc a poc. A la cantonada es separaren, per a anar-se'n cada un a casa seva.

- M'agrada, la teva cosina - murmurà Joan a Francesc Vilà.

- Què vols dir? T'has tornat a enamorar? I la sabatereta, doncs?

- Fa molt temps que no l'he vista. — S'havia tornat vermell. En realitat, l'havia oblidada completament. Però ara sí, de debò, s'havia enamorat. Ho podia jurar.

Xavier no deia res. Li semblava només que començava a comprendre allò que significava la dona.

III.- MISTERIS DE LA POLITICA

A la nostra època, hom prefereix de dir, com Napoleó: la política és el destí. Estiguem-nos, tanmateix, de pretendre, com fan els nostres joves literats, que la política sigui la poesia, o que la política sigui un bon assumpte per als poetes.
... Així que un poeta vol fer política, ha d'afiliar-se a un partit, i aleshores, en tant que poeta, ja està perdut.

GOETHE (a les "Converses" d'ECKERMANN- any 1832.)

- Demano la paraula prèvia! —

L'entresol de la Gran Via bullia de febre. Tot i que ja feia fresca, els balcons estaven oberts, i molts dels assistents a la reunió s'hi abocaven. Aquell dia s'havia de renovar la Directiva del Centre i hom deia que, de passada, caldria discutir sensacionals mocions que donarien molt de joc. L'edat dels associats feia en general tumultuoses les reunions. Els mots gruixuts sorgien amb freqüència i trencaven els devessalls d'oratòria dels futurs advocats.

- Que calli, aquesta pepa!

- Prou orgues, i que parlin els vots!

- Venuts! Traïdors!

- Anarquistes!

- Reaccionaris! Missaires! —

En un recó de sala, Francesc Vilà i Xavier Forcada assistien en silenci a les discussions. Joan havia pogut avançar-se fins a un dels primers rengles i anava escalfant-se de manera visible en l'atmosfera bullidora de la Junta General. La campaneta del president, Isidre Mariner, un

minyó de vint-i-cinc anys, amb ulleres cerclades de carei, flanquejat en el seu empostissat per dos secretaris encesos de cara, es perdia en la bonior dels crits.

En realitat, posat que tant Joan com els seus dos companys (havien adherit tot just feia un mes al Centre Universitari Nacionalista, llurs intervencions podien representar ben poca cosa. Aquella reunió era el primer bany de política que rebien, i llur esperit en conservaria molt de temps l'empremta.

S'havien inscrit tots tres al Centre a la insabuda dels seus pares. Els havia decidit la pressió d'uns quants companys d'Institut, però sobretot l'ambient d'aquells mesos. L'estiu que acabava de passar havia estat feixuc d'esdeveniments, i les conseqüències encara duraven. Una febre intermitent agitava la ciutat, i a la Universitat se'n percebien els accessos amb molta més acuïtat. De tant en tant flamejava una bandera, hi havia una batussa, i els agents de la secreta -els "matalassers" - intervenien amb joia contra els estudiants. Hom organitzava manifestacions per la Rambla, hom llençava setmanaris estridents i efímers i la idea de pàtria sacsejava els estudiants en llur descantada frivolitat.

Un orador de l'oposició s'havia engegat en un atac furient contra els "governamentals".

- ... És molt bonic aixecar tot un poble, servir-se'n com d'un escambell, agitar totes les forces renovadores del país, prometre una revolució que ens durà la llibertat nacional i un règim decent per a tots, però, amics, cal complir les coses que s'ofereixen. ¿Ho heu fet vosaltres, per ventura, ho han fet els vostres homes? —

Tot de veus exaltades interrompien:

- No! Han traït el poble! —

L'orador no tenia encara vint anys, però ja sabia preparar-se els efectes. Era en Lluís Baldó, un estudiant d'advocat. Francesc l'havia vist gesticular al davant de la Universitat, sempre voltat d'una colla d'admiradors. Tenia una magresa d'esquelet, els ulls ardents, els cabells llargs, que li queien al front i que a cada moment es tirava enrera amb un gest maquinal de la mà. La seva veu s'inflava i vibrava i l'índex s'allargava cap a la taula presidencial, en gest acusador:

- ¿Per unes carteres de ministre creieu que poden assassinar-se totes les esperances de renovació del país? ¿ Creieu que podeu oblidar Catalunya per salvar la monarquia? ¿Creieu que el nostre poble pot esperar res de la vostra claudicació? —

Els seus seguidors udolaven amb entusiasme les negatives que puntuaven la seva requisitòria. El rostre plàcid del president seguia im-

mutable darrera les seves ulleres de carei. I l'orador seguia:

- Catalunya sap de sobres què pot esperar de vosaltres. Només sabeu servir la vostra classe, la burgesia. Ho trairíeu tot, faríeu la figureta i tot, pels seus interessos! Jo vull que tot el món, en dir el nom de la meva pàtria, pensi en un poble lliure i feliç, sense injustícies socials! Vosaltres, en canvi, només penseu en la riquesa material, en les vostres caixes i les vostres fàbriques! Deixeu, d'una vegada, d'enganyar el poble! Ja li heu demostrat tot el què podíeu donar-li! —

Una gran excitació tornà a envair la sala. El discurs de Baldó donava empenta als seguidors de l'oposició, que, fet i fet, eren una minoria a la sala. Abundaven els fills de fabricants, de botiguers rics, els "nois de casa bona", com en deien amb menyspreu els estudiants que, com Baldó, havien vingut d'una petita vila de muntanya per a seguir dificultosament uns estudis universitaris. Ara s'havia aixecat un altre orador, un futur metge, que sabia fer-se escoltar gràcies a la seva elocució lenta i precisa. Elaborava amb cura les idees, les embolicava amb un tel d'ironia, les llançava amb placidesa entre cap i coll dels seus oients. Era més aviat petit de talla, i potser això li feia adoptar un aire doctoral que irritava profundament els seus adversaris. Francesc Vilà va trobar-lo molt antipàtic.

—... No heu d'oblidar, amics, que tot programa polític ha d'adaptar-se a les realitats. Cada dia ha de tenir la seva tàctica, i si un dia ens pot convenir l'acció revolucionària, com l'estiu passat, un altre dia ens interessarà més d'intervenir en l'obra governamental. Si hem anat de bracet amb carlins i radicals, ¿ per què no podem ara col.laborar en un assaig honest de renovació del règim, associats amb les millors forces que encara té? —

Unes exclamacions sarcàstiques varen interrompre'l. L'orador no s'immutava i seguia la seva argumentació.

- Per mi, només hi ha una cosa que compta: Catalunya. I gràcies a la nostra tàctica, gràcies al moviment que hem sabut crear, Catalunya té avui a punt de resoldre el seu problema nacional. No admeto que parleu del nostre egoisme ni del nostre esperit burgès. Col.laborem amb els obrers; hi hem col.laborat, almenys, i tornarem a col.laborar-hi sempre que calgui per a una obra d'alliberació nacional. Amb qui no col.laborarem mai, em sembla, és amb els que voldrien fer-nos seguir l'exemple de Rússia, i que assassinarien gustosament la llibertat i la democràcia pel sol gust de fer una revolució! —

Aquesta darrera al.lusió encengué encara la indignació dels seguidors de Lluís Baldó. Al segon rengle de cadires, Joan Portabella s'agi-

tava i discutia amb el vei. El president sacsejava inútilment la campaneta. Tot i els balcons oberts, el fum envaïa la sala. Del carrer entrava el soroll dels carros i els cotxes, la botzina d'un automòbil i el dringar agre, sobre un fons sonor de ferramenta, dels tramvies. Francesc Vilà i Xavier Forcada escoltaven els oradors i paraven orella també a les converses que, de banda a banda de la sala, comentaven les qüestions en litigi.

¿Què havien de pensar-ne, ells? Xavier creia que els governamentals tenien raó. A casa seva, de tota la vida, havia vist, al costat de la imprescindible "Vanguardia" - per les esqueles funeràries -, "La Veu". I sense mai fer política activa, el doctor Forcada havia demostrat sempre el seu catalanisme sincer, compatible amb les exigències d'una extensa clientela. A Sitges, d'on era fill, havia col.laborat a totes les empreses renovadores d'en Rossinyol i l'Utrillo. El Dr. Robert, del qual havia estat deixeble i amic, Prat de la Riba i Cambó, formaven per a ell la gran trilogia del sentiment polític i del patriotisme.

El senyor Vilà, pare de Francesc, no era tan conformista. Malgrat la seva procedència estrictament burgesa, que li havia llegat el respecte dels llibres de comptabilitat, la seva joventut havia estat arrossegada pels èxits espectaculars del Centre Nacionalista Republicà, i un federalisme - heretat potser d'un avi empordanès - matisava d'irreligiositat pacífica el seu catalanisme. Tenia una bona biblioteca, en la qual Verdaguer i Maragall feien costat a Pi i Margall i Elysée Reclus, però, a despit de la influència de la seva dona, sincera devota, no havia pogut mai superar la seva instintiva hostilitat envers els capellans. I això el féu el millor aliat del seu fill quan aquest decidí de seguir el batxillerat a l'Institut, fora del col.legi on havia fet els primers estudis.

A part d'aquesta influència paterna, Francesc tenia - o es creia tenir - idees pròpies i àdhuc experiències inoblidables sobre els problemes socials, aquells problemes que tan poc semblaven afectar els contradictors de Lluís Baldó. Per a ell, aquests mots no eren cap abstracció. El fet existia i era inútil voler-lo el.ludir. Mentre a Europa es desencadenava el cataclisme més gros de la Història, mentre els homes morien a milions i els grans imperis seculars trontollaven, els ferments de la Revolució treballaven en el si de les masses, per damunt de les fronteres i àdhuc de les trinxeres.

- Parlem-ne, de Rússia - invitava Lluís Baldó, quan s'asseia el seu contradictor i s'havien apaivagat els aplaudiments dels "governamentals".

-¿Què ha passat, a Rússia?-

Això: què havia passat, a Rússia? Era tan difícil de saber-ho, a tra-

vés de les notícies dels diaris! ¿Qui eren aquells "bolxevics" que havien esbandit els republicans i els socialistes moderats, i que ara es preparaven a pactar amb Alemanya i a retirar-se de la guerra? És clar que no seria pas Lluís Baldó qui li ho explicaria. Prou es veia que tampoc ell no ho sabia gaire clarament. Fos com fos, allà hi havia passat alguna cosa de ben decisiu: un tron secular s'havia esfondrat amb tota la seva pompa i la seva tirania. Si eren uns energúmens els que havien pujat al poder, no hi durarien gaire temps. Francesc havia llegit ja uns quants llibres sobre la Revolució Francesa i sabia que el terror no podia durar.

Mentre les discussions i els torneigs oratoris seguien llur curs, Francesc s'imaginava les coses que podien passar a Catalunya. Els seus setze anys s'estremien d'entusiasme en pensar els esdeveniments transcendentals que un dia, sens dubte, hauria de presenciar. Quan s'acabés la guerra... Malgrat la defecció dels russos, no podia pas trigar un desenllaç: els Aliats havien de guanyar. Ja feia tres anys que durava la lluita. Ara, amb l'entrada dels Estats Units a la lluita, la balança es decantaria ben aviat cap a les democràcies.

Hom parlava molt del President Wilson. Àdhuc un dels oradors que es succeïen en l'ús de la paraula, i que no es descoratjaven per les manifestacions tumultuoses de l'auditori, va al.ludir-lo com a "l'alta bandera de la Llibertat, que flameja enllà dels mars". La imatge no va engrescar gens els estudiants. Una part eren germanòfils; d'altres, la minoria que seguia les inspiracions de Lluís Baldó, admiraven sobretot la Revolució russa i trobaven que França i Anglaterra "no sabien correspondre a llur missió ni estar a l'altura del paper que la història els reservava".

Què passaria al món, quan s'acabés la guerra? I com s'acabaria? Tot i els seus desigs d'una victòria aliada, Francesc veia possible que el que havia passat a Rússia es reproduís a les altres nacions bel.ligerants. El poble estava cansat de tants sacrificis, de veure com ell vessava la sang, mentre els poderosos, els magnats de la indústria, els aprofitadors de la guerra, s'enriquien... Una vegada, en un quiosc del Paral.lel, havia vist una litografia acolorida amb brillantor i que representava el triomf de la Justícia Social. Unes banderes vermelles i negres, terriblement sinistres, que voleiaven sota un cel ataronjat; una dama robusta, vestida de República (Francesc coneixia la vella figura simbòlica, grata als federals, per haver-la vista representada, en diferents poses, en els llibres de la biblioteca paterna), que obria les vies del progrés a una multitud obrera (aquella República, ara ho comprenia, era la "Social"); unes fàbriques que fumejaven joiosament, amb un fum que, visiblement, era un fum lliure de travesses i de convencions ; a segon terme, un grup de dones i d'infants, plàcidament instal.lats com per a una fontada... Era allò

el "Grand Soir", la fita somniada de tots els renovadors socials? (Francesc coneixia l'expressió francesa perquè el seu pare l'emprava sovint, en parlar dels anarquistes que ell havia conegut a la seva joventut i que eren, segons ell, uns perfectes infeliços, mig guillats i de vegades perillosos i tot.) Si aquesta revolució social es produía ¿què passaria a Catalunya? I, de moment, quina orientació prendria? ¿Socialista, com a Rússia de bell antuvi, en destronar el Tsar, o bé comunista, com s'havia tornat després? Potser anarquista; qui no sabia? En parlaria amb Xavier i Joan, per saber què en pensaven. Això sí, estava decidit a una cosa: fos com fos, ell volia ésser un dels protagonistes del gran drama que havia de tenir lloc, indefectiblement, a Catalunya com arreu d'Europa.

Xavier Forcada va tocar-li el braç.

- Ara passaran a la votació. —

S'havia suspès la sessió. Les discussions reprenien, tumultuoses. En un recó, els amics de Lluís Baldó confeccionaven una candidatura. D'altres, més governamentals, distribuïen la llista "oficial", patrocinada per la Junta. Els dos companys s'obriren pas fins a Joan. El trobaren conversant amb entusiasme amb l'estudiant de metge que havia esverat els seus oients amb l'exemple de Rússia. L'aspecte físic de Portabella devia haver-li fet creure que era més gran. Si s'hagués pensat que era un simple "sisè de batxillerat", probablement no s'hauria dignat ampliar els seus arguments com feia. Guaità amb un cert desdeny els altres dos.

- Què t'han semblat els discursos? - preguntà Xavier.

Totseguit s'adonà de la impertinència de la pregunta i es tornà tot vermell. Amb un dels principals oradors al davant! Ni Joan ni el futur metge en feren cas. El darrer seguia desenvolupant els seus arguments

- A veure, ¿què en treuríem de llançar-nos pel camí de la revolució? Ja heu vist, aquest estiu, com va fracassar un moviment de l'empenta de la vaga general revolucionària. Si ens haguéssim lligat amb aquesta gent, també hauríem fracassat com ells. Mentre que ara ens hem introduït a les esferes del govern, i estic segur que en treurem profit. S'acosta l'hora de Catalunya, nois. I tots hem de col.laborar-hi amb el nostre entusiasme i no pas amb somnis utòpics de visionari! —

Tot seguit s'allunyà cap a un altre grup. Un xicot els va donar un paper amb la candidatura oficial. Francesc la llegí.

- Mira-te'l! Ell també hi va. El seu, d'entusiasme, almenys no hi mancarà.

- Bé, tu sempre ho has de criticar tot, - rondinà Portabella.

- Què us ha semblat? Qui tenia raó? —

Era Xavier, que volia trobar una orientació en aquell mar agitat de

la política, en el qual acabava de submergir-se. El seu esperit precís, però un xic lent, volia plantejar-se com una equació algebraica aquell problema i descobrir-ne les incògnites amb tota exactitud.

- Jo crec que en Baldó no té raó. Ara és el moment d'esperar els resultats de la política que hem començat. Sempre hi serem a temps, a emprendre de nou l'acció revolucionària!

- Bé, i què vol dir, l'acció revolucionària? ¿La mà a l'espatlla, pel senyor governador en persona, i que després et deixin anar, a la sortida del lloc on fas la revolució? ¿O bé anar a les barricades i fer-te a trets amb la guàrdia civil i la poli? -

L'experiència personal de Francesc li havia inspirat una gran admiració per l'acció directa, per l'heroisme personal. No hi podia fer més: els discursos li produïen sempre una sensació de vacuïtat i d'histrionisme.

- ¿Què vols, doncs? Rússia? - preguntà, com a tota contesta, Joan.

El món i la vida els plantejaven cada dia nous enigmes. I per això no sabien formular llurs idees d'altra manera que amb l'incertesa de les interrogacions. La contundència de les opinions, privilegi de la joventut, encara els era estranya. Tot vindria.

- Rússia? Potser sí. No sabem pas què en sortirà, del que passa allà baix! - respostejà Francesc. Era curiós com Joan trobava, sense saber-ho, el tema de les seves meditacions.

- Tant se me'n dóna, del que en surti! El que jo vull és la llibertat de la meva pàtria! - exclamà Portabella.

- Jo també - confessà Xavier.- I no crec que pugui sortir res de bo de les revolucions. Sang, destrucció, misèria... -

Més aviat s'ho deia més a si mateix que no pas volent influir en els seus amics. Mai no havia tingut aquesta pretensió. Però veia l'acció revolucionària, a través dels seus llunyans records de la Setmana Tràgica, com un caos d'horror sense objectiu. Encara no tenia set anys, aleshores, però sempre més li havia de quedar gravada a la memòria aquella visió de Barcelona amb cinquanta incendis que enrogien el cel. A la nit, semblava un forn crepitant sota un sostre de fum enrogit per les flames. Des del terrat de casa seva, on s'havien reunit tots els veïns de l'escala, ho havia presenciat. Recordava els plors de la seva mare, l'esverament de la germaneta i la inquietud del pare quan tornava del Dispensari on havia anat a inscriure's voluntàriament. I les coses que després li havien contat, i les que ell pogué veure en les revistes il.lustrades: les monges desenterrades del convent de les Magdalenes i del de les Gerònimes, els sacrilegis i els assassinats. I també la reacció furiosa de la gent, després: com aplaudien la repressió, els afusellaments... No, no, la Revolu-

ció era una cosa massa terrible.

La reunió es reprenia, tallant la discussió que havien iniciat Francesc i Joan. S'anava a procedir a la votació. Joan i Xavier votarien la candidatura oficial. Francesc plegà un paper en blanc i el lliurà al president de la mesa. No podia decidir-se, encara. Li mancava una precisió d'idees, una seguretat, que ja comprenia que era difícil, per no dir impossible, de demanar a la política. ¿On havia llegit que la política era l'art de les aproximacions? I tanmateix, la política l'atreia enormement. Tornà a prometre's que, per poc que pogués, intervindria en les coses que havien de passar.

Els governamentals havien triomfat. L'oposició acceptà, amb més resignació del que hom podia esperar, la desfeta. Tota l'assemblea, a peu dret, cantà, amb la gravetat d'un rite, Els Segadors. Joan hi posà més entusiasme que ningú. Tenia una bella veu, que l'adolescència havia canviat, d'un agre falset en un barítton càlid. Mentre cantava, mirava els retrats de les parets: Guimerà, Mossèn Jacint Verdaguer, el doctor Robert, Prat de la Riba, Maragall, l'estàtua de Rafael Casanova. Totes aquelles imatges l'encoratjaven, li semblava, a donar-se totalment a la lluita patriòtica. Es veia amb cor de lluitar, de vèncer, de discutir i de fer grans discursos. En el seu entusiasme, englobà els seus dos amics en aquells vastos projectes.

La sala s'anava buidant poc a poc. Sense saber com, tots tres es trobaren al carrer. Un fanal de gas parpellejava entre els arbres. Més amunt hi havia les estrelles.

- ¿Què en sabem, d'allò que ens reserva el destí? -

Era Francesc qui havia formulat, en veu alta, la reflexió de tots. I cap dels altres dos no la va contestar.

IV.- PICASSO AL LICEU.

Tot comença per una interrupció.

Paul VALERY -"Mauvaises pensées et autres". pag. 174.

Xavier Forcada s'abocà a la baranda de la llotja i mirà cap avall. Era un diumenge a la tarda, i la sala bullia amb allò que els cronistes de societat en deien "una brillant concurrència". El pati de butaques ~~estava~~ era ben ple, i les llotges igualment. No atinà a mirar cap als pisos més alts. Un cop havia admirat les pintures del sostre i considerat l'altura de la sala, tot l'interès era a baix. L'amfiteatre, que sobresortia amb els seus rengles de butaques encoixinades, li exhibia tot de dames carregades de joies, guarnides de plomes i de vestits sumptuosos. Els homes anaven vestits de fosc, amb la clenxa ben partida i els cabells planxats. Abundaven els calbs. Xavier va mirar-se de cua d'ull la corbata i el gec. Sí, ell també anava correctament vestit. No duia cap de les emutjoses variacions pueril s que la seva mare s'obstinava, fins feia un any, a introduir en la seva indumentària "d'home"; ni cinturons, ni tavelles, ni botons de fantasia: pantalons llargs, amb doblec a baix, l'americana recta, la camisa blanca i el coll planxat. La corbata mereixia un esment especial: era la més nova del seu pare i l'havia estirada de l'armari sense demanar permís. Tot i que encara no havia acabat la creixença (no es resignava pas a quedar-se en aquella estatura), ja podia passar per un home.

Al seu costat, Joan Portabella li servia de guia expansiu i ben informat. Aquell era el primer any que els seus pares s'havien decidit a prendre l'abonament de la llotja del Liceu per tota la temporada, tardes i tot, i també era el primer que Joan hi anava regularment. Fet i fet, els diumenges a la tarda aquella llotja de segon pis era per a ell tot sol. El seu germà ja feia temps que anava a les funcions de nit - prou que Joan li envejava el "smoking"! - i menyspreava les de les tardes de festa com a pròpies de noies que encara no han estat posades de llarg i de mocosos com Joan. Els seus vint-i-dos anys es consideraven superiors de molt als quinze del seu germà. En realitat, aquells set de diferència havien creat una gran distància de gustos i de pensament entre ells dos. No es tenien cap confiança i gairebé s'ignoraven.

Tampoc no havien vingut aquella tarda els pares de Joan, l'imposant senyor Jaume Portabella i Duran, sanguini i voluminós en la seva cinquantena passada, i la seva muller Elissa Arnau - de cals Arnau dels velluts - esllanguida i constantment turmentada per les migranyes. Deixarien

també de comparèixer les dues cosines de Joan, Montserrat i Margarida, que, com que eren bessones, duien sempre el mateix vestit i idèntic pentinat, i que tot i no tenir més que dos anys de més que llur cosí, l'havien esclòs sempre de llur intimitat. Hi havia, no sabia a quin indret, un te benèfic. Volia dir que aquell dia Joan seria l'únic senyor de la llotja i que podria fer-ne els honors als seus amics.

En aquell moment arribava Vilà. Va penjar el capell i l'abric a l'avant-llotja i saludà els seus companys.

- Arribes a punt, noi! - li digué Joan. - Van a començar. -

S'assegueren davant de la baranda. El fossat de l'orquestra ja estava ple. Els músics afinaven els instruments i els darrers buits que es veien al pati de butaques s'anaven omplint. Per a Xavier, allò era ben nou. Era la primera vegada que anava al Liceu. Els seus pares no eren gaire filharmònics, i Laura, la seva germana, tampoc. Francesc, en canvi, havia assistit ja a moltes funcions de tarda i exhibia certes pretensions de bon gust musical. Les baranes de vellut vermell, els daurats dels balcons, les cariàtides i les pintures i els llums de la sala no li feien l'efecte de cosa magnífica, enorme, que produïen a Xavier. Eren els avis de Francesc i de Joan, els creadors de la riquesa barcelonina, els fundadors d'aquella burgesia que es veia amb cor de suplantar una aristocràcia absent o decandida, els que havien fet el Liceu. I l'havien sabut concebre com un gran teatre per a una gran ciutat.

- És gran! - no es sabé estar d'afirmar Forcada.

Havia sortit el director estranger, saludat per alguns aplaudiments discrets. S'encengueren els llums del peu del teló, s'apagaren gradualment els de la sala i l'orquestra inicià els seus acords.

- Tens el programa? - xiuxiuejà Joan a Xavier.

- Sí. Ara faran "Les Sylphides", amb música de Chopin. -

L'escenari estava submergit en la penombra. Els verds i els grisos d'un Corot emmarcaven les ballarines amb els vestits vaporosos i les sabatilles blanques. Mentre l'orquestra enfilava els valsos, les masurques i les poloneses que havien fet patir els dits de gairebé totes les noies de casa bona, els ballarins evolucionaven, botien, feien "entrechats" i arabescos. L'auditori s'inflava de satisfacció. Que bonic era poder aplaudir una cosa que estava de moda i que, de passada, t'agradava perquè la coneixies bé!

Les rondes etèries de les dansarines voltaven el minyó lleugerissim del jec de vellut negre i els colants blancs. Sota els arbres indecisos de Corot, sota els desmais i els pollancres, les noies eren unes flors

blanques, de corol.la badada i tremolosa. S'aclofaven amb gràcia, entraven i es retiraven amb un ritme segur.

Joan no es cansava de mirar-les. Tot de versos mig oblidats li cantaven a l'orella, i quan el teló va caure damunt el darrer acord, aplaudí amb entusiasme. Tot el teatre ovacionava els artistes.

- Espereu-vos a després! - rondinà Francesc.- Oi que fan "Parade"?

- Sí. Diu que el dia que la van estrenar va tenir una xiulada tan forta,— contestà Xavier. Llegia els diaris i es recordava dels comentaris indignats dels crítics contra aquella "paròdia grotesca i estúpida de l'art".— N'has sentit parlar, Joan?—

Però Portabella no els escoltava. Estava submergit en el bany de sentimentalisme que li havia creat la música, les ballarines, el decorat, els versos mig oblidats que li cantaven a l'orella. Estimar! Entrar en aquell món misteriós que tot just entreveia, però que ja se l'enduia amb tanta força!

Tregué els ulls de l'escenari i mirà al seu davant. A una llotja d'amfiteatre, rient i parlant amb unes noies, hi havia Isabel Catllar, la cosina de Francesc. El cor va fer-li un salt. D'ençà del dijous del Kursaal no l'havia tornada a veure.

- Tu, Francesc: ¿no és la teva cosina, aquella de la quarta llotja d'amfiteatre?—

Vilà estava provant d'explicar allò que ell entenia per "cubisme" a Xavier. Va interrompre's per mirar cap a l'indret on li indicava Portabella.

- Jo diría que sí, que ho és. Sí: aquelles noies són les Barnils, unes amigues seves. Deuen haver-la convidada.

- Les coneixes, tú?

- A elles, sí. La que no conec és la mare, que deu ésser la senyora que les acompanya.

- ¿Què et sembla, si hi anàvem a saludar-la, aquest entreacte?—

Ja s'havia aixecat, sense deixar de mirar cap a la llotja d'amfiteatre. Francesc s'alçà al seu torn i sospirà:

- Com vulguis, noi. Vina tu també, Xavier.—

Sortiren de la llotja, davallaren l'escala i Joan s'allunyà un moment. Tornà amb una capsa de bombons.

- Això acostuma a ser una bona presentació,— concedí Vilà.

S'endinsaren pel corredor fins a la quarta llotja. Havien quedat que trucaria només Francesc i que provaria de convèncer la senyora Barnils que deixés sortir les noies a passejar pel saló de descans. Els altres dos esperarien al defora. La capsa de bombons havia de ser de

da com a penyora i ofrena propiciatòria a la dama.

La maniobra reeixí. Al cap d'uns minuts, Francesc sortia de la llotja, escortant les tres noies. Joan i Xavier s'aproparen. Isabel els saludà, tota enriolada.

- Quina casualitat! Estic molt contenta de tornar-vos a veure! No coneixíeu aquestes amiguetes? Presenta'ls, tu.

- Joan Portabella. Xavier Forcada. Elena i Núria Barnils.-

A la sala de descans, la gent voltava (igual que a la mitja part d'un ball, pensà Xavier, recordant-se del "Prado", de Sitges, a la festa major). Joan acaparà totseguit Isabel i va endur-se-la endavant. Els altres dos es posaren a banda i banda de les noies Barnils. Eren limfàtiques, curtes d'idees i només sabien allò que els ensenyaven les "Dames Negres". Francesc va pensar que amb el temps serien iguals que la dama voluminosa que havien deixat a la llotja devorant xocolate, i examinant la sala amb els prismàtics.

- Quina sort, poder veure a l'últim els Ballets Russos! Tant que n'havia parlat tothom! El gran èxit de França. I Chopin! Quina música més divina!

- Jo estic esperant amb ànsia "L'espectre de la rosa". Diu que Nijinsky hi fa un bot de sis metres i que passa per la finestra com si volés...

Joan i Isabel s'havien avançat uns quants metres. La noia s'adonava de l'entusiasme amb què la mirava i li parlava el xicot. Ja al Kursaal ho havia notat. Era divertit, tenir un adorador! Un "flirt", no es deia així? I Joan Portabella era un noi agradable, bell i tot. Jove, és clar. Quinze anys, com ella. Però això no volia dir res.

- Estic més content d'haver-te tornat a veure!

- Jo també. M'agrada molt veure els amics, i tu em penso que seràs un bon amic.

- Pots estar-ne segura. Per tu faria tot el que em demanessis...-

Posava tant de foc en les seves paraules, que Isabel el mirà, interessada.

- Vols dir? I si no et demano res? Res més que una bona amistat, és clar.-

Reia davant dels ulls desil.lusionats del minyó. Sí, aquell xicot era sincer. Podia confiar-hi. I en aquells moments, Isabel necessitava tant una persona en la qual poder posar tota la confiança!

- Ens hauríem de veure més sovint. No saps com he pensat en tu. Que no vas enlloc?

- No surto gaire de casa. La mamà... - féu un gest indefinit.- Però ara estic mirant de convèncer-la que em deixi anar a l'Institut. Em penso que ja us ho vaig dir, aquell dia que ens vàrem trobar al

cine.

- De debò? Que m'agradaria! Podríem veure'ns cada dia, parlar amb tu de totes les coses que ens passen, de les que se'ns acudissin, dels llibres que llegeixo...

- Ja tens els teus amics. Sou tres inseparables. No em necessites pas a mi. Més aviat us faria nosa.

- No! Amb el teu cosí i en Xavier ens entenem molt bé, és veritat. Ens hem fet grans, plegats; hem après, plegats, les mateixes coses... Però no és això. L'amistat...- vacil.là un moment en triar el mot- l'afecte entre un noi i una noia és una cosa molt diferent.

Parlava amb seguretat, oblidant que malgrat els seus pantalons llargs i la seva talla només tenia quinze anys. Era l'home, l'home etern, de tots els temps i de qualsevol edat, que s'adreçava a una noia, perquè la volia, perquè la necessitava. Era l'amor, allò?

- Què saps tu? Parles com si en tinguessis molta experiència. Potser sí... Però jo sóc una noia que no sap res de res. Poca companyia et puc fer, t'ho asseguro.

Les dues noies Barnils i els seus acompanyants seguien el corrent circular, darrera d'ells. Per tota la gent que omplia el saló de descans, voltat de miralls enllacats i ple de motllures daurades, només eren unes criatures que estaven en l'edat més disgraciosa, en el trànsit de l'adolescència. Asseguts en una de les banquetes de vellut vermell, tres aboNats madurs ~~se'ls~~ els miraven sense ni veure'ls. Només un, un home tot vermell de cara, es sorprengué mentre examinava apreciativament les formes que tot just apuntaven en el cos d'Isabel. S'adonà de l'edat de la noia i es tornà encara més vermell. Devia fer-se molt vell, que li vinguessin aquells gustos! Valia a dir que aquella noia feia goig. Qui devia ser?

Joan es llançava en un discurs complicat i difícil d'entendre. Volia expressar a Isabel que encara que fos jove era capaç de grans passions; que la vida se li havia revelat feia poc i ja volia gaudir-la en tota la seva intensitat. Que ni els pares, massa distants, ni els companys, enderiats amb els propis problemes, no podien entendre'l.

- Els papàs, de tota manera, fan molta companyia,- protestà la noia. -Si el meu papà visqués! Fa quatre anys que és mort, i el recordo com si fos ara. Com més passa, més l'enyoro. En ell sí que tenia tota la confiança, tota. I ell em comprenia sempre tan bé!

- Sí, però no s'adonen que et fas gran. Es pensen que sempre seràs una criatura. I un dia t'adones que, encara que els altres no ho vulguin creure, ja ets un home. Et trobes lluny d'ells, sol, desemparat. I ningú no fa cap esforç per a acostar-se't.

- Tens raó. Però a mi el papà m'hauria comprès sempre, n'estic segura. S'hauria esforçat a comprendre'm, com sempre. Mentres que ara...

- Tens la teva mare. Tens amigues, no? I el teu cosí...- No gosà afegir «em tens a mi.» Però la intenció era visible.

- La mamà! M'estima molt, jo també l'estimo, però totes dues vivim en dos mons separats. Ella en el seu, jo en el meu, i cap de les dues no es fica en la vida de l'altra. D'amigues, no en tinc cap que ho sigui de debò. Elena i Núria són molt bones noies, i m'estimen molt, massa i tot - que no em sentin, sobretot! -, però mai no se m'acudiria de confiar-m'hi. Ni amb En Francesc, i això que l'estimo com si fos un germà. Però sempre li he trobat una fredor, una ironia que allunya tota confidència. No ho trobes, tu?

- Ja veus, doncs, com tu també em necessites! - jubilà el xicot.- Tingues confiança en mi. Ja veuràs com me la mereixo.-

No pogueren continuar la conversa. Se'ls havien ajuntat els altres. Començaven de sonar els timbres que marcaven l'acabament de l'entreacte. Però encara n'hi hauria dos més. Feien quatre ballets.

- I ara, - declarà Francesc Vilà, seient a una de les cadires de la llotja -, a veure què passa.-

Joan no s'interessava en l'espectacle. Els seus ulls no es separaven de la llotja quarta d'amfiteatre. No s'adonà de la música burlesca d'Erik Satie, ni dels cavalls grotescos, els mandarins virolats i les decoracions agressives de Picasso. Mentre els plàcids abonats dels diumenges a la tarda s'escandalitzaven i protestaven contra l'art modern, Joan rumiava en el seu pensament, fits els ulls en aquella llotja penombrosa on Isabel només era una taca clara, la seva conversa amb la noia - la seva primera conversa amorosa! -

Amb prou feines s'adonà dels crits i dels xiulets que sortien del pati i del quart pis, i dels escassos aplaudiments desafiadors d'uns quants entusiastes del cinquè. Allò era massa fort per als barcelonins. Cubisme, sons inharmònics, contorsions sense harmonia: ¿aquells ballarins podien ser els mateixos que havien encarnat abans els ritmes eteris de Chopin? A la llotja del costat, un senyor congestionat protestava en veu alta:

- Quina cosa més bèstia! I d'això en diuen art modern? Això són vestits i decoracions? Això és música? Que ens hàgim d'empassar aquestes ximpleries! -

Francesc i Xavier miraven, intrigats, l'escenari. Allà bé devia haver-hi alguna cosa. Però, què? Francesc pensà en Rússia i en els seus enigmàtics revolucionaris. Ja devia ésser una cosa per l'estil, allò...

Ballets Russos, és clar. I deien que Picasso era, com aquell qui diu,

català; que ací, a Barcelona, s'havia criat i havia començat a pintar...

Quan el teló caigué damunt "Parade", els xiulets augmentaren d'intensitat i només aplaudiren uns quants espectadors. Joan ja estava dret, a punt de reprendre la seva conversa amb Isabel. Ni escoltà els comentaris dels seus amics.

- Sortim? - els preguntà, interrompent unes laborioses consideracions de Forcada.

- Altra vegada? Que et penses que ens fa gaire il.lusió passejar amb les Barnils? Són completament beneites, pobretes. Oi, Xavier?

Sí, potser sí que era un sacrifici per als seus companys. Però calia que el fessin per ell. Necessitava tornar a parlar amb Isabel.

- Mira, tot el que podem fer per tu és tornar-les a passejar l'altre entreacte. Ara trobo que valdria més que anéssim al bar.

- Aneu-hi vosaltres. Jo no tinc set.-

Es quedà a la llotja, devorant amb els ulls la dels Barnils. La dama voluminosa sostenia una conversa molt apassionada amb la seva veïna. I les tres noies s'estaven a l'avant-llotja; només de tant en tant se les veia per la porta. Portabella s'aixecà malhumorat i se n'anà al saló de descans. Envejà els fumadors.

- Aquesta setmana començaré a fumar! - decidí.

La gent que es passejava li semblà estúpida. Tothom feia comentaris sobre la música, sobre el decorat, sobre aquells figurins cubistes de Picasso. Quin escàndol! Tot el Liceu, des de les seves escales monumentals fins als passadissos baixos de sostre dels pisos de dalt, trontollava de la indignació.

S'assegué en una banqueta, en un recó. A prop seu, aclofats amb l'aire negligent de qui es sent a casa seva, tres homes de mitja edat contemplaven igualment la desfilada, tot fumant cigarretes. De tant en tant canviaven breus observacions sobre les dones que passaven. Un d'ells, caravermell, una mica calb, amb tot d'anells als dits, semblava conèixer tothom. Saludava les amistats amb un aire protector.

- Qui és aquest?

...- No el coneixes? Es en Perico Garriga, el borsista.-

Passà una dona jove, amb un vestit de vellut blau guarnit amb puntes, molt ajustat al cos. Duia al cap, al voltant dels cabells d'un ros rogenc, una mena de turbant. Alta, ben feta, opulenta de formes, es sabia admirada pels homes i ho assaboria. En passar deixava un rastre de perfum penetrant. Al costat duia una noia insignificant, d'edat indefinible, molt pintada, que parlava amb volubilitat.

El senyor caravermell s'inclinà una mica, no massa. La dona va

correspondre amb un somriure, que prenia un matís de complicitat maliciosa.

- Apa, noi, quina mossa! Qui és aquesta bellesa de pèl roig?

- No la coneixeu? Es diu Gràcia Fària. Diguem-ne una mitja virtut. Casada, però que viu separada del marit. A ell li prova més.

- I qui la manté, a ella?

- En Portabella, el fabricant d'estampats. Ja fa un parell d'anys que dura, la cosa. Li costa molts duros. Es veu que aquest any ella també ha volgut venir al Liceu. Està a una llotja del tercer pis.

- Abans les senyores del tercer pis no baixaven al saló de descans, - rondinà un dels oients.

- Com que avui no han vingut ell ni la seva dona, la xicota es deu permetre una escapada...

Joan s'alçà d'una revolada. Tenia les galtes enceses i es sentia tan avergonyit d'haver escoltat com d'haver sentit. L'amiga del seu pare! La veié a l'altre costat del saló, amb els seus cabells flamejants, el seu cos mòrbid, el vestit provocatiu. I s'imaginà l'aspecte seriós del seu pare, la seva afectuosa atenció envers la muller, la severitat que afectava amb Jaume, el fill gran; la tendresa - sí, podia dir-ne tendresa - per ell, el petit. No podia ser veritat, allò! Tornà a mirar la dona que ara s'allunyava cap a l'escala dels pisos alts. Li semblà que en passar per davant seu l'havia guaitat amb una atenció especial. Potser només li ho semblava.

Tornà a la llotja i es posà al davant, mirant la sala sense veure-la. Des de l'amfiteatre, Isabel li féu un somriure imperceptible.

Quan van arribar els seus dos companys, Joan s'havia ja refet del seu trasbals. Ni la penetració de Francesc ni la intuïció afectuosa de Xavier van registrar aquella nova emoció del seu amic. El teló s'aixecava una altra vegada, i la sala quedava en suspens als primers compassos de la "Invitació al vals". La Karsavina, adormint-se en el cadiral, en tornar del ball, i voltant després damunt les puntes dels peus; l'espectre de la rosa teixint mil arabescos al seu entorn, i aquell salt sobrenatural de Nijinsky, fugint per la finestra oberta a la primavera...

... I, al fons de la llotja del segon pis, Joan Portabella, amb el seu amor tot fresc, ignorant encara de les desil.lusions i del dolor, però que, de feia uns minuts, coneixia una altra - encara una altra! - de les veritats brutals que composen la vida...

V.- UN ESTIU TRASBALSAT

Era el temps dels grans projectes i de
les vastes esperances.

Anatole FRANCE (Monsieur Bergeret
à Paris)

Aquell darrer estiu la ciutat havia donat a Francesc Vilà, realment, la sensació que tenia tan sovint de conèixer millor que els seus companys - millor i tot, creia de vegades, que el seu mateix pare - què era una gran urbs, què era un poble en un moment de febre de creixença. Què era, i, sobretot, què podia ésser.

La seva mare havia anat a passar un mes a Ribes amb la seva germana - no pas la mare d'Isabel Catllar, sinó una altra, la més gran. I com que el senyor Vilà havia insistit en la necessitat de la seva presència a Barcelona, i Francesc no havia tampoc demostrat cap entusiasme per Ribes ni per la companyia dels seus oncles, havien convingut que els dos homes es quedarien a la ciutat amb una minyona i que, més endavant, ja pujarien a passar uns dies al poble pirenenc.

Els examens, aquell any, havien tingut lloc molt aviat del mes de juny. Les famílies Portabella i Forcada ho havien aprofitat per a anar-se'n encara més aviat que de costum a estiuejar, una mica esverades del tomb que prenia la situació política. Des de Tona, Joan li havia escrit unes cartes extenses, que descrivien, amb molts adjectius, el poble i les seves belleses naturals - i forasteres. Xavier Forcada era a Sitges, submergit amb mare i germana en un núvol espès de velles ties, solteres incasables i "americanos" ressecs i bronzejats que prenien el sol per la Ribera i enyoraven, ara que tornaven a ésser al poble nadiu pel qual tant havien frisat, la "paquetería" de Santiago o l'"ingenio" de Matanzas.

Francesc Vilà, en canvi, pogué assistir a tots els actes del gran drama que començava -o almenys tothom ho pensava - a desenvolupar-se a Catalunya, i del qual tantes coses havien de sortir. L'excitació general feia preveure tantes possibles eixides a aquella situació insostenible! En totes - i allò era evident - Catalunya havia de tenir-hi un paper ben destacat. Les Juntes de Defensa Militars; les detencions d'oficials, seguides de llur immediat alliberament; els manifestos que es succeïen i que circulaven amb profusió, malgrat la censura; l'agitació sindicalista; la gran força del catalanisme; el pes de Barcelona, amb la seva enorme creixença i la seva plètora de riquesa, augmentada per la Gran Guerra... El senyor Vilà, quan tornava del seu magatzem, no podia estar-se de comentar amb el seu fill els esdeveniments de cada dia i la feblesa del Govern,

revelada a cada nou incident. Contra Madrid, impotent i corromput; contra la Monarquia, que es desfeia com una fruita podrida d'història i incapacitat, entre la frivolitat del Rei i les indecisions dels seus consellers; contra l'Espanya unitària i feudal dels Borbons, que havia perdut tota la seva grandesa i el seu vell poder, però que conservava tota la intolerància i tot l'orgull ignorant dels segles XVIII i XIX, Catalunya redreçava la seva plenitud, el seu sol erissat de xemeneies, les seves artèries fluvials interrompudes per mil turbines elèctriques, els seus camps i les seves vinyes que s'encavallaven fins al cim dels pujols més abrubtes. I Barcelona, que era el braç potent de Catalunya, el seu cervell i el seu muscle, alçava la bandera de la revolta i acollia tots els ferments renovadors, dirigia, pactava i orientava.

Tot i la seva poca simpatia per la Lliga, el senyor Vilà reconeixia l'habilitat dels seus dirigents. Admirava sobretot Prat de la Riba i la claredat del seu pensament.

- L'Espanya gran! Quina troballa! Catalunya s'ha de donar com a missió dirigir aquesta nova Espanya, lliure de reaccionaris. La República Federal! Fixa-t'hi: a l'últim, en Prat s'ha adonat del què això vol dir, i si els catalans sabem maniobrar bé, aquesta vegada és segur, ja la tenim

La reunió dels diputats i senadors catalans, el dia 5 de juliol, va obrir unes noves perspectives. El dilema, aquesta vegada, era clar: o Autonomia per a Catalunya i una constitució federal per a l'Estat, o bé una revolució. El Govern no volia obrir el Parlament: la censura i la suspensió de les garanties el protegien, com un estruç que amaga el cap sota la sorra, ignorant del que passa al seu entorn. Tant se valia! Els parlamentaris es reunirien, i a Barcelona precisament, el dia 19.

Arribà el gran dia. Tota la ciutat, tot el país va retenir la respiració per poder seguir, hora per hora, les incidències de l'Assemblea. Francesc havia anat aquell matí al despatx del seu pare. Aviat arribaren, excitats, uns corredors.

- Avui es reuniran! Es segur. A migdia tots els parlamentaris van a dinar a la Rabassada.—

El Govern Dato-Sánchez Guerra havia declarat que s'oposaria, si calia amb les armes, a la reunió. Tota la ciutat era un formiguer de policies. A prop de migdia van començar a tancar-se botigues i magatzems. Era com un diumenge, pensà Francesc, mentre amb el seu pare se n'anava a dinar. A les escales, tot de grups feien comentaris. Passaven de mà en mà els darrers manifestos, els diaris clandestins. Els altres exhibien uns grans blancs a primera pàgina.

A la tarda, cap a les quatre, el senyor Vilà no pogué resistir més.

- Me'n vaig a l'Ateneu - declarà -. Vull saber com acaba, tot això. Tu no surtis per res, ho sents? Queda't a estudiar, llegeix. Jo ja vindré aviat.-

Però era molt difícil de llegir. Per la finestra oberta de la seva cambra entraven els sons de l'exterior: sons escassos de tarda de festa, un gos que lladrava, la minyona del tercer pis que cantava amb grans crits una cançó en voga:

¡¡¡¡!dicen que el tango es de una gran languidez
y que por esto lo prohibió Pío Diez...

Un automòbil passà pel carrer de Girona amb una sospitosa precipitació: la policia, segurament. Francesc sortí al balcó. Quin aspecte més curiós tenien els carrers! Més que un diumenge, amb les minyones mudades que festejaven a la cantonada, abans de decidir si anirien al "Globo" o a la "Paloma", i amb les famílies nombroses que sortien a mitja tarda per anar a la segona sessió del cinema o, simplement, a veure els "barcos" del port, aquella tarda feia pensar en un Dijous Sant. La gent baixava la veu per parlar, els vianants anaven recollits en llurs pensaments. Àdhuc els tramvies havien parat. Tota la ciutat esperava el resultat de la reunió transcendental.

Francesc va posar-se a escriure una llarga carta a Joan Portabella. Intentava de comunicar-li aquella sensació d'expectant angoixa que a cada moment es feia més espessa, més densa de contingut i de possibilitats. A les sis va sentir cridar els diaris. Baixà per comprar-ne un. No deia res de nou: els parlamentaris s'havien reunit a l'hora de dinar, però el Governador havia declarat que impediria llurs deliberacions. A "Darrera Hora", un gran espai censurat.

Quan va arribar el senyor Vilà, radiant de satisfacció i desbordant de notícies, el fill l'esperava impacient. Sí, l'Assemblea s'havia celebrat al Parc, allà on menys s'ho esperava la policia. Els discursos dels parlamentaris, els acords presos, tot ja era del domini públic. Ho eren sobretot els termes dels diàlegs que el President de l'Assemblea, el senyor Raimon d'Abadal, havia mantingut amb els policies, amb el cap de la Guàrdia Civil, amb el propi Governador. Tot Barcelona reia, amb un gran sospir d'alleujament, davant del nou ridícul que havia cobert l'autoritat.

- Ja ara, a veure què passa. Estic segur que aquest mateix estiu tindrem la República.-

Després de sopar sortiren a donar un tomb. Passada l'expectació inquieta de la tarda, els barcelonins es llançaven al carrer, envaïen la Rambla. Hom reconeixia els parlamentaris més populars, s'improvisaven mítings. La policia assistia, sense gosar intervenir, a aquelles

explosions d'entusiasme.

De la plaça de Catalunya arribava una gran manifestació, precedida per una immensa bandera barrada, que es dirigia cap a l'estatge de la Lliga. Sonaren uns tocs d'atenció, i la policia, exasperada, emprengué una càrrega contra aquella gentada que cantava "Els Segadors". Queien els cops de sabre, sonaren uns trets. Francesc, arrapat a la mà del seu pare, es trobà, sense saber com, al portal de l'Ateneu. Tornaren a casa encara excitats per l'emoció.

Uns quants dies més tard, l'emoció popular tenia un altre motiu. A la seva casa pairal de Castelltersol, Enric Prat de la Riba, l'home que havia fet possible aquell moviment i que el dirigia amb tant de tacte i d'energia, estava morint. Francesc seguí amb interès apassionat les noves de la mort, del trasllat de les despulles a Barcelona, i assistí a l'enterrament, perdut entre la multitud que seguia el tatt del primer President de la Mancomunitat, del President de Catalunya.

- És l'acte més important després de l'enterrament de Mossèn Cinto - va sentir exclamar, amb una punta d'orgull, a un homenet de bigoti gris que anava al costat seu.

Els barcelonins es lliuraven amb una íntima satisfacció al plaer de manifestar-se. Havien sentit aquella mort d'una manera una mica intel.lectual. Prat de la Riba no havia arribat mai a adquirir la popularitat dels grans tribuns, com Cambó o Sunyol, ni era un metge filàntrop, com el doctor Robert, ni tan sols un demagog seductor, com el Lerroux de feia deu anys. Però, en seguir aquell cos embolcallat amb les quatre barres, el cos del primer home de govern que havia tingut llur país de feia segles, el cos del primer definidor de la nacionalitat catalana, els barcelonins tenien consciència de fer, una vegada més, un acte de fe. De fe en llur pàtria, en la seva renaixença, en els anhels de llibertat que pugnaven en totes direccions i feien sorgir els anarquistes, els poetes, els clergues patriotes i els polítics realistes. Aquella multitud que omplia de gom a gom la Rambla era la mateixa que anys a venir havia d'emplenar els estadis per fer d'un equip de futbol el símbol tàcit de la Pàtria, la multitud que aprofitaria qualsevol pretext per a acorruar-se "entorn de qualsevol ".I , de vegades, per qualsevol cosa.

- Diu que, abans de morir, parlant dels resultats de l'Assemblea de Parlamentaris, va exclamar: "Feu que sigui federal!" - comentava al davant seu un minyó esprimatxat.

Sí, Francesc ho endevinava. Aquell acte no era més que un respir en la lluita, un replà en l'ascensió cap a la llibertat. La tensió seguia. L'estiu aquell seria decisiu.

Quan començaren, uns dies després, a córrer els primers rumors

la vaga que es preparava, el senyor Vilà s'alarmà una mica. Va dir que, i faria anar el seu fill a Ribes, d'on arribaven vehements objurgacions maternes. Però també aquesta vegada l'interès que ell mateix sentia pels esdeveniments que es preparaven pesà més que la seva prudència. Fet i fet, a ell que no era cap fabricant, sinó un magatzemista, i que, per tant, les vagues no l'afectaven gaire del punt de vista econòmic, més que l'amenaça del trasbals imminent l'impressionava allò que en podia sortir. No era com el seu amic Jaume Portabella, el gros fabricant d'estampats, que considerava els obrers amb uns sentiments alternats de por i d'irritació. Per al senyor Vilà no eren uns enemics ni un perill: eren un element més actiu, més dinàmic de la societat, i una peça essencial de la transformació política que es preparava.

- Realment, - deia davant del seu fill -, els fabricants haurien de començar a adonar-se'n. Aquesta guerra ha estat per a ells una mina d'or i segueix essent-ho. (De vegades ell mateix s'acusava en la intimitat de la seva consciència d'haver-se també aprofitat de l'alça dels preus, de l'escassetat dels productes, de l'abundor de les comandes, per fer un benefici excessiu. Però ell no explotava els obrers. I era veritat: els seus dependents estaven ben pagats i àdhuc tenien una participació en els beneficis de la casa. Malgrat això, els guanys extraordinaris hi eren, i la recança feia de tant en tant la seva aparició.)

- Com que ells van bé - continuava -, es creuen que tothom ha d'estar content. Si els demanen una pesseta més de jornal, ja posen el crit al cel, i parlen de la ruïna del país. Ells, en canvi, tot és fer el fatxenda i comprar-se automòbils i mantenir fulanes i anar-se a jugar els bitllets de vint duros a la Rabassada i a l'American Lake. —

Com que no hi era la seva dona, que per mor del noi el reptava en les seves expansions - tampoc no era cap criatura, ja, Francesc, per haver-se d'estar de dir certes coses davant seu! - el senyor Vilà s'esplaiava amb el seu fill, i aquest no l'escoltava amatent.

- Els sindicats, els fan per els sindicats, ves-ho aquí. És clar que els anarquistes hi tenen vara alta, però tampoc ni el govern ni els patrons no han fet res perquè puguessin funcionar normalment. ¿Que es pensen que els obrers no ho veuen, que sense els sindicats i les vagues i els sabotatges encara treballarien dotze hores diàries per tres pessetes?

- Però els anarquistes... - interrompé Francesc. - Les bombes, les pistoles, ¿vols dir que tot això és necessari?

- És clar que no! Ja t'ho he dit moltes vegades. De jove jo he tractat molts anarquistes, "àcrates", com ells es deien. En la majoria dels casos són uns infeliços. ¿Com t'ho diré? Una barreja d'espiritistes i ver-

tarians. Et farien un favor, per molt que haguessin de sacrificar-se, i de bona fe es creuen que els homes són tots una/mena d'àngels. I per si tots no ho fossin, amb la mateixa bona fe s'imaginen que a còpia de bombes i de "Revistes Blanques" convertiran la terra en un segon paradís. Això sí: sempre a punt de deixar-se ensarronar pel primer confident que arribi de "Jefatura", sempre disposats a seguir el drap vermell que aixequi qualsevol provocador. Van quedar bocabadats amb en Lerroux, que els parlava en castellà de cremar convents i "levantar velos de novicias". Però quan va venir la Setmana Tràgica, ell/havia esquivat i van carregar el mort al pobre Ferrer. I la història d'en Rull, quina altra gatada! —

La vaga, a l'últim, va esclatar. Pare i fill s'havien quedat a Barcelona, mig per ganes, mig per força. Francesc assaboria a plena boca aquells mots solemnes: "vaga general revolucionària" i s'imaginava a la seva manera aquella força misteriosa que s'havia estès de cop, com una ombra mefítica, damunt el país, paralitzant-lo en un matí. Un darrera l'altre, s'havien anat deturant els muscles, els nervis deixaren de vibrar, els pulmons perderen llur ritme habitual. L'obrer, redreçant-se amenaçador, havia deixat caure l'eina del treball, i tot era aturat. Trens, tramvies, fàbriques, botigues, magatzems: tot estava encallat. I aquella energia que abans ho feia marxar tot i sense la qual, només que per la seva abstenció, restava sotmès el país a una total paràlisi, ara disposava a endegar els afers públics, a donar la batalla al govern, a vèncer-lo i a capgirar el règim que s'obstinava a sobreviure, tot i els seus errors i els seus fracassos.

Aquella vegada, Francesc no es resignava pas a restar tancat en un pis de l'Eixample, a sentir com crepitaven els fusells i les pistoles molt lluny d'aquell barri aristocràtic, gairebé inhabitat en aquells dies xafogosos d'agost. No podia estar-se al balcó, esforçant-se d'interpretar els auguris que el porter bescanviava amb l'adroguer de la cantonada, No hauria sabut esperar que el seu pare tornés de "donar un tomb per l'Ateneu" o "un cop d'ull al magatzem".

A riscos d'una reprensió del senyor Vilà, si tornava abans que ell, Francesc sortia cada tarda a explorar pel seu compte la ciutat trasbalsada. A riscos d'una delació de la minyona - i això que ella li havia promès que no diria res, a ningú, de les seves escapades - i potser a riscos d'altres perills molt més greus, Francesc es llançava cada tarda en ple cor de la ciutat adormida. Un dia va enfilar-se, Eixample amunt fins a Gràcia, on petaven molts trets. A prop de la Rambleta sentí xiular unes bales - les primeres - i s'encastà d'esma a una paret. El carrer Salmeron, aquell carrer Gran que per a ell tenia sempre el perfum

les diades tradicionals - la gatzara de les colles de Sant Medir, les il.luminacions de la Festa Major -, ara estava ben desert. Darrera dels balcons tancats, per entre les escletxes de les persianes, alguns tafaners s'arriscaven a guaitar. Era una altra Festa Major, més sorollosa que la dels altres anys, més excitant, si no tan joiosa, que ara omplia d'espetecs els carrers de l'antiga vila.

Les bales sonaven seguides, amb un esclat eixut que repercutia en dos o tres ressons apagats. "Màusers", pensà Francesc, recordant una observació del seu pare. Devia ésser la guàrdia civil. De tant en tant es sentia un tret de pistola. Tragué el cap un moment del redós de la porta on s'havia arrapat. Tenia necessitat de veure què passava. Avançà unes quantes passes, a ran de paret. Les bales tornaren a petar. Només que pogués arribar fins a la cantonada! Unes descàrregues sonaren amb terrible estrèpit. Un, dos, tres, fins a cinc trets de pistola contestaren. De nou espetegaven els màusers. Aquella vegada, res no els seguí. Va sentir unes veus d'ordre, crits en castellà. Francesc anà d'una corregu-da fins a la cantonada. Topà gairebé amb un guàrdia civil, amb el tricorni enfundat de lona i el màuser amartellat, que el deturà:

- Alto! No se puede pasar! -

S'apropava un altre individu de galtes mal afaitades, barret de palla molt cremat i sabates negres de roba.

- Què passa? Quién es este mocoso? -

Va escorcollar-lo amb afectació. Francesc va mormolar unes vagues excuses. Vivia molt a prop, i anava a veure uns clients. S'havia trobat allà de casualitat, volia travessar el carrer. Però, mentrestant, mirava de reüll, amb interès i angoixa, l'espectacle de la Rambleta.

El policia va acabar l'escorcoll. No, ni l'edat ni l'aspecte del minyó eren gaire alarmants. Els vestits, sobretot, eren bons. I això sol ja eliminava moltes sospites.

- A casa, muchacho, y mucho ojo! -

El guàrdia civil l'empenyé amb la mà. Però Francesc ja havia vist el que volia. Al mig de la Rambleta, barrant el pas, s'aixecava una barricada de llambordes. Una vintena de guàrdies civils, amb el fusell als dits, n'acabava de prendre possessió. Damunt la vorera, al davant d'una porteria tancada i barrada, hi havia un parell de cossos estesos. Decantat sobre les pedres que capcimaven la barricada, se'n veia un altre. Morts? Ferits? "Aquell de dalt devia ésser el darrer defensor de la posició," va pensar Francesc, amb el cor batejant.

Va anar-se'n, carrer Gran avall, dominat per una preocupació creixent. Si tornava el seu pare abans que ell! No era la por dels renys,

sinó l'angúnia de pensar la que el senyor Vilà passaria ~~angoixa~~ pel seu fill i com endevinaria - no sabia com, però n'estava segur- que estava en perill, entremig de les bales, escorcollat per un fastigós "matalasser".

Gràcia avall, va ficar-se per carrerons estrets fins a trobar el Torrent de l'Olla. Abans de deixar el carrer de Salmeron va adonar-se que la policia passava per les escales i obligava a aixecar o obrir les persianes.

- Tenen por que des dels balcons la gent no tiri,- comentà un porter, dret davant la portella entreoberta.

- Pobrets! Ves que no els tirin un test al cap, els meus fills! - rondinà una dona grassa, que es ventava amb un diari vell.

Francesc s'adonava d'una cosa: la gent sentia, sense gaires excepcions una profunda antipatia pels agents de l'autoritat. Els uniformes estiuencs de "rayadillo" dels guàrdies de seguretat, els tricornis sinistres de la guàrdia civil aglutinaven el menyspreu i l'~~animadversió~~ animadversió populars. I ell, obscurament, sense poder-se explicar el com ni el per què, es sentia al costat del poble, en aquella nova revolta contra un govern inepte.

Tornà a casa seva excitat i bategant de la seva aventura. Quina llàstima, només, de no poder-la contar a ningú! Va prometre's de repetir l'excursió l'endemà.

Li interessaven els barris baixos, tot el costat del casc vell de la ciutat que abans era el Raval, entre la Rambla i el Paral.lel. Amb els pares havia resseguit moltes vegades l'altre costat de Rambla - el rovell de l'ou de Barcelona, com en deia el senyor Vilà. Sobretot n'havia apreciat els recons prestigiosos, les velles placetes, els carrers estrets i verdejants de molsa, en el silenci del Dijous Sant, només interromput pels xerracs de la mainada que "matava jueus". Les visites als monuments eren breus i invariables: la Catedral, Sant Just, Santa Clara, Sant Felip Neri, el Pi i Santa Maria del Mar. I després la colla familiar anava a prendre xocolata amb melindros a can Culleretes.

L'altre costat de la Rambla era, en canvi, un terreny desconegut per a Francesc. La seva mare el defugia com a territori malsà, apte per a fer florir tots els vicis, erissats de variadíssims perills - tots mortals -. Només hi havia, en aquests barris de perdició, unes quantes illes habitables: Betlem, la Boqueria, el Liceu, el Romea, Sant Agustí Nou - però tot això era a la Rambla mateix, o a ran. I a dintre, massa endintre, Sant Pau del Camp, on anava una vegada a l'any, ~~per dia de la Conversió~~ el 25 de gener.

Esquivant els barratges de la policia, les metralladores i els canons espectaculars de l'exèrcit entre les palmeres nanes de la Plaça de Catalunya, ficant-se per les travessies del carrer dels Tallers, Francesc anà

endinsant-se per aquell barri desconegut. ¿No era allà que s'havien registrat les escenes més heroiques, el 1909? ¿No era en aquells carrers que dels balcons i dels terrats queia una pluja de trets, de testos, d'aigua bullent, damunt de la força pública?

Sí: allà també hi trobà barricades. Sobretot al carrer de Sant Pau i als seus afluents. La plaça del Pedró també estava regirada, sense llambordes. Hi havia carrerons que obrien unes goles ombrívoles i amenaçadores i que després es revelaven com a oasis de pau. En d'altres, en canvi, hom respirava la misèria, l'odi, el desig de capgirar-ho tot. Malgrat les seves reiterades excursions, Francesc no aconseguí de tornar-se a trobar tan a prop del drama com el primer dia. Li barraven el pas la policia o bé els mateixos sindicalistes que, en alguns carrers, dominaven la situació.

- No és per a nois tendres, això - li digué una mofeta, un minyó en mànegues de camisa, que seia abraçat a un fusell, amb un càntir al costat.

Es sentí vexat. Però, sobretot, li sabia greu de no entendre exactament què passava, de no endevinar per què servien aquelles alteroses barricades, aquells trets, aquells ferits i tot aquell estrall. Triomfava la revolució, o no? ¿Qui li ho hauria pogut dir? I a Madrid? Al vespre assetjava a preguntes el seu pare, que li parlava dels socialistes de Madrid, de la detenció dels quatre membres del Comité de Vaga i de les divergències que s'havien produït entre la C.N. T. i la U.G.T.

Però, al capdavall, s'acabà la setmana i s'acabà la vaga. No havia passat res. La revolució no havia triomfat, Francesc se'n sentí decebut. Però li quedava una mena de satisfacció d'haver contribuït a viure aquells moments plens de transcendència.

Finalment, pare i fill se n'anaren a Ribes per a acabar de passar l'agost. La senyora Vilà i els oncles insuportables els acolliren com dos herois, escapats miraculosament d'una gran mortaldat.

- Justament a Barcelona, d'aquesta setmana revolucionària ja en diuen la Setmana Còmica, - els replicà, somrient, el senyor Vilà.

Però Francesc sabia que, malgrat el fracàs i malgrat la poca espectacularitat del moviment, allò havia estat una cosa seriosa. Tots aquells anhels de renovació, aquell bullir de protesta, aquell desig de llibertat no havien pas fracassat ni eren gens risibles. Només calia esperar.

- - - - - - -

VI.- I S A B E L

Visca l'amor que m'ha donat l'amiga
fresca i polida com un maig content!

Joan SALVAT-PAPASSEIT -"La Rosa als llavis".

Mentre Francesc Vilà, a Barcelona, descobria l'heroisme i la mort i les revolucions plenes de significat i de patetisme, Xavier Forcada i Joan Portabella no havien perdut l'estiu. Xavier havia sabut escapolir-se ben aviat de l'atmosfera apegalosa de velles ties i concos eixuts i s'havia llançat, tot sol, a descobrir el mar i aquells indrets màgics on s'ajunta, amorós o ferèstec, amb la terra ferma. Els altres estius s'havia conformat amb la platja clapejada de tenderols i casetes de bany, entre la Punta i el Quiosc - conegut oficialment com a "Pavelló de Mar" i que era, en realitat, una modesta construcció de fusta, amb una sala de joc en plena activitat i una altra de més gran dedicada als balls de la colònia - i amb els llargs banys matinals, entre mig de criatures esverades per l'aigua i noies que fugien amb horror del sol. Aquell estiu de 1917 va decidir-se a emprendre pel seu compte tot d'exploracions detingudes, pel costat de Garraf. Havia deixat la platjeta de Sant Sebastià, on es banyava la gent del poble. Havia travessat el pujol on s'alçava l'ermita de Sant Sebastià i el cementiri, aquell clos on tants avantpassats seus havien estat dipositats. Xavier sabia que el mar es ficava per mil corriols invisibles al dessota d'aquell pujol, que rosegava les roques i permeava la capa soma de terra on s'alçaven les parets de nínxols. Cremades per tots els àcids del salobre, aviat les restes mortals desapareixien ossos i tot. Xavier no ho havia reflexionat gaire, però creia que aquella era una bona solució per al problema de les despulles humanes.

Més enllà del cementiri, entre les roques pelades on començaven les estribacions de Garraf, s'obrien tot de petites cales, algunes d'elles mimíscules. El seu esport preferit era de despenjar-s'hi, per difícil que això li fos. Prenia aleshores el bany en aquell recés desert, tancat a banda i banda de tota visió humana, amb només l'horitzó marí trencat per una vela blanca de pescador o pel fumerol d'un vapor llunyà. Nedava uns moments mar endins i tornava a la cala per a eixugar-se amb el sol i l'aire. De vegades se'n duia un llibre. Gairebé mai no el llegia. S'estimava més d'estar-se amb els ulls clucs sota l'afalac del sol o bé guaitar el cel i el mar, tot remugant vells pensaments i novelles inquietuds.

Joan Portabella, pel seu costat, havia descobert la dona. Aquell estiu es trobava en plena creixença. D'un dia a l'altre, gairebé, el cos

se li estiragassava d'un plegat, la veu es trencava i es desdoblava en l'espinguet d'un infant i en les tonalitats greus d'un home. I justament aquell any hi havia a Tona una excessiva majoria de noies. Les trobàveu a eixams, que anaven a passejar, a prendre les aigües al balneari, a llegir o a cosir al bosc. A través de les seves cosines, i en espera dels xicots en edat presentable, dels possibles flirts o, millor encara, dels promesos en perspectiva, Joan va trobar-se convertit en el cavaller acompanyant d'un gran esbart de noies. Hagué de ballar amb elles, hagué de sentir llurs confidències sentimentals i llurs històries maledicents, hagué d'ajustar-se, mal fos a contracor, al paper que li havia estat assignat, de representant simbòlic i inofensiu del sexe masculí.

Algunes d'aquelles noies eren boniques; una o dues, francament belles. Però la funció de Joan, ell ho comprenia, no tolerava l'enamorament de cap de les noies. Els seus quinze anys eren allà, evidents, al costat de la vintena ultrapassada de la majoria d'elles. I la forma com el tractaven, aquella confiança un xic indiferent, aquella manera d'estrènyer-lo, mentre ballaven, com si estrenyessin una imatge - el somni persistent d'un galan que trigava massa a presentar-se - li haurien impedit, també, d'enamorar-se'n. No li van impedir, en canvi, d'adquirir un coneixement prou extens de la psicologia femenina, de les seves estranyeses i les seves regles constants. Ni tampoc d'adonar-se perfectament de la realitat del cos femení, de les seves meravelloses turgències i les seves tèbies depressions. El ball, les robes lleugeres d'estiu, el paper que li era imposat, l'obligaven a omplir de realitats concretes els somnis fins llavors indecisos de la seva pubertat. Els altres anys s'havia mirat les noies com una curiosa i deplorable deformació dels minyons, els seus companys de joc. Li semblaven unes emutjoses esgarriacries. Ara descobria les realitats que hi havia sota aquella suposada deformació i sota la incomprensible psicologia. Els llavis vermells, entreoberts per un vague enyor o un desig inconcret; els braços molsuts, daurats pel sol, que conservaven una deliciosa frescor a la pell ; les cames rodones i afuades, els genolls plens i suaus com un préssec madur; el coll batagant i les sines dures, tot allò existia, era tangible i - Joan se n'adonà també aviat - perfectament abastable. Aquell any era encara un mocós, una criatura, bo només per fer de parella, a manca d'un altre home. Que esperessin, però, més endavant!

La cosa curiosa era que, paral.lelament a aquesta descoberta de la dona en la seva realitat física, que responia al desvetllament de les seves inquietuds masculines, Joan va sentir néixer dintre seu un sentiment d'idealització de l'amor, de pressentiment que l'amor entre Home i Dona - i en aquest cas l'Home era, o seria, ell, i la Dona l'ésser predestinat que condensaria els seus anhels - havia de ser una cosa molt alta i molt com-

plicada, feta de correspondències de sentiments i voluntats, més que de contactes corporals; d'unió dels esperits, més que de connubi carnal. Tots aquests sentiments romàntics no excloïen els altres, dels quals eren objecte i futures víctimes - Joan ho havia resolt irrevocablement - aquelles mateixes reveladores imprudents i egoïstes de la feminitat. En una banda estaven elles, condemnades per la voluntat de Joan Portabella a una ineluctable desfeta, que un dia o altre vindria i que només consistiria en sensacions físiques, sense ni un bri d'idealitat. De l'altra banda hi havia totes les altres, tot l'estol innombrable de noies escampades per tot el món. I entre aquestes noies, Ella, la predestinada.

D'ençà d'aquells mesos d'estiu vivia, doncs, en l'espera de l'amor, i l'adorava ja sense conèixer-ne la fesomia ni imaginar-ne els mil aspectes contradictoris que podia prendre. Al capdavall, n'estava segur, l'havia trobat. Els seus somnis adolescents s'havien encarnat en una persona vivent. L'amor era allò, n'estava segur: aquell baticor, aquell segament de cames, aquella onada de felicitat que com una glopada de sang calenta li encenia el rostre, aquell sentiment que tot el món s'aturava en un instant de perfecció, quan la trobava! Havia d'ésser allò, per força!

* * * * *

En aquell matí assolellat de diumenge, el desembre barceloní desplegava els seus millors encisos. Ni vent ni fred: només una frescor que esperonava el pas i donava lleugeresa als vianants. Era d'hora, encara: dos quarts de deu. Joan s'esperava al davant de l'església de Pompeia, mentre sortien de missa els fidels. Amb Isabel havien convingut de trobar-se allí. La devoció una mica distreta del minyó no l'impedí d'escorcollar amb la vista tota la nau de l'església mentre durà la missa. Però enlloc no veié la noia. Hi havia molta gent. Era difícil, entre la munior de figures femenines, d'identificar-ne una, encara que Joan hauria jurat que a ulls clucs i entre mil era capaç de reconèixer-la.

Sortí abans que la gent comencés a desfilar i es posà al mig del passeig. Noies, dones, algun home... I, al capdavall, Isabel! Ella el veié totseguit, i abans que Joan travessés la ramblia ja se li havia apropat, somrient. Li allargà la mà, mentre amb l'esquerra es subjectava el vel, que una mica de vent feia voleiar.

- Fa estona que t'esperes? Que no has estat a missa?

- Sí. Però em temia que no hi fossis. No t'he sabut veure enlloc! -

La mirava als ulls, sense deixar-li anar la mà. Ella somreia i es va desprendre suaument.

- Estic contenta de veure't. Molt contenta. -

Sempre deia el mateix. També n'estava ell, de content! No en feia poc

de temps que esperava aquella ocasió de poder-la tenir al costat una bona estona, sense ningú que el destorbés ni cap interrupció en llur conversa. Havia d'abocar tot el que sentia, tot el que volia dir-li i el que volia demanar-li. Després d'aquella tarda del Liceu, s'havia establert entre ells dos una entesa tàcita. No havien parlat per res d'amor. Però en les coses que s'havien dit hi havia "el començament d'una amistat molt profunda", com havia resumit la noia amb una mica de solemnitat que no va desplaure gens a Joan. L'havia tornada a veure dues vegades. Un altre diumenge a la tarda al Liceu, i el dia d'un sant, a casa dels Vilà. Però ja comprenia que Francesc no podia ésser constantment utilitzat com a pretext de topades que, per altra banda, ell volia cada vegada més exclusives. Comprenia com era de vexant per al cosí d'Isabel haver de fer de testimoni d'un afecte naixent que li prenia una part de la confiança del seu amic.

Ara, sí: ara estaven tots dos sols, al mig de la ciutat, exposats a tots els esguards dels vianants, però sols amb llur meravellosa intimitat.

Començaren a caminar, Diagonal amunt, sense haver-s'hi posat d'acord. A aquella hora hi havia poca gent: alguna dida que empenyia el cotxet d'un nadó; un parell d'infants, corrent d'un banc a l'altre i fent sotragar les palmeres nanes.

- No podré pas estar-me gaire. He d'anar aviat a casa.

- I ara! Avui és diumenge! I no hi ha res millor que prendre el sol, tot passejant, a l'hivern. No trobes?

No era pas això que volia dir. Però Joan havia d'adonar-se aviat que les paraules no surten mai ben iguals que els pensaments, i que gairebé sempre són matusseres, sense importància, orfes d'intenció i de sentiment. No s'adonava, en canvi, que sempre, entre home i dona, per dessota de la banalitat dels mots s'estableix un corrent perceptible de comunicació, un diàleg silenciós més eloqüent que el dels llavis, perquè s'expressa en una inflexió de la veu, en un caient dels ulls, en una fugaç claror al rostre. Amb Isabel, aquesta comunicació muda s'havia establert des del primer dia. De bon començament ella s'havia adonat dels sentiments i els desigs del minyó i se n'havia sentit afalagada. L'aventura sentimental li feia una mica de por - molt poca - i això afegia un incentiu al goig de tenir un enamorat. El primer "flirt". No era així, com es deia?

- La Mamà m'espera a les onze. Hem d'anar juntes a casa d'uns parents.

- D'aquí a les onze, que n'hi ha de temps! Això sí: el necessito tot. He de dir-te tantes coses!

- Tantes? Coses molt importants, són?

- Molt. Ja ho veuràs.

- Digues-me-les, doncs.

- Que d'ençà que et vaig veure només penso en tu. Que et somnio i et

veig despert. Que et voldria parlar a totes hores, consultar-te tot el que faig, explicar-te tot el que penso. Que quan et veig estic content i al mateix temps pateixo...—

La lletania pueril li sortia d'una tirada. Els conceptes eren vells com la humanitat: havien estat dits milions de vegades d'ençà de milers i milers d'anys. Però per a ells eren nous. Ni a Joan, que els pronunciava per primera vegada, ni a Isabel, que també per primera vegada els sentia adreçats a ella, se'ls acudia de relacionar-los amb els que havien sentit en tantes obres teatrals o amb el que havien llegit ~~a les~~ en tantes novel.les. Allò d'ells era una cosa nova!

- No et vaig dir que seríem amics, molt amics?

- És que no en tinc prou. És que t'estimo i vull que tu també m'estimis.

- Com a amics, sí. Jo bé t'estimo així. I comprendré tot el que em diguis, o m'esforçaré a comprendre-ho. També voldria que tu comprenguessis les meves coses...

- Sí. Però primer de tot has de comprendre això: que t'estimo, com un home deu estimar una dona, i que vull que tu em corresponguis, com una dona que estima un home. T'ho demano, t'ho prego! —

Posava en les seves paraules un foc que per força havia de commoure la noia. Ella protestava feblement.

- No veus que tots dos som unes criatures? Com vols parlar d'amor, pensar en l'amor, a quinze anys! No hi entenem res! Som massa joves!

- No hi fa res. No es pot triar el moment d'enamorar-se. Ja ens esperarem, si cal, si ens hem de casar. Però, ¿per què no ens podem estimar, ja des d'ara? Ha d'ésser tan bo! —

Sí, havia d'ésser molt bo. Isabel ho pressentia i el cor se n'hi anava a cedir davant el doll de paraules apassionades de Joan. Caminava amb els ulls baixos. De sobte els aixecà i va fixar-los en el noi, amb aquella blavor que accentuava la malícia femenina de la boca vermella.

- De debò, m'estimes tant? - preguntà en veu baixa.

- Molt. Més que a ningú en aquest món. Fins ara no havia sabut què és estimar. Ara sí que ho sé! I tu també m'has d'estimar. Potser ja m'estimes i tot!

- Potser sí. No ho sé. Sé que m'ets molt simpàtic, això sí, i que des del primer moment m'has inspirat tanta confiança com si fossis un germà... Però, què és l'amor? Ja pots suposar que he llegit molts llibres, que he vist moltes pel.lícules i he parlat molt d'aquestes coses amb les noies del col.legi. Ja ho sé: sempre i a tot arreu, l'amor està a primer terme. Però enlloc no ho he vist explicat ben bé. Per què és així? Ho saps, tu?

Ho sabia? Almenys en tenia la intuïció, i estava segur de no equivocar-se. De moment, l'amor era allò: parlar amb aquella noia tan bonica que duia al costat, embriagar-se de paraules, encendre en ella un sentiment de confiança i d'afecte com el que ell sentia. Mirar-la als ulls, i submergir-se en aquells líquids abismes blaus. Mirar-li els llavis, i sentir el desig de besar-los. Mirar-la tota ella, i tenir la necessitat d'estrènyer-la en els seus braços, no pas com somniava d'estrènyer una d'aquelles balladores seves de l'estiu - o, almenys, no pas únicament d'aquella manera -, sinó amb un anhel de protegir-la, de sentir-la ben a prop seu, fosa amb ell en un mateix sentiment i una mateixa voluntat. Sí, allò devia ésser l'amor. Però, com expressar-ho?

- L'amor - començà - és una cosa superior a totes les altres, que les fa oblidar totes. Per mi, ja veuràs: és el desig, la necessitat de tu, de la teva companyia, de la teva confiança. Voldria que tu i jo estiguéssim compenetrats en un sol pensament. Voldria que visquéssim junts sempre, i que res, ni la mort, no pogués separar-nos. —

Potser sí que era allò, l'amor, pensà Isabel. Cadascú s'havia d'esforçar a descobrir-lo per si mateix, a explicar-se'l, com feia Joan. I ella? L'estimava com ell volia? Tenia la certesa de l'amor, com ell la proclamava?

Es mirà Joan. Vegé un xicot alt, gairebé un home per l'estatura, amb el pèl moixí que començava a ombrejar-li les galtes, lluent d'ulls, amb una tofa de cabells negres i llustrosos que s'escapaven en un rull rebel a la pinta per sota de la boina. Els braços i les cames tenien encara el desmanegament de la creixença recent, però ja havien mig adquirit la vigoria de braços i cames d'home. Els muscles s'endevinaven sota el vestit. Hi havia un foc encomanadís a la cara, una irradiació de voluntat, de sentiment dominador. Potser sí que ella també l'estimava.

- No ho sé - sospirà. - Si és això que tu dius, jo també la necessito em sembla, la teva companyia i la teva confiança. Em trobo tan sola! —

Caminant i parlant, havien travessat el carrer de Muntaner. A banda i banda de la Diagonal hi havia casetes de planta baixa, tanques de jardins i camps. Passejava molt poca gent. Per la carretera de Sarrià pujava un tramvia i es sentia el dringar joiós de la campaneta.

Ella accedia. Era visible que accedia. Joan sentí una viva emoció. Vet aquí que festejava, que estava enamorat, que es passejava amb ella! Li agafà la mà i l'estrenyé sense dir res, amb una llarga pressió.

- Sí. Deu ser un disbarat, ja m'ho penso. Tots dos som massa joves. I qui sap com acabarà, tot això! Però em trobo tan sola!

- És que m'estimes - afirmà, victoriosament, Joan.

Seguiren silenciosament unes quantes passes més.

- Em penso que l'altre dia, al Liceu, ja te'n vaig parlar. D'ençà que va morir el papà... La mamà ha trobat que encara era jove, i ara no té mai temps per a mi. De vegades em sembla com si li fes nosa per poder-se divertir com ella voldria. Té amics que l'acompanyen al teatre, que la duen a sopar al restaurant. I jo no tinc ningú que estigui per mi, ningú en qui poder-me confiar del tot.

- Ara em tens a mi. I per tota la vida, t'ho juro!

- Ui, que llarg que ho fas! - va riure ella.-. Tota la vida! Com ho saps, tu, que els amors duren tota la vida? La gent s'estimen, de vegades es casen, de vegades renyeixen abans, de vegades un cop casats ja no s'estimen més, tenen fills o no tenen fills, es cansen d'estar junts, s'enganyen... —

Joan va pensar en el seu pare i en Gràcia Fària, la dona del cabell vermellós del Liceu. Però ell era diferent. Com podia dir aquelles coses, Isabel? L'estimaria tota la vida, ell.

- Ja veuràs que feliços que serem. Ja veuràs com ens semblarà bonica la vida, estant junts i estimant-nos... —

L'amor havia d'ésser allò, també. Gaudir de la vida, aprofitar-la amb totes les seves joies i les seves sensacions. No deixar-se perdre cap de les emocions i de les delícies que el món podia oferir-vos. L'amor havia de fer-ho possible tot, havia d'allunyar la dissort i les tristeses, havia d'abolir el dolor i la mort i fer que duressin eternament la joia i la joventut.

Isabel somrigué, encomanada del sentiment exuberant del minyó. Sí, aquell amor podia ésser una cosa excitant, un raig de sol en l'ensopiment de la seva existència.

- No ho diguis a ningú, de totes maneres, que ens veiem. Davant de l'altra gent, hem d'ésser amics, i res més. M'ho promets? Ni a en Francesc. Sobretot a ell, no li ho diguis! —

Va acceptar, una mica a contracor. Segueren en un banc de fusta, de cara al passeig. Per la ramblia asfaltada passava de tant en tant un automòbil rabent, ple de pols, o una berlina solemnial en la qual tot lluïa, el copalta del cotxer, les parets de la caixa i els guarniments del cavall. El passeig gairebé estava desert.

Mentre ella parlava, explicant menudes anècdotes del seu col.legi, Joan la mirava, sense saciar-se'n. Les trenes gruixudes d'Isabel li emmarcaven el pur òval del rostre. L'abric gruixut i llarg, el coll de pells, amagaven les línies del cos, però més avall dels genolls sortien les cames plenes sota la seda transparent. Joan sentí un desig irresisti-

ble de besar-la. Els llavis encesos com un clavell l'atreien, l'excitaven.

No passava ningú. Posà un braç darrera de la noia, acotà la cara i cercà la boca. Isabel no tingué temps d'enretirar els llavis. Sorpresa, es deixà besar. Un bes fervent, però sense insistència, gairebé cast.

Ella s'aixecà d'una revolada, encesa de galtes i batagant.

-¿Per què ho has fet, això? - preguntà, entre ofesa i avergonyida.

- No ho sé. Perdona'm. És que t'estimo tant!-

Es clar, allò també formava part de l'amor, del festeig. Malgrat la sorpresa i l'esglai, Isabel s'havia pogut adonar que els llavis de Joan eren plens i suaus, que llur pressió era agradable. El mirava, sense poder-li tenir ràbia, dreta al davant seu. El noi s'aixecà, contrit.

- Perdona'm. No ho faré més, si tu no ho vols.-

Sense contestar, la noia es posà a caminar en direcció al Passeig de Gràcia. Joan va seguir-la. Al cap d'unes passes, Isabel havia relentit la marxa. Tornaven a estar de costat. Ell insistí:

- Em perdones?

- Sí. Però no ho facis mai més.- A contracor somreia, sense gens de severitat.

El primer bes d'amor cantava dintre llurs cors, havia fet niu en els llavis d'ell i d'ella, encenia un foc desconegut en llur venes. Joan agafà la mà d'Isabel i van posar-se a caminar, tot parlant i rient, com dues criatures.

VII. - LA DONA I L'IDEAL

Ella és la santa d'ella perquè
/és bella.
Joan MARAGALL - "Haidé".

Tal com havien convingut, el festeig fou mantingut secret. Isabel no volia, sobretot, que la seva mare pogués saber-ho. La distància que s'havia creat entre elles dues i que tant l'havia feta sofrir, ara li semblava impossible de superar, un cop destruïda la intimitat necessària per a les confidències sentimentals entre mare i filla.

Joan havia sabut també estar-se de proclamar a tort i a dret, com li hauria semblat natural de fer, aquells amors. Estava convençut que la seva aventura era la cosa més sensacional i important que mai no s'hagués pro-

duït, i li estranyava que el món seguís rutllant com abans, que les festes de Nadal haguessin tingut la mateixa solemnitat que els altres anys, que a casa seva no endevinessin el seu secret. Li semblava que havia de dur estargida a la cara la seva felicitat i la seva excitació. ¿No se li transparentava la radiant resplendor d'aquell primer bes? Però la seva família no n'hi feia gaire cas. El seu pare sentia, en aquella època, unes estranyes inquietuds que l'envaïen en mig de la progressió segura de la seva fortuna. Cada dia els obrers se li mostraven més rebecs, més protestataris. Encara que la vaga general revolucionària del passat agost hagués fracassat, encara que els dirigents haguessin estat empresonats, ¿qui li assegurava que aviat, per qualsevol giravolt de la política, no tornarien a estar en llibertat? I no era pas això, únicament, que el preocupava. Al capdavall, si els obrers volien un canvi de govern, un règim més sà i més just, que donés més llibertat a la indústria, més camp per a les exportacions, potser ell mateix hi estaria d'acord. Durant la crisi del passat estiu s'havia sentit de vegades —no ho gosava dir més que a algun íntim— bastant a prop dels elements renovadors. També comprenia que no era lògic - ni potser assenyat- que sempre fossin els mateixos que se'n duguessin tots els profits d'aquella onada de diners que envaïa Catalunya, mentre Europa feia la guerra.

- Aquesta vegada hi ha diners per a tothom. Tothom se n'hauria d'aprofitar, mentre durés. -

Si hagués estat per ell, només, no hauria pas regatejat una o dues pessetes d'augment del jornal. El menjar s'havia apujat molt, era cert... Però eren els altres, els tossuts, els que no volen deixar-se "imposar pels descamisats", els que feien la llei. I ell sol no havia pas de distingir-se. Prou hi hauria temps de cedir.

La cosa més esveradora era que bufava un vent de violència que ningú no sabia on aniria a parar. Ja havia caigut algun fabricant. És clar que de l'altre costat també hi havia hagut baixes. Realment, quan us trobàveu en mig de la millor oportunitat de cent anys ençà per a la indústria catalana, semblava estúpid d'espatllar-ho tot, de convertir el treball en una batalla sagnant i la vida en una constant angoixa, per la tossuderia de quatre mesquins. Les pistoles! Aquelles fatídiques Stars que ~~xxxxxxxxxx~~ trencaven totes les plàcides digestions del senyor Portabella! Eren elles que semblaven posar un gust fred de cendra en els llavis molsuts de Gràcia i que entelaven amb una ombra de mal averany la tèbia intimitat de la llar!

La senyora Portabella tenia d'altres preocupacions, igualment absorbents. L'onada de la riquesa que poc a poc anava encimbellant-los en l'es-

cala social, com un riu en contínua avinguda, li presentava cada dia nous problemes domèstics i donava més acuïtat a les seves migranyes. Quan s'havia casat amb Jaume Portabella, fabricantet que tenia una indústria només prometedora, Elissa Arnau, filla de fabricants i criada en l'ambient burgès de les darreries del dinou, no havia trobat cap dificultat a passar de la seva vida de soltera a les noves obligacions de mestressa de casa. El seu pis havia estat una còpia, transposada al "modern estil" que aleshores feia forrolla, del dels seus pares. La seva vida fou un reflexe de la que sempre veié dur als seus pares. Els seus vint-i-dos anys van extasiar-se en les meravelles del viatge de noces per França, Itàlia i Suïssa. Però quan va veure's instal.lada en el principal del carrer de Consell de Cent, va sospirar amb alleujament, com en treure's les sabates noves després d'un ball. Tenia els seus mobles, les seves joies, el seu piano, el seu dia de rebre. Tenia un marit actiu, afectuós i que es guanyava bé la vida. Com els seus pares, es partien amb un altre matrimoni un abonament a dues butaques d'amfiteatre, al Liceu. Quan, al cap d'un any de matrimoni, nasqué l'hereu, Jaume i, set anys més tard, una mica a la impensada, el fill segon, Joan, ningú no podia presentar una dona més perfectament feliç que la jove senyora Portabella, tot i la migranya que de tant en tant l'atacava.

Però, ara! Calia renovar els mobles, canviar les joies per unes de més preu, mudar-se de casa perquè el pis del carrer de Consell de Cent resultava massa petit. Necessitaven un abonament constant de cotxe al "Picadero", en l'espera de l'automòbil que qualsevol dia s'esperaria al peu de l'escala. El gran, Jaume, que acabava la carrera d'enginyer, ja en tenia un: un torpede vermell que feia tot de sorolls i devorava les carreteres com un monstre domesticat. I el senyor Portabella ja havia rondinat moltes vegades que sense automòbil, a Barcelona, no podies fer res... I tots aquells engrandiments, totes aquelles renovacions, tots aquells nous signes aparents de prosperitat que llur fortuna els imposava, representaven noves preocupacions per a Donya Elissa Arnau de Portabella. Més servei a dirigir, més reunions i visites a oferir i tornar, més complicacions i interferències en la suau rutina que havia après al costat de la seva mare i que l'havia mantinguda completament feliç, en un bany-maria de contentament, fins a la guerra.

Al costat d'aquestes menudes, però devoradorss inquietuds, les altres no componien res. Els fills se li havien escapat dels dits feia temps: prou se n'adonava i no lluitava pas per a recuperar una dominació que ja donava per definitivament liquidada. El seu marit complia amb escreix la seva funció essencial de guanyar diners i era, malgrat els vint-

i-tres anys de matrimoni, afectuós en la seva manera distreta, una mica distant, de sempre. Alguna vegada una amiga oficiosa li insinuava sospites d'una possible infidelitat ~~del seu marit~~ de Jaume. Donya Elisa ho havia trobat tan absurd, que ni tan sols es deturà a pensar que fos possible. Si n'hagués tingut la certitud, tanmateix, la seva reacció hauria estat igual. En el món en el qual havia estat criada i on sempre havia viscut, la infidelitat marital - una infidelitat mantinguda en una clandestinitat total i que no resultés gaire cara - era cosa prou corrent perquè ella pogués considerar-la, en el cas del seu marit, com una desgràcia sobre la qual, com menys es parlés, millor.

No. Ni el pare ni la mare de Joan no s'havien adonat dels grans esdeveniments que omplien l'esperit de llur fill. I el germà gran el negligia massa, absorbit com estava per la seva carrera, pel seu torpede, pels seus flirts i per la seva ambició d'esdevenir un magnat de la indústria, per prendre en consideració una menuda aventura sentimental del més petit de tota la família.

Els amics, els dos companys inseparables, sí que se n'adonaren. L'idil·li havia nascut en llur presència. Podia dir-se que tant Francesc Vilà com Xavier Forcada havien estat els padrins d'aquell amor i que n'havien seguit pas a pas els progressos. Joan no els havia dit res, però el coneixien massa per no endevinar el que li passava.

Pocs dies després de la primera entrevista solitària d'Isabel i Joan venien les vacances de Nadal. Tot i la interrupció de les classes, els tres xicots seguien veient-se. Anaven plegats al cinema els dijous a la tarda, fidels a la vella tradició, es visitaven mútuament per a estudiar plegats, per a ajudar-se en els exercicis, per a conversar de tot. Alguna vegada es van trobar amb Isabel. Àdhuc un dijous ella tornà a anar al Kursaal amb el seu cosí. Però davant d'aquest i de Xavier, les seves relacions amb Joan eren simplement amistoses. Tàcitament, els dos amics deixaven que llur company es posés al costat de la noia.

Xavier havia estat més tardà que Francesc a ~~sentir~~ endevinar el que passava. Per què ell havia trigat més que els altres dos a sentir la inquietant transformació de la pubertat. El canvi s'operava lentament en el seu cos i en el seu esperit. Les revelacions que sobtaven Portabella com un enlluernament - la dona, el sexe, l'amor -, per a Forcada eren un difícil descobriment. La presència d'Isabel contribuïa a fer més complet aquest descobriment - que era el descobriment d'unes regions misterioses i fins aleshores ignorades del seu ésser. El rostre somrient, el cos de dona i de nena alhora de la noia, havien estat les claus més segures per a endinsar-se en aquell món desconegut, que calia explorar amb pru-

dència, sense posar mai un peu en fals ni embalar-se amb engrescaments prematurs.

Isabel representava per a ell, amb la seva bellesa fràgil i la seva invariable amabilitat, un ideal damunt del qual un dia emmotllaria els seus somnis amorosos. No gosava ni preguntar-se si l'estimava, perquè no estava gens segur de saber què volia dir estimar ni a què comprometia. Per molt que l'hagués estimada, però, el seu amor s'hauria acontentat perfectament amb una adoració silenciosa, amb una plàcida contemplació de la bellesa de la noia i amb una mica d'amistat. Menys encara hauria gosat de pretendre res més quan Joan Portabella, al qual instintivament donava la primacia en aquestes matèries, estimava Isabel.

En aquest sentiment platònic, sense exigències, de Xavier, la seva posició domèstica (mi) tenia una bona part. La família Forcada era allò que se'n diu una família ben avinguda. Els pares conservaven, al cap de divuit anys de casats, la mateixa passió segura, sense sotracs, que els va encendre quan van veure's per primera vegada. Ell, metge acabat de sortir de la Facultat, sense parròquia ni gaires esperances de fer-se'n. Ella, pubilla d'una casa que representava l'aristocràcia pagesa del Penedès, amb aquell mas que era tot un caseriu, voltat de muràlles que s'enrunaven, i a cimat damunt un pujolet que senyorejava vinyes i hortes. En aquelles darreries de segle, Manuel Forcada vorejava la trentena i si alguna vegada guaitava enrera era per mesurar el camí fet i prendre nova alena per al que encara li tocava de fer. La seva mare s'havia quedat vídua i sense mitjans de família quan ell tenia set anys. Hagué de resignar-se a la protecció dels parents més afortunats. Per a pujar els fills - després de Manuel en venien quatre més, tots xicots - la vídua Forcada va fer prodigis d'energia i miracles d'activitat. Els estudis del gran, d'aquell Manuel que era la seva il.lusió més cara, perquè en ell veia "la mateixa imatge del seu difunt", van costar molt. Fet i fet, el xicot no els pogué començar fins que els altres tres germans - perquè un s'havia mort als cinc anys - foren tots encarrilats. Un altre, amb els escrúpuls de Manuel i sense la seva voluntat d'arribar a Ésser metge, hi hauria renunciat, i s'hauria quedat a Sitges, amb la seva mare, fent vida de colliter, de magatzemer, enviant moscatell i malvasia a Cuba, lluitant per reconstruir el patrimoni patern escampat i perdut. Però, ell, no: ell volia ésser metge com el doctor Bartomeu Robert, i sentia amb intensitat la part d'apostolat social, d'exploració científica, de lluita contra la malaltia i la mort que comportava la carrera. I fou metge. Aquell estiu, que va anar a passar la Festa Major al poble nadiu, al costat de la mare satisfeta, va conèixer, a un ball del "Prado", Teresa Martí. Aquella mateixa nit - se'n

va parlar molt, al Cap de la Vila, quan eren promesos. I malgrat l'oposició dels pares d'ella, que amenaçaven amb desheretar-la, Manuel Forcada es casava amb la noia al cap d'un any. Fou un festeig accidentat, que apassionà tot Sitges i el seu redol. Àdhuc aleshores, al cap de tants anys, quan les rancúnies s'havien apaivagat i la mare de Xavier havia fet les paus amb tota la seva família, hom recordava en les tertúlies sitgetanes, darrera les persianes del "quarto de la reixa", aquella apassionant aventura dels dos enamorats.

Els dos fills que van tenir, Laura, nascuda primer, i Xavier, vingut al món un any més tard, refermaren l'amor d'aquell matrimoni. No hi havia hagut alts ni baixos. El doctor Forcada s'havia anat formant una clientela que ara ja era prou extensa i escollida per permetre-li de passar-se de la fortuna de la seva dona. Laura era una noia entenimentada, però sensible, que havia tret tot el partit possible de la seva educació en un col·legi de monges i que ara, als setze anys, era la companya inseparable de la seva mare. Xavier era també un noi estudiós i ple d'afecte - només una mica retret, potser. La senyora Forcada respectava aquest retraïment originat per l'adolescència i estava segura que el seu fill sentia per ella i pel pare una total confiança i un gran amor. En aquella atmosfera familiar, feta de mútua comprensió i d'afecte, que unien tots els components del clos en una perfecta entesa, Xavier sentia atemuar-se l'afillament, les desil·lusions i les inquietuds que la pubertat reserva als minyons.

Per a ell, doncs, Isabel era l'ideal d'uns somnis imprecisos. Quan, després de Reis, a la represa de les classes a l'Institut, trobà que la noia començava a seguir els cursos del batxillerat, es sentí feliç, perquè podia veure-la cada dia. Poca estona, és cert. A l'entrada i a la sortida l'acompanyava una cambrera, i malgrat les temptatives de Joan, que volia fer amb ella el camí de casa, hagueren d'acontentar-se tots amb el comiat a la porta de l'Institut.

- La mamà s'enfadaria si sabia que m'acompanyen uns xicots cada dia.

- Encara que fóssim nosaltres? Hi ha el teu cosí, que bé li deu tenir confiança...- pledejà Joan.

- No m'hi emboliquis, a mi. Si em tingués tanta confiança, ja no faria venir la minyona a cada viatge.- rondinà l'al·ludit.

La veieren com s'allunyava, Gran Via enllà, al costat de la cambrera. Lleugera, fràgil, vinclant-se el cos en el ritme del pas. Els seus cabells castanys, les seves gràcies d'adolescent posaven un somriure sota el cel muvolós, en el passeig vorejat d'arbres mus de fullatge.

- No digueu, que les dones són una cosa espeterrant - exclamà, al cap d'uns moments, Joan. Deia la frase en plural, però en el to i en l'adjectiu popular es traïa la satisfacció de l'home que sap que aquella

figura cobejable, aquella dona que passa, és una mica la seva propietat.

- Vols dir? De vegades em penso que fan més mal que bé. Tu ara sents que les dones ho expliquen tot, en aquesta vida. Que són la raó de tot, no? Que per elles val la pena de viure. I què en sabem, nosaltres? -

Era Francesc, és clar, qui oposava el seu escepticisme. Com Joan, emprava el plural per a discutir el problema femení. El seu amic li 'n sabé gran. No s 'enganyaven. En aquells moments, la dona, les dones, totes, estaven representades en Isabel. Ella era el símbol, la concreció de l 'ideal femení que discutien, en la incertitud de llur adolescència, feta d'instints que es desvetllaven i de somnis persistents però sense objecte.

- Doncs jo comprenc molt bé que durant tant de temps les dones hagin estat l 'únic ideal dels cavallers i dels poetes. Sense elles, i no pas com a cosa física, complement d 'una funció necessària, sinó com a manera de completar el nostre esperit, de fer-lo més valent i més ambiciós, la humanitat no hauria avançat gens. Mira Don Quixot. Ha d 'inventar-se una estimada, si vol donar una orientació i una justificació a les seves aventures. Sense Dulcinea, només seria un foll que busca brega.

- El Dant no es comprèn sense Beatriu, ni Petrarca sense Laura, ni Ausiàs March sense Teresa, - va reforçar Xavier, amb reminiscències del curs de "retòrica i poètica". De debò creia que Joan tenia raó.

- Bé, bé. Tot això fa molt bonic per a dir. Versos, herois de literatura, paraules sonores, tot el que vulgueu. Però jo he llegit que en aquestes mateixes èpoques que posaven la dona com a centre de totes les activitats i mòbil de totes les grans accions, la femella era explotada com una bèstia de càrrega i no tenia cap dels drets dels homes. Jo em penso que les dones són més aviat un destorb per a la voluntat de fer una cosa, de seguir un camí. Estoven el caràcter dels homes, el fan esgarriar-se en desviacions sentimentals, en coqueteries, en gelosies, en frivolitats. No et diré que quan l 'home sent la necessitat d 'una dona, quan vol fundar una família, no hagi de cercar la muller que li convingui més. Si cal, l 'ha de conquistar, com feien els primitius, i com han fet sempre els que no s 'han deixat conquistar per elles. Però l 'amor com a ocupació primordial de l 'home, què voleu que us digui?, no hi crec. -

Francesc havia fet aquest discurs amb una certa lentitud, però amb convenciment. Mentrestant, pensava: "Ara, que en Joan no es cregui que tot això ho dic perquè estic gelós que ell festegi amb la Isabel..."

Anaven caminant Balmes amunt. Era el camí que seguien cada dia, de rutina. Pujaven per la voravia esquerra del carrer, vorejant la paret muda del Seminari. Els pals de la conducció elèctrica del tren de Sarrià havien substituït els arbres, en aquell carrer. El terraplè era

igual qie el d'un tren de debò, amb grava i travesses. Quan passaven els tres vagons grocs del tramvia, atapeïts de gent que s'arraïmava als estreps, sonava un timbre estrident a cada cruïlla.

- Hi ha una cosa que dóna a totes les dones el dret a aquesta veneració que diu Joan. Es la maternitat,- insistia Xavier.-. Tenir els fills amb dolor i perill de la vida, criar-los amb la mateixa substància del seu cos... És admirable, jo trobo.—

Pensava en la seva mare, que l'havia vetllat quan estava malalt i que sempre se li presentava com un refugi segur i salvador. I li semblà sentir una blasfèmia quan Francesc replicà:

- Tots els vivípars mamífers fan el mateix. ¿No us recordeu de la Història Natural que vàrem aprendre? No per això ens sembla més admirable una gata que un gat, em penso. La lloca cova uns ous que gairebé mai no són seus i resulta una mare més modèlica que moltes dones...

- Digues el que vulguis: sense la dona, aquesta vida no tindria solta. Ella ens duu l'ideal; ella ens serveix per a fixar el tipus de la bellesa i de la bondat; ella ens consola i ens inspira...—

Era Joan qui parlava. I en dir aquestes coses, el seu pensament estava en Isabel, en els passeigs que havien fet plegats els diumenges al matí, en les entrevistes furtives que havien tingut alguna tarda que ella havia anat sola a casa d'unes amigues... Entre ells dos s'anava teixint un lligam d'afecte i de confiança. Ella parlava, li explicava els seus desenganys, les seves il.lusions, els seus records. Descobria que la dona madura més aviat que els homes a la vida dels sentiments. En ell era l'instint qui parlava, qui l'havia dut al camí de l'amor. En Isabel, no. La seva capacitat afectiva havia de trobar una aplicació i es fixava en Joan. Trobava en ell el germà que no havia tingut, les amigues que li mancaven, àdhuc una mica la mare que s'allunyava del seu costat, i aquell pare tan enyorat. Aquest afecte era una mica maternal, també. Isabel comprenia el xicot, amb els seus entusiasmes i les seves depressions, amb les seves exageracions i rauxes. Igualment hauria prodigat aquest afecte damunt els altres companys de Joan, àdhuc damunt Francesc, el seu cosí, que sempre la intimidava una mica, i damunt aquell Xavier al qual mirava en silenci, amb ulls plens de devoció.

Arribaren a la cantonada del carrer d'Aragó. Allà es dividiren. Joan tombava cap al Passeig de Gràcia. Xavier i Francesc seguien amunt fins a València. Vivien molt a la vora l'un de l'altre.

- Bé, noi. Fins a la tarda. Ja tindrem temps de tornar-ne a parlar, de tot això.—

Es separaren. Mentre Joan seguia, al costat de la rasa del tren, amb

els llibres i els quaderns de classe sota el braç, els conceptes de la recent conversa li ballaven pel cap. Vivent, sentia per damunt de tot el seu sentiment de la bellesa d'Isabel. Volia expressar-ho en paraules, en música. En sentia la necessitat. Quan arribà a casa seva, sense saber com, va escriure els seus primers versos.

- - - - - - - - - - -

VIII. EL CAFE DE CAMBRERES

Vedrai, carino - se sei buonino
çhe bel rimedio - ti voglio dar.
È naturale - non dà disgusto,
e lo speciale - non lo sa far.

L. da PONTE- "Don Giovanni", amb música de MOZART.

Aquell any, Carnaval fou un èxit. Tots els barcelonins ho reconeixien, i això que per aquell temps la ciutat havia aconseguit un punt molt alt de refinament en les diversions. No era pas debades que el riu d'or fluía sense interrupció damunt la ciutat i damunt tot el país, de feia tres anys. La part baixa de la Rambla, amb el nucli resplendent del vell Principal - esdevingut "Principal Palace" per estar més a to amb els seus espectacles internacionals, -, el "Lyon d'Or" i l'"Excelsior", congriava tota la febre d'aquella burgesia que no sabia com esmerçar els diners i que es deixava explotar sense recança per un mívol d'aventurers cosmopolites. El Paral.lel oferia una altra mena d'atractius, igualment excitants, als fabricantets i petits comerciants, als botiguers de queviures i comissionistes de tota mena de mercaderies que volien passar una nit divertida a Barcelona. Però el Paral.lel, amb els seus immensos cafès populars i amb els seus music-halls remorosos d'escàndols, on l'interès es migpartia entre l'escenari i la seva successió d'artistes "líriques i coreogràfiques" que exhibien llurs gràcies més íntimes en el dinamisme de la rumba, i la "pastera" arrecerada darrera d'unes vidrieres, aquell Paral.lel, "la Rambla dels pobres", massa veí de les fàbriques i dels barris obrers del Poble Sec i de can Tunis, no havia estat mai un lloc de predilecció dels grans industrials, dels predilectes de la fortuna. Àdhuc els que venien a passar un parell de dies a la ciutat, de Terrassa o Sabadell o Manlleu, s'estimaven més renunciar els gaudis tumultuosos d'una nit de Paral.lel a canvi de les delícies europees de l'Excèlsior o l'Edén Concert. Les francesetes que la guerra, amb els seus perills i la seva austeritat, havia allunyat de París, les "girls" angle-

ses de les revistes que muntava Ferran Bayés al vell teatre de la Santa Creu i les innombrables "vedettes" indígenes del cant frívol i la dansa flamenca, fornien una pastura prou variada als desigs de diversió dels clients dels establiments nocturns. Els crupiers es retiraven, amb un capitalet, al cap d'un any de tallar; el xampany fluía a hectolitres; tots els prostíbuls de Barcelona renovaven llur presentació, vella de l'any de l'Exposició, i completaven llur personal amb elements de fantasia exòtics i cosmopolites. Entre mig dels fabricants i dels fills de fabricants amb llurs Hispanos lluents i llurs vertiginosos Elizaldes, entre els afortunats proveïdors de material de guerra, de sabates de cartó, de flassades de borra, pul.lulaven els aventurers, els espies, els estafadors. Jueus oliosos de Salònica, russos emigrats amb molts títols i cap ruble, serbis i grecs d'accent alemany es movien com el peix a l'aigua, remenaven milions, preparaven torpedinaments de vaixells, organitzaven atemptats i ofegaven vagues. Eren els paràsits indispensables, la fauna intestinal que ajudava a pair el delitós enrit de la fortuna. Hom els tolerava o els ignorava. En tot cas, hom hi convivia sense gaires escarafalls.

Aquell Carnaval, doncs, havia estat particularment reeixit. Ho fou en l'aspecte de les diversions públiques, les que tothom podia admirar - i, per damunt de tot, la Rua, magna ostentació de la riquesa i les ganes de fer gatzara dels barcelonins - i ho fou en el ram de les diversions particulars, dels balls de disfresses, dels "assalts", de les festes íntimes i no tan íntimes que van marcar aquell febrer del 1918. Des de les grans construccions al.legòriques, creació dels millors escenògrafs, fins als landós guarnits i a les simples carretel.les amb un mocador de Manila estès al dosser, tots els vehicles que contenia la ciutat van acorruar-se al Passeig de Gràcia. Les serpentines s'entortolligaven per tots els arbres i fanals de la ciutat. Els paperets formaven una catifa multicolor tot al llarg de la Rua. Teatres, music-halls, cabarets, bordells de luxe i d'escaleta: tots abocaren, per tres tardes, llur carregament femení en un carruatge qualsevol i anaren a fer-ne exhibició en ple centre de la ciutat. Els habituals de cada local signaven amb el dit les conegudes i les apedregaven amb boles de neu. Als passeigs laterals, a les tribunes i a les cadires de boga, mitja ciutat feia d'espectador i contribuía amb badoqueria a la diversió dels altres. Cap al tard, amb tots els arcs voltaics encesos i les seves garlandes de bombetes, al Passeig de Gràcia es formava un núvol de polseguera, de "confetti" i de llum. Rambla avall, la Rua desfilava fins al carrer de Fernando. Una mena de bogeria apotèosica sacsejava la via reposada i respectable, avesada a la pompa de la processó del Corpus, i que aquells dies acollia una altra processó més sorollosa. La rua es dissolia i es tornava a formar en mil in-

drets diversos i transformar-se més tard en l'agitació histèrica dels balls de disfresses i, el dimarts a la nit, en les sòrdides i tumultuoses bacanals de l'enterrament del Carnestoltes.

Ni els balls, ni les invencions excessives dels amics de la gatzara eren encara pròpies per a l'edat de Joan i els seus amics. Amb prou feines ho fou la Rua. Les famílies respectives desaprovaven netament tota participació activa a la festa. En això coïncidien el senyor Jacint Vilà, la mare de Xavier i àdhuc la senyora Portabella, que només havia transigit, quan era jove i per fidelitat a la tradició, amb els balls del Liceu i amb el "Paré et Travesti" de l'Aurigemma, el dijous gras. Anar a la Rua era "anar a fer riure els altres", exposar-se a arreplegar una pulmonia i altres mil perills, totjust suggeribles. Anar-la a veure, era sofrir empentes, fer de badoc i menjar pols tota la tarda.

Tanmateix, encara que no hi prenguessin part ni els agradés, el Carnaval era una manifestació de la ciutat i hom podia veure les disfresses infantils i les carrosses guanyadores dels primers premis. Per això les tres famílies transigien a donar un tomb pel Passeig, el diumenge al matí, i a presenciar des del balcó d'una família coneguda, a la tarda, la desfilada de la Rua.

Els minyons no pogueren evadir-se del ritual ~~anual~~ de cada any. Al balcó dels Arnau, uns parents dels Portabella que eren també amics dels Vilà, van trobar-se Joan i Francesc. Xavier devia ~~estar~~ ésser a casa d'uns amics del ~~Dr.~~ doctor Forcada, un parell de travessies més avall, també en el Passeig de Gràcia. Els dos amics es posaren en un recó de balconada. No els deia gran cosa contemplar la Rua, però aviat es trobaren interessats en l'espectacle de la gent que s'atapeïa als passeigs i en els vehicles guarnits. Desfilaven carrosses i automòbils carregats de disfresses cridaneres. L'avinguda central anava de gom a gom i, a les laterals, els tramvies estaven immobilitzats per l'embús de cotxes. Des d'aquell principal, tot es veia perfectament. Feia fred, el cel amenaçava pluja, però les xineses que voltaven la gran pagoda, els pirates del vaixell, les baiaderes de l'elefant blanc, totes les màscares esvalotadores que s'abocaven a cada costat de les grans baluernes artístiques i dels camions decorats, no semblaven pas sentir el temps. Es tiraven serpentines i boles de neu, llançant capsa i tot quan les municions s'exhaurien; ballaven amb un sacseig convulsiu, sense moure's de lloc, en passar a prop de les bandes que tocaven sense repòs. I sobretot cridaven. La cridòria era una part essencial de llur divertiment i no la negligien ppas.

- Es veu que sí, que es diverteixen,- constatà Francesc.

- Ja veuràs, si s'és una bona colla de gent ben avinguda, ja ho com-

prenc. ¿No vas sentir com en Canals explicava que a casa seva organitzaven una carrossa? I diu que els estudiants de tercer curs de Dret, aquest any també n'han fet una. Potser és aquella...—

Ben mirat, li hauria agradat també d'ésser-hi. Cada dia que passava el feia sentir-se més interessat en la vida, més àvid de sensacions i experiències. De la mateixa manera que el Turó Park l'havia atret i encara l'atreia amb les muntanyes russes i el Water-Chut, ara la Rua li semblava una cosa excitant. Un dia o altre hi aniria. Què n'havia de fer, de coses, quan fos més gran!

De sobte, el cor li féu un salt. ¿Qui era aquella noia que hi havia asseguda a la capota d'una carretel.la, al costat d'una altra que atacava amb entusiasme, a cop de serpentines, uns xicots baladrers que passaven en auto? No podia ésser! I, tanmateix, no hi havia dubte: era Isabel.

La carretel.la passava lentament pel mig del passeig. Asseguts, hi havia una dona encara jove, amb un gran mocador de Manila, i un home amb capell fort i abric. A llur davant, una altra parella, un xicot esprimatxat i una noia vestida de Colombina, que reia a grans esclats. Isabel no anava disfressada. Duia només un mocador de seda blanca, amb un gran serrell. Devia dur les trenes recollides sota el capell, perquè no se li veien. Semblava més dona.

Joan mirà a Francesc. El seu amic també havia vist la carretel.la. Tingué un somriure una mica forçat.

- T'hi has fixat? La Isabel i la seva mare! No sabia pas que haguessin d'anar a la Rua. ¿Que t'ho havia dit, a tu?

- Tampoc, No en sabia res.—

Al matí només s'havien vist uns instants, en sortir de missa. Isabel no li havia sabut explicar cap dels projectes per a les festes. Encara no havien decidit què farien. La mamà...

Joan sentí una mossegada de gelosia. Però, gelosia de qui i de què? La mare de la noia, visiblement, coquetejava amb el seu acompanyant. L'home del capell fort s'abocava damunt d'ella, la prenia pel braç d'una manera descarada. Isabel, en canvi, ben redreçada damunt la capota, només guaitava l'espectacle de la Rua.

- Sort que la meva mare és curta de vista i no s'hi fixarà - va comentar Francesc.—.Tindria un disgust. La tia Marta és la seva germana petita, i aquesta vida que ara fa la té molt preocupada.—

Però, per què havia anat a la Rua, Isabel? Tot el goig de badar i d'admirar el color i la gatzara de la desfilada s'havia esvanit. Es sentia vexat. I Isabel no l'havia vist, no el veuria segurament en tota la tarda. Allò era una ofensa feta al seu amor, una deslleialtat. Devien ésser dolors així, desil.lusions com aquestes les que havien inspirat les poesies

planyívoles d'amor que havia llegit feia poc en francès.

Aviat sortiren de casa dels seus parents. A baix, estirà el coll vanament per veure altra vegada la carretel.la. A la cantonada va separar-se dels Vilà.

I ara s'hauria d'estar tres dies sense veure Isabel. Fins al dijous, que reprendrien les classes de l'Institut. Pensà que potser dilluns i dimarts tornaria a la Rua. Amb un pretext qualsevol s'escapolí de casa seva les dues tardes per provar de veure-la, però no ho aconseguí. Quan dimecres a la tarda va trobar-se amb Francesc i Xavier, encara es sentia més malaurat.

Havien quedat d'anar al cinema. Joan no en tenia ganes.

- El programa del Kursaal ja l'hem vist. I al Catalunya i a l'Ideal, com que avui és festa, hi haurà una gentada que farà por.—

Baixaren per la Rambla de Catalunya. En ser a la Gran Via començà a plovisquejar. Francesc propposà:

- I si anàvem una estona al Centre?

- Anem-hi. Ja hi som a la vora.—

La llibertat d'aquella tarda els venia un xic baldera. Estaven acostumats a sortir de casa amb el programa traçat, aprovat pels pares i tot. I ara els costava d'agafar la llibertat magnífica de l'home que, a cada moment, comanda el seu destí.

Al Centre hi havia molt poca gent. En una taula, dos estudiants seriosos jugaven a escacs. Un minyó baix i rabassut, amb ulleres que feien destacar encara les galtes plenes i sense ni mica de pèl, llegia diaris amb un aire marcat d'avorriment. Alçà els ulls quan sentí els nouvinguts. Els coneixia una mica de l'Institut. Ell era d'un curs més avançat. Ara feia el preparatori de Farmàcia.

- Què hi ha de nou? - preguntà.

- Res. Passàvem per ací i hem pujat...—

S'assegueren. Francesc encarregà una cervesa.

- ¿Com ha anat el Carnestoltes? Us heu divertit força? - preguntà l'aprenent d'apotecari.

Es deia Pau Cluselles i vivia a dispesa. Els diners que li passaven del poble s'acabaven l'endemà de rebre'ls. En aquell moment es trobava uns quants dies després de l'endemà, i s'avorria molt. Per aquestes dues raons condescendia a interessar-se en aquells tres "nanos" que sempre anaven junts.

Joan va contestar per tots, amb la vaguetat que esqueia:

- D'aquella manera...—

Era massa humiliant contestar que, per massa petits, tota diversió

carnavalesca els estava encara privada. Pau Cluselles tenia fama de tabalot i Joan ho volia exposar-se al seu menyspreu. La resposta evasiva semblà satisfer-lo.

Parlaren un xic de política. L'agitació nacionalista semblava estar en un punt mort. A Madrid parlaven molt, però no feien res. Si no fos que la guerra podia canviar-ho tot!

- Heu llegit els catorze punts de Wilson? És la declaració més sensacional, l'acte més important que s'ha fet d'ençà que va començar la guerra. I la base de tot és el respecte a la democràcia i la voluntat de les nacionalitats. El principi de les nacionalitats! No ho veieu? Només cal que Catalunya s'hi agafi i que exigeixi que li facin justícia. L'ofensiva alemanya es veu que és una cosa molt forta, però els americans...—

Aviat va canviar de tema. Francesc havia pagat la cervesa amb una moneda de cinc pessetes. Aquells nois de casa bona - fills de pis, com ell en deia- sempre granejaven. Valia la pena d'aprofitar-se'n.

- Que no teniu programa per aquesta tarda? - preguntà.

No. No tenien programa. Ni sabien on anar.

-Heu estat alguna vegada al "Pai-Pai"?—

Feia la pregunta per quedar bé, però no calia. De sobres sabia que mai no hi havien estat. Uns mocosos, és clar, però amb duros a la butxaca.

- Voleu venir amb mi? Us agradarà de veure-ho. És un lloc divertit i no gaire car.

El nom suggeria un indret pecaminós. Potser l'havien sentit anomenar alguna vegada amb escarafalls. Fou Joan, com sempre, qui els va decidir a l'aventura.

- Sí, sí, venim amb tu. Tant se val el "Pai-Pai" com un altre lloc.—

Sortiren del Centre. Ja no plovia, Pau Cluselles els indicava el camí.

- És cap al darrera del carrer de Tallers.—

Les botigues estaven tancades, però els aparadors il.luminats del carrer de Pelai atreien una multitud badoca. Cluselles caminava depressa, amb les seves cames curtes i un balandreig curiós de les espatlles. Tot fent camí no deixava de parlar:

- No jugueu al billar? És llàstima. Un dia us duré a una de les millors acadèmies que hi ha. Es aquí mateix, al carrer de Tallers. Avui no cal anar-hi, perquè no trobaríem billar. Començareu per les caramboles i després podreu passar al xapó.—

La paret bruta i esgalabrada de l'Hospital Militar donava un aire de ciutat emmurallada a aquell tros de carrer. Francesc recordà les seves exploracions de l'estiu passat. A la cantonada del carrer de Valldonzella, un home de cara molt bruna, amb la gorra negra de gairell, una

brusa molt llarga i espardenyes, tocava un piano de maneta. El voltaven tot de criatures, però ell només mirava cap als balcons. Pau Cluselles va cantussejar la tonada popular:

-«Luís, Luís, mi vida entera solamente es para ti...» No us agrada la Carmen Flores? Quina pell! —

Sense esperar contestació, va cantar una nova lletra de la cançó, que ell mateix s'havia fet, i que era obscena sense gràcia. Després començà a explicar, amb força sobreentesos i paraules tècniques, les incidències de la vida amorosa de la cupletista.

- Quan Mulei Harid la va veure, se'n va enamorar, i fillets de Déu...

Anava a detallar les preteses conseqüències físiques de l'idil.li, però es deturà davant d'unes vidrieres glaçades amb un rètol al cim que deia: "Café Pai-Pai". Va interrompre la narració:

- Ja hi som! Entrem? —

Abans d'empènyer la porta volgué assegurar-se de les possibilitats econòmiques de l'expedició:

- Entre tots tres, bé deveu dur dos duros? —

Es consultaren ràpidament. Sí, els duien.

- Doncs, amunt i crits! - conclogué, obrint la porta del "Pai-Pai", l'estudiant de farmàcia.

Entraren tots i es trobaren en una sala allargada, amb banquetes de vellut que corrien al costat de les parets. Unes taules de marbre s'arrengleraven al davant, a banda i banda, una mica separades l'una de l'altra. Al fons s'obria un corredor obscur, al costat del taulell de zenc, amb una impressionant bateria d'ampolles de licors. Darrera del taulell, dret, un home en mànegues de camisa i armilla de ratlles verdes i blaves manipulava sifons, cerveses, vasos i ampolles. La clenxa li sortia del costat de l'orella esquerra i el cabell planxat li cobria, amb gran habilitat, la calba. Al seu costat hi havia, asseguda darrera una caixa registradora, tota lluent de níquels i sonora de timbres i ressorts, una matrona voluminosa, de galtes massa pintades i braços robustos i frescos, nus fins al colze. Sota els cabells negres, oliosos de brillantina i pentinats amb grans reforços de crepé i agulles, en imponent arquitectura, els ulls petits tenien una mobilitat sorprenent. Quan veié Pau Cluselles, que avançava tot gronxant-se, seguit dels tres companys, la dona féu un somriure melós, desmentit per la duresa de la mirada.

- Bon dia, senyora Carolina - va saludar-la l'aprenent d'apotecari.

- Bon dia, preciós. Què, duus uns amiguets? Així m'agrada, que facis propaganda de la casa! Enlloc no estareu millor. Que no seieu? O us estig meu més anar a un reservat? —

Els nouvinguts donaren una mirada circular. Totes les taules estaven plenes. Hi havia una colla de xicots, joves, que feien una gran tabola; uns homes ja rets, que ocupaven un parell de taules i que tenien tot l'aspecte, pels vestits, les gorres i els tapaboques, d'uns pagesos rics; alguns clients seriosos, que havien vingut sols, i que es miraven els quatre estudiants amb aire de superioritat, habituals com eren de la casa. I, sobretot, hi havia les dones, les cambreres, barrejades amb els consumidors, assegudes a llur costat, amb la cigarreta als llavis.

«Un cafè de cambreres!», pensava Joan, tot excitat.

N'havia sentit parlar tantes vegades, amb escarafalls d'horror o amb somriures de complicitat, evocadors d'un paradís de torbadores delícies, que ara no es sabia avenir que només fos aquella sala voltada de miralls, aquelles taules tacades, aquells anuncis d'aperitius, aquella pianola elèctrica que, a base de peces de deu cèntims, martellejava sense repòs aires coneguts, corejats amb grans crits pels tabalots del recó.

Francesc es sentia una mica molest, en canvi. L'havien arrossegat sense saber com a aquella aventura. L'aspecte del local li era antipàtic; la mestressa, aquella senyora Carolina, plena de carns i amb el cap ple de rulls brillantinats, li semblava un monstre inquietant. L'exaltació de Joan li inspirava també vagues temences. Gaietà Xavier, que semblava fascinat per la calba de l'home del taulell, aquella calba vergonyant que s'amagava sota els cabells planxats. Sí, ja ho sabia. Sense tenir l'ardidesa de Joan, el seu company també sentia aquell neguit de descobriments, aquella inquietud de la pubertat que àdhuc a ell de vegades el turmentava. Bé, ara ja hi eren! Veurien què en sortiria.

Després d'una breu conversa amb la mestressa, Pau Cluselles obrí la marxa cap a un reservat. Entraren pel passadís fosc. A la banda dreta s'hi obrien una mena d'alcoves quadrades, amb una taula, quatre cadires de boga i una feble bombeta pintada de vermell, per tota llum. Les primeres estaven ocupades. Es sentia la veu dels homes, com un botzineig greu, interromput per les rialles i els xiscleigs femenins. Al primer reservat buit, entraren i seieren. A més de la taula i les cadires, hi havia un divà tapissat de vellut vermell, ple de taques i cremades.

- Què farem, ara? - preguntà Francesc.

- Ara vindran les xicotes! - explicà Cluselles. Se'l veia plenament satisfet i en el seu ambient. Va treure's de la butxaca un paquet de cigarretes i convidà els tres companys. No havien fumat mai, encara, però ni Joan ni Xavier gosaren dir-ho. Només Vilà refusava el tabac.

- Gràcies. No m'agrada fumar. -

Arribava una cambrera. Era una dona d'una trentena d'anys, ben feta, rua de braços i molt escollarada, que duia un vestit negre, molt curt i

arrapat al cos. Tenia la cara molt bruna i gravada de verola, els cabells tallats a la romana i una veu aspra i sonora, que sense saber per què va torbar Joan.

- Quins nois més macos! - va exclamar afectuosament.-. Així va bé, que vulgueu anar a enterrar la sardina amb unes noies castisses. Què prendreu?

- Mira - intervingué Pau Cluselles amb autoritat.-. Ens duus un parell de sibeques i fas venir un parell de mosses, de moment. La Filo i la Mary ja aniran bé.

- Molt bé dius, reiet, Però no sé pas si estan ocupades. Vaig a mirar-ho i torno.-

Uns minuts més tard els quatre xicots es trobaven entaulats amb tres dones exuberants, que reien perquè sí i fumaven com a carreters. Era visible que allò de seure amb uns estudiantets sense pèl a la cara les excitava un xic. Xavier, encès de galtes, lluitava entre la vergonya i la curiositat que se li enduia els ulls cap a l'esponerós escot de la Filo. Joan es sentia atret per la mossa gravada que havia vingut primer, que ara seia al seu costat. Li parlava amb apassionament, i ella li contestava amb aquella veu aspra que li rregava els nervis. Què deien? Ni ho sabia. Qualsevol cosa: paraules trencades, balbuceigs del desig, vagues queixes sense nom. La dona sabia la seva obligació i trobava gust a complir-la amb aquell minyó fornit, bell i massís en la seva prometedora adolescència. Endevinà que tenia algun desengany, un disgust íntim, i de sobres sabia com han de tractar-se aquests mals. Asseguda al costat d'ell, molt a prop, prement-lo amb el seu cos masegat però encara desitjable, en la penombra rogenca del reservat ple de fum, va estrènyer-lo amb el seu braç nu. No sabia ben bé què li passava a aquell xicot, però li agradava i es sentia vagament paternal envers ell:

- No t'amoïnis per res, reiet. En aquest món, no val la pena de fer-se mala sang per coses de dones. Totes som iguals, encara que algunes ho dissimulin! Però els disgustos que l'una et dóna una altra te'ls pot fer passar. El nostre remei no falla mai, ja veuràs! Fes-me un petó, reiet.-

Volia ésser picaresca, s'insinuava amb tota la seva ciència, rutinària de tan experimental. I gairebé aconseguia d'ésser patètica. Joan oblidà de cop Isabel, la Rua, el seu ideal i les seves inquietuds, per lliurar-se a aquella irresistible invitació. Assegut al divà amb una altra de les cambreres, Cluselles aprofitava el temps sense encaparrar-se gaire pels altres. Xavier havia encetat una conversa cerimoniosa amb la dona que tenia al costat. El tuteig ritual li feia angúnia i de vegades vacil.lava i tractava de vostè la cambrera. La Filo reia a esclats, com una boja. Francesc, una mica enretirat, presenciava amb interès, barrejat amb malestar, l'escena.

Ja era fosc, quan sortiren. Els fanals de gas parpellejaven. Cluselles va deixar-los a la cantonada.

- Suposo que us ha agradat! Podeu tornar-hi sempre que vulgueu! Ja ens tornarem a veure. Ah! i gràcies pel convit! -

Els altres tres van caminar sense dir res, fins a la Rambla. Una gentada remorosa l'atapeïa, i l'aire encara estava empolsegat pel pas de la Rua, la vigília.

- Bé, ara ja sabem el que és un carè de cambreres,- digué Vilà.- El que és per mi, puc dir-vos que n'he quedat ben tip amb una vegada. M'estimo més anar a futbol.-

Xavier confessà que a ell tampoc no li havia agradat gaire. Joan, un cop lluny de l'atmosfera espessa del reservat, sense sentir la veu aspra de la cambrera ni la torbadora pressió de les seves mans indiscretes, trobà que els seus companys tenien raó. Allò no valia la pena. I sentí una gran necessitat d'escopir, per treure's tot rastre d'aquells besos impurs.

Amb una correguda, van enfilar-se a un "Gràcia-Rambles".

IX.- RELIGIO I BIOLOGIA

No me mueve, mi Dios, para quererte,
el cielo que me tienes prometido...

ANONIM.

Al carrer de Casp cada vespre es formaven uns grupets de persones que després es dispersaven en distintes direccions. Eren els assistents als exercicis que el Pare Ciscar, el famós predicador jesuïta, donava per a "joves i homes". Entre ells hi havia Xavier Forcada i els seus inseparables amics. Aquesta vegada havia estat ell qui havia tingut la iniciativa, i més o menys volenterosament - sobretot Francesc, que rondinava molt perquè no podia sofrir els jesuïtes i avorria, en general, tots els "cleros" - els altres dos havien seguit. Quan anaven plegats a col.legi, cada any els havia calgut suportar els exercicis espirituals i en conservaven el record d'unes interminables estades a la capella, sota la vigilància dels "hermanos" i sotmesos als dolls de terrorífica eloqüència d'un capellà que, en castellà, els detallava els turments de l'infern i els càstigs, tant terrenals com d'ultratomba, que fatalment esperaven els impenitents. Feia dos anys que prescindien d'aquella pràctica devota. Però aquella vegada, Xavier, una mica turmentat encara per la repugnància que li havia produït, al cap de poques hores, la seva expedició al "Pai-Pai",

sentia augmentar els seus escrúpuls religiosos i cedí amb molta facilitat a la pressió de la seva mare, la qual creia sincerament en els efectes benèfics de l'eloqüència del pare jesuïta. No li costà gaire de convèncer Joan perquè l'acompanyés - els Jesuïtes estaven molt a prop de casa d'Isabel, i potser hi hauria oportunitat de veure la noia - i, després d'una mica de resistència, el mateix Francesc Vilà va avenir-se a sentir els sermons diaris del Pare Ciscar. Al primer dia ja hagueren de reconèixer que aquells exercicis eren tota una altra cosa que els de col.legi, i que el predicador utilitzava una altra llei de recursos que els massa simplistes del capellà de ~~col.legi~~ l'escola. Entre l'auditori que omplia el temple hi havia molts homes grans, i al carrer de Casp s'arrengleraven uns quants automòbils particulars.

I, tanmateix... Xavier va sortir dels Excercisis asserenat en els seus escrúpuls i reafermat en el seu sentiment religiós. Joan els acabà amb una exaltació mística - molt atemuada al cap de quinze dies - i amb ferms propòsits de no besar Isabel - ni cap altra dona, és clar - fins que es casessin. (Però això, aviat va descobrir-ho, no tenia res a veure amb la religió, digués el Pare Ciscar el que volgués.) En quant a Francesc, el seu escepticisme va persistir. En això l'encoratjava el seu pare. Tot i que no en parlaven mai, el senyor Vilà i el seu fill tenien una manera d'entendre's sense paraules, que molt sovint escapava a la bona senyora Paulina, la qual havia arribat sense cap trasbals espiritual al punt dolç de la quarentena, estava molt ben conservada i es sentia plenament feliç entre el seu marit i l'hereu. Era religiosa, és clar, o almenys bé s'ho pensava. Anava a missa cada diumenge, tenia uns quants sants de la seva especial devoció i havia fet una festa solemne, dedicada a parents i amics, quan Francesc va fer la primera comunió. Malgrat això, comprenia i, en certa manera, compartia l'animadversió del seu marit pels capellans. En protestava verbalment, però es feia seva la màxima del senyor Jacint Vilà:

- La religió està molt bé per a les dones. Els homes, en canvi...

* * * * *

Vingué la Setmana Santa, amb unes noves vacances que trencaven la monotonia de les classes. Isabel va anar-se'n amb la seva mare a passar vuit dies a un mas que el difunt senyor Catllar tenia prop de Valls. Quedà convinguda amb Joan que s'escriurien, amb una gran complicació d'adreces per a evitar sospites i intromissions familiars. El Dijous Sant al matí el xicot va rebre la primera carta, molt breu, escrita a correcuita i tirada d'amagat al correu. Encara no s'havien escrit mai, i el noi sentí una gran emoció en rellegir aquelles ratlles sense artifici, que traïen l'afecte i la confiança que la noia sentia pel seu amic.

"... Suposo que no tindràs gelosies estúpides si et dic que he trobat "tot de coneguts, entre ells els nois Prats, que conec de petits i que "són molt trempats. Diu que el dissabte hi hauran unes Caramelles tan "bones i que diumenge faran un ball que se'n parlarà molt de temps. "El dilluns hem d'anar tots en tartanes a menjar la mona a Santes "Creus. Em sap molt de greu que tu no estiguis ací, t'ho juro, però "em farà molta il.lusió d'anar-hi..."

No, no sentia gelosia. Després de la Rua, la primera vegada que la va veure, van tenir una escena. Ell va acusar-la de deslleial, d'haver-li amagat els seus projectes i, després, d'haver-se'n anat a divertir amb altres homes". La noia va protestar que ella no sabia res de les intencions de la seva mare, s'havia indignat amb les acusacions i li havia dit que si li havia de tenir tan poca confiança valia més que trenquessin per sempre. Després ell s'havia penedit de les coses que li havia dit, va sentir-se avergonyit amb el record de la tarda del "Pai-Pai" i va acabar demanant-li perdó i besant-li la mà (la qual cosa féu una gran il.lusió a la noia, perquè ho havia vist fer al cine.) El plaer de la reconciliació havia estat deliciós - una nova descoberta.- Joan es prometia, malgrat tot, de no tornar a provocar cap "escena".

Estava a la seva cambra. Feia poc de temps que Joan en tenia una de pròpia, exclusivament per a ell. Fins aleshores havia hagut de compartir amb el seu germà Jaume un mateix dormitori amb dos llits. Però el gran protestà, invocant la seva edat, els seus estudis, les seves sortides nocturnes (- "Es això, sobretot," pensava Joan.- "No vol que el descobreixi quan ve a dormir massa tard"), i la mare, sospirant per la pila de malsdecap suplementaris que això li duia, s'havia decidit a fer dues cambres separades als dos fills. Ara Joan tenia una peça mitjana, que donava a un celobert estucat, per on devallaven massa sovint els cants i les converses de les minyones, però ell n'estava prou satisfet. Aquell era el seu domini, amb l'armari mirall per a la seva roba, el llit de metall daurat, de mida d'home - ja n'estava cansat dels "llitets de monja", i la seva creixença exigia que fos considerat d'acord amb la seva estatura,- la taula on feia els seus exercicis escolars i que acollia també i servava ridelment en un recó de calaix els seus diaris íntims i els seus assaigs poètics - ara s'hi afegirien "les" cartes d'Isabel;- i per últim, la prestatgeria on posava la seva biblioteca. Va mirar-se-la amb afecte. El pas dels anys - dels seus setze anys, que faria un d'aquells dies - es marcava en els títols dels llibres, des dels volums gruxuts, amb tapes de cartó, de la "Biblioteca Perla", fins a la col.lecció completa dels Salgari i els Jules Verne, passant pels contes en català de can Muntanyola i les novel.les de Folch i

Torres que havia publicat en fulletó "En Patufet" i els llibres tan ben relligats, amb un excés d'ors i vermells, potser, de la sèrie "Arte y Letras" ... En aquells volums retrobava, intacta, la seva infantesa, que ara li semblava de vegades tan llunyana. Històries meravelloses d'Andersen, de Grimm, de Perrault; contes de les Mil i Una nits, plens dels ressons d'un Orient fastuós; narracions morals de Schmidt; herois fabulosos, viatgers infatigables que li havien obert les portes de l'evasió: Phileas Fogg, l'anglès de la volta al món en vuitanta dies, Sindbad el mariner, Gulliver, el pacient Robinson Crusoe, amb el lloro i el salvatge; barreges de sentiment, de fantasia i de lliçó... Va amanyagar-los amb la mà com a uns amics. Més avall hi havia les coses que havia llegit darrerament: l'Iliada, l'Odissea, la Divina Comèdia; les novel.les del pare Dumas, plenes de soroll d'espases i de flaire de metzines, de revoltes i de traïcions; el Don Quixot, que a estones l'havia fatigat i a estones el divertí - potser ara seria el moment de llegir la història del "Curioso Impertinente", que abans havia saltat perquè va semblar-li pesada,- i el Pickwick, que li havia obert el gust per la literatura anglesa, i sobretot per Dickens; les cròniques semi-històriques de Walter Scott...

Aquells eren "els seus" llibres: els que li havien regalat pel seu Sant o per Reis, els premis de col.legi, els volums que s'havia comprat ell mateix, amb els diners que li donava el seu pare cada diumenge o amb els que algun cop li havia allargat discretament el seu padrí, l'oncle Pere, germà de la seva mare. Ultra aquells, hi havia els que ell havia pres de la biblioteca del seu pare i de la del germà, i encara les seves lectures s'ampliaven amb els que li deixaven els amics.

«Amb un bon gruix de llibres al costat, et sents més valent en aquesta vida», va pensar. I totseguit rumià: «Ara no recordo si això ho he llegit o què...»

La minyona trucà a la porta:

- Senyoret Joan, hi ha els seus amics.-

El venien a recollir per sortir. Havien convingut que anirien a seguir monuments tots tres. Era el primer any que s'emancipaven, per aquella data, de la família - ja no eren uns nens, tanmateix! - i van decidir de fer tots plegats la ruta tradicional.

- La meva mare s'ha molestat molt,- declarà Francesc Vilà.- Justament aquest any el pare tampoc no ha volgut anar amb ella, i s'ha quedat tota perduda, resignada a anar sola a seguir unes quantes esglésies del barri.-

Tant ell com Xavier anaven mudats, amb els vestits més nous. En lloc de la boina acostumada, lluïen un capell de feltre. De mica en mica, llur

vestuari es reformava sobre el model dels grans. Ja eren grans.

Sortiren i tiraren cap al Passeig de Gràcia. Les darreres rauxes de la lluna de març enmuvolaven a estones el cel. Trobaren tot de dames amb grans mantellines enfilades damunt de pintes de carei, preocupades per l'efecte que produïa llur abillament. Àdhuc uns quants homes, prenent-se a la valenta llur paper d'acompanyant de les dames, havien tret de la naftalina el jaqué i s'havien respallat el copalta.

Els tramvies s'aturaven a la Plaça de Catalunya. Sota les palmeres raquítiques, les minyones i els soldats evocaven amb gatzara els paisatges nadius d'Aragó o de Múrcia.. Els xicots travessaren el vast espai sorrenc i enfilaren la Rambla.

- Sobretot, no em feu anar a Santa Anna. Fan el monument a l'església nova i no la puc sofrir.- havia demanat Francesc. Començarien, doncs, les estacions per Betlem.

Mentre baixaven per la Rambla de Canaletes, el sol donà una tímida llambregada a la gent que envaïa el passeig central i les ramblies, que aquell dia eren buides de vehicles. Els cafès desbordaven de gent i començaven a treure tauletes a les voreres.

- Bé, ja estem seguint monuments.¿No trobeu que aquest Betlem sembla una pagoda xinesa, amb tants recargolaments?¿Us agrada a vosaltres, això del barroc? - Tornaven a ésser a la Rambla, després d'haver travessat amb grans dificultats l'interior de l'església i Francesc seguia comentant, amb la seva natural irreverència.- I a on anirem, ara? Al Pi? Passem per Portaferrissa i Petritxol, doncs. Però ja em permetreu, de passada, i sense ganes de ferir per res els vostres sentiments, que us digui que no crec en Déu.-

Feia dies que tenia ganes de fer-los aquella declaració, però una mena de pudor l'en retenia. No volia escandalitzar els seus amics. Però tampoc no volia tenir-los ignorants d'aquella constatació que havia fet i que els darrers Exercicis havien encara acabat de revelar-li amb esclat.

- No dius de debò? - preguntà Xavier, entre adolorit i incrèdul.

- De debò. Això no priva, com veieu, que us acompanyi a visitar esglésies, i que no us interrompi ni em burli de vosaltres, si us ve de gust de creure-hi. Com que ens hem acostumat a dir-nos sempre les coses que pensem i sentim...- donà una ràpida mirada a Joan - o almenys, gairebé totes, m'ha semblat que avui era un bon dia per parlar-ne.

- Un bon dia? Avui, justament? - s'estranyà Xavier.- Bé, parla'n, doncs.-

Enfilaven el carrer de Petritxol, estret i olorós d'ensaïmades i Al capdamunt, un cec assegut en una banqueta tocava, en un violí desafinat, la "Passió". Més avall, un altre captaire tocava en un acordió igualment

la "Passió", i una noieta cantava planyívolament, dreta al seu costat:

"Jesucrist, la passió vostra
tots la volem contemplar..."

-No veieu? Quan et poses a discutir de religió, sembla que vulguis malparlar d'uns parents molt estimats: Jesucrist, la Mare de Déu, els Sants que tots ens hem acostumat a considerar com uns padrins molt influents. No en vull malparlar. Avui he llegit la Passió a l'Evangeli de Sant Joan, i creieu que m'ha impressionat molt. Però això no té res a veure amb el que us deia: que no crec en Déu.

- En canvi, creus en Jesucrist i en els seus ensenyaments? - preguntà, amb avidesa, Xavier. Potser encara tenia remei, tot allò.

- Sí, els trobo admirables. Segurament són els ensenyaments morals més purs i desinteressats que mai no s'hagin predicat en aquesta terra. No conec gaire les altres religions, però per endavant us concedeixo que la moral de Jesucrist és la més perfecta. I què? Tot això és per a la terra. Es un alliçonament magnífic, i Jesucrist es va deixar crucificar per ferlo encara més exemplar. Hauria de servir perquè els homes fossin més bons. A mi, us ho repeteixo, no em serveix per a fer-me creure que després de la mort hi ha un cel on els justos es passaran l'eternitat contemplant Déu, al costat dels àngels i dels altres benaventurats, ni un infern on els que no han atinat a penedir-se, quan era hora, de llurs pecats - o de llur únic pecat -, s'hauran de passar també l'eternitat rostint-se o sotmesos a d'altres càstigs més refinats, com els que explica el Dant, ni un purgatori per a cremar-t'hi una temporada i netejar-te, amb misses i jaculatòries, dels pecats menuts, fins que siguis digne d'anar al cel. No crec res de tot això, i no ho puc creure perquè el meu cor, el meu cervell, tot jo es nega a creure-ho. —

Què havien de dir? Francesc continuava:

- Jo no crec, doncs, en aquest Déu que castiga d'una manera tan desproporcionada els mancaments dels pobres mortals. Com que no crec en Déu ni en el premi o el càstig que em donarà en una altra vida, té molt més mèrit que sigui bo, que no faci cap mal als meus semblants i que segueixi la moral de Jesucrist, que té generalment com a conseqüència que els pocavergonyes passin al davant i les bones persones es carreguin amb el mort. Jo no responc tampoc de que sempre seguiré aquesta moral. Ara la trobo prou bona. Qui sap com la veuré d'a cí a uns quants anys. Els creients comencen per no seguir-la gairebé mai. I si la segueixen, per què ho fan? Ara veiam, Xavier: per què creus que no has de tornar més al "Pai-Pai"? Creus potser que Déu s'ofendrà d'una manera especial si tu t'estàs assegut una estona al costat d'una d'aquelles mosses?

- És que no vull corrompre el meu esperit. No vull pecar. Pecar és ofendre Déu.

- No vols corrompre l'esperit o el cos? Bé: i per què no vols pecar? Per por de l'infern o per ganes d'anar al cel? -

Xavier va reflexionar uns moments.

- Per totes dues coses.

- Així resulta que no t'estàs pas de pecar per l'amor de Déu, sinó per l'interès d'una recompensa després de la mort.

- No, tu ara vols fer anar l'aigua al teu molí - protestà Joan.- No és això sol. Fet i fet, la por de l'infern i la recompensa que es troba en el cel són coses de més a més. És molt difícil d'imaginar-se una cosa i altra. No: és per l'amor de Déu, que va permetre que el seu Fill davallés a la terra per nosaltres, per morir per nosaltres i així redimir-nos, que hem de seguir els seus ensenyaments, que hem de fer el bé, que hem de procurar estendre el reialme d'Ell damunt la terra. Jo aquests dies de Setmana Santa ho veig tan clar, trobo tan viva l'evocació dels sacrificis de Jesús, que tots els meus dubtes i les meves febleses desapareixen davant del Monument, veient aquells ciris que parpellegen i les flors i les palmes, i aquella resplendor del Tabernacle i, en un recó d'església, tot mut i ple de sang, sacrificat en la seva carn humana, Jesucrist en la creu.

S'ha vien deturat davant del Pi. Francesc l'interrompé, somrient:

- Potser que entréssim. Ja ens seguirem parlant després. -

També ell s'hi trobava bé, en la penombra del temple. També era sensible a l'emoció de les cerimònies religioses. Què era allò que cantaven al chor? A ben segur l'ofici de tenebres. Els tretze ciris s'anaven apagant un a un, al ritme de les melodies litúrgiques. A fora, en la placeta negada de llum tardana, al voltant del pi escanyolit, els nois del barri s'esperaven per a escridassar, tot matant jueus a cops de massa:

"Tres i la Maria sola!"

Sí, tot allò era impressionant. Movia uns ressorts que mai no fallaven. Francesc endevinava prou que hi ha moments a la vida en els quals la fe és un gran socors, un recurs únic per a l'esperit assedegat d'esperança i de conhort. ¿No era a aquella novel.la tan pesada del Pare Coloma, que hi havia uns versos que en parlaven? Alguna cosa hi devia haver d e cert, és clar. La humanitat, a través dels segles, s'arrapava, com en una taula de salvació, en les hores de crisi individual i col.lectiva, als vells mites absurds i a les faules que ja havien perdut tota versemblança.

- Bo per als febles, per a les dones, per als pobres d'esperit! -

Ell ja ho sabia que la vida era un combat constant, que el mal triomfa massa sovint damunt la terra, i que fer el bé sense esperances de cap

recompensa -"per l'amor de Déu, precisament, amb l'agravant que no hi crec!"- havia d'ésser molt difícil. Però també havia d'ésser molt més noble, molt més satisfactori.

Sortiren altra vegada al carrer. Ara passaven per travessies obscures per anar cap a la Catedral. Xavier volia parlar i sofria per endavant de la seva manca d'eloqüència.

- Tu ha's dit que no creus en l'altra vida, que el teu cor i la teva intel.ligència t'ho priven. Potser sí que a tu et passa això que dius. A mi és tot el contrari. Em recordo que quan era molt petit, devia ser el primer any d'anar a col.legi, vaig sentir una vegada que el mestre parlava de la mort i deia que tots hem de morir. Jo no devia haver sentit mai parlar de la mort, i mai no se m'havia pogut ocórrer que fos allò que explicava el mestre, és a dir, la cessació de tot moviment i de tota consciència, la separació de tots els éssers estimats. No em podia imaginar de cap manera que pogués morir-me jo. Em vaig posar a plorar. A casa ho vaig explicar a la meva mare. Ella em consolà. Em va dir que no, que la mort no existia, que tots aniríem al cel si érem bons. Ara em penso que tinc els mateixos sentiments. No puc imaginar-me la mort com tu te la figures. Una fi de tot, el retorn a la terra, la consciència que es dissol igual que la carn... És això, oi?

- Sí; és clar que és això.

- Doncs tot el meu ésser es revolta contra aquesta idea. I dintre meu sento una veu que em diu que tinc raó.—

Francesc va somriure. Se l'estimava molt, aquell Xavier tan púdic, tan reservat, que semblava reclòs dintre seu però que cremava sempre amb una flama interior. Joan era diferent: més espectacular, més impetuós, sempre a punt d'embalar-se i sempre disposat a abandonar sense recança l'objecte del seu interès momentani.

- És clar. Tot això són coses del sentiment, de vegades de l'instint i tot. Però el teu pare és metge i sap prou coses. Ell et dirà que aquesta pretensió teva és exageradíssima. Es veu que només som un animaló feble i indefens, dotat d'una intel.ligència reflexiva a còpia de molts milions d'anys de veure's combatuts per totes les forces de la naturalesa. I gosem imaginar-nos que hem estat creats a imatge de Déu, que som la seva màxima, per no dir única, preocupació, i que el nostre Creador Omnipotent ha fet venir el seu fill perquè s'encarnés entre nosaltres i morís per salvar-nos d'un pecat que va cometre el primer home. Tot són pretensions nostres. Som matèria igualment que ho són els altres éssers vius i totes les coses existents. I volem perdurar eternament, amb aquesta consciència que depèn d'un cervell fràgil

regat per la sang i que es destarota amb tanta facilitat.

- Però tenim la intel.ligència, l'ànima immortal. Pascal va escriui que l'home era una canya, la més feble de l'univers, però que era una canya que pensava, i això la feia superior al mateix univers,- replicà Joan.

- Ah, sí! Le roseau pensant, que diuen, oi? Però de vegades som tan estúpids, que no sé on ens deixem la intel.ligència i l'ànima immortal. Ara mateix, té, la gent fa quatre anys que es mata a Europa sense que ningú sàpiga perquè ha començat el carnatge. Jo trobo que són més intelligents les abelles i les formigues, que tot ho subordinen a l'interès col.lectiu, a les necessitats del rusc i de la formiguera. Us ho he dit i us ho repeteixo: no crec en l'ànima immortal, ni crec en Déu.—

Les escales de la Catedral eren plenes de dones que venien ciris, fargola i romaní. D'altres oferien, enfilades en un clau, a dalt d'un pal, restelleres d'estampes acolorides. La nau era obscura com un bosc ombrejat. Els troncs dels arbres eren les columnes que s'enfilaven, entrellaçant les branques espesses i sense deixar entrar la claror del sol. Un botzineig confús, el prec dels canonges, s'elevava entre els trepigs i el grinyol d'una cadira. Tots tres oblidaren llur discussió per a lliurar-se a la màgia del vell temple. Sota l'altar major, brillant de claror i emmarcat per dues palmes altíssimes, s'obria la foscor de la cripta de Santa Eulàlia. Al darrera, la imatge del Sant Crist de Lepant veia passar la corrua dels fidels. L'endemà, a les tres de la tarda, aquella forma torturada es d reçaria, tètrica i punyent, en el presbiteri, i una germanació tremolosa que ompliria de gom a gom la Catedral, demanaria, a la mateixa hora que Jesús moria al Calvari, les tres gràcies que inal.liblement la imatge els havia d'atorgar. Xavier hi ha via vingut un any amb la seva mare, i encara es recordava de la impressió que li havia fet aquell acte, barreja indestriable de fe i de superstició

Sortiren als claustres. Dues noies amb mantellina se'ls miraren de cua d'ull. Joan les examinà amb complaença. S'havien apropat al brollador i es miraven les oques que s'estarrufaven dintre l'aigua. Eren molt jovenetes. Se les veia un xic intimidades pel setge que emprengueren els tres xicots, conduïts per Joan Portabella. De totes maneres, les noies van trobar l'aventura agradable. Sortiren pel carrer del Bisbe i enfilaren cap a Sant Just, amb els tres nois darrera. Aquella tarda ja no parlaren més de religió.

- - - - - - - - - -

X. ALLÒ QUE FAREM

Le vrai mirouer de nos discours est le cours de nos vies.

MONTAIGNE - Essais, I, XXV.

Al davant seu s'estenia un oceà de cases: daus de pedra blanca o rosada, terrats alts i baixos que s'arrengleraven, un moment, en la simetria de les illes de l'Eixampla, per confondre's després en un laberinte de carrerons. En sobreeixien unes quantes torres: els campanars de la Catedral, el Pi, Santa Maria, la cúpula de la Mercè, amb la imatge de la Verge, daurada de poc, que la capcimava... Unes clapes de verdor situaven, més a la vora, el Putxet, Sant Gervasi, els rondals de Vallcarca, els jardins del Turó. Cap a la banda esquerra, s'aixecava un turó vermellós coronat per tres creus. Més enllà hom veia un altre turó ple de taques fosques i les xemeneies truncades, entrelligades amb bastides, de la Sagrada Família.

Hi havia també, al fons de tot el panorama, un braç desmesurat que s'endinsava en el mar i tancava el miràll tranquil del Port. I, a l'altre costat, la proa de Montjuïc, amb la seva massa de verdor, i el castell, blanc i inofensiu, ajagut al capdamunt. I després el mar, el mar cobalt que ho emmarcava tot i limitava la ciutat, obrint-li alhora tots els camins del món, - àdhuc els del cel, que s'hi confonia en una mateixa blavor. Xavier sentí dintre seu un ardent amor per la seva ciutat. Novament va admirar-se, ingènuament, de trobar-la tan gran. Es tombà cap a Francesc:

- Que fa bonic Barcelona, vista des d'ací dalt!

-«Quan a la falda et miro de Montjuïc seguda — m'apar veure't als braços d'Alcides gegantí» - va citar el seu amic, que havia heretat del seu pare l'orgull d'ésser barceloní i de conèixer les gràcies i els elogis de la capital. - Ja heu llegit, aquí al costat, les paraules de Cervantes: "Y en sitio y en belleza, única." I tot allò que li diu Maragall...

Potser sí que l'admiració havia de fer lloc a la justa crítica. Per molt que s'estimés Barcelona, havia de reconèixer que sabia ser "falsa i coquina i grollera", que la mort esclatava a la impensada en plena festa i que, perdent mil vegades la pau, sabia retrobar-la mil vegades més, intacta. Després de la darrera vaga general, per l'agost de l'any passat, la gent es llançava al carrer, el diumenge, amb un aire de satisfacció general, d'haver complert tothom llur deure. Ningú no semblava témer una revifalla de la lluita... I marmanyera, i empaita-monges, per

després reconstruir més puixant, més ostentós, el convent cremat... Sí, Maragall tenia raó: «Amb tos pecats, nostra, nostra!»

-«Barcelona nostra, la gran encisera!»- acabà comentant Francesc, que feia poc que havia descobert les poesies maragallianes.

Joan tampoc no es saciava de contemplar la ciutat, mentre el seu company, tan refractari sempre a la poesia, s'havia engrescat en la seva parànrasi. Sí, devia ésser allò, aquell amor per Barcelona - aquell considerar-la com una creació pròpia, com un ésser vivent crescut junt amb un mateix, pastat amb els propis somnis i les pròpies angoixes -, devia ésser aquesta passió dels barcelonins per llur ciutat, el que l'havia feta gran, el que la faria invencible, indestructible malgrat les tempestes i les agressions.

- I és aquesta ciutat, la que hem de conquerir! - va concloure.- Aquesta extesa inacabable de cases i de carrers, aquests centenars de milers de persones que viuen i sofreixen i tenen llurs ideals i llurs baixeses, però que són part de Barcelona! -

Perquè, en el fons, aquella pujada al cim del Tibidabo, en la tarda calorosa i transparent de juny, era una presa de contacte amb l'adversari, tan temut com adorable, que caldria vèncer. Havien pujat a peu, Gràcia amunt, travessant Vallcarca i la Muntanya Pelada fins a can Gomis. Allà enfilaven la drecera, a través les pinedes de Collcerola. Pujar en el funicular els hauria semblat, aquell dia, una incongruència, gairebé una profanació. Per a ells, l'ascensió al Tibidabo era una prefiguració de la lluita que iniciarien aviat. Estaven en un detur de la marxa, a punt d'emprendre un tombant decisiu, i volien convèncer-se que tot el camí a fer seria tan fàcil com aquella excursió, muntanya amunt, fins a la plataforma que s'avança va com la coberta d'un navili, al davant de l'església del Sagrat Cor.

- Una altra església, encara! Tantes que se'n comencen, i tan poques com n'acaben! -

Francesc no volgué insistir en les seves reflexions. D'ençà del dia que els havia declarat la seva irreligió, no volia discutir amb els seus companys de coses d'aquelles. Creurien que volia influir-los o que feia mofa de llurs sentiments. Amb el barret de palla es ventà. Feia calor, i això que estaven tan alts! amunt!

Havien volgut pujar al Tibidabo, i ja hi eren. El dia abans havien enllestit els exàmens, tots els exàmens del curs. D'ençà d'aquell dia eren, oficialment, "Don" Joan Portabella, "Don" Xavier Forcada i "Don" Francesc Vilà. Ja eren batxillers. Tota la ciència infusa - i sovint confusa - de sis anys d'Institut els havia de permetre, ultra una

pila d'ocupacions oficials, que no interessaven ningú, per imítils i mal pagades, la cosa més important de totes: emprendre una carrera.

Cadascun d'ells ja la tenia triada. Tots ho sabien. Però, després de les angúnies dels dies passats, del febrós repassar llibres i apunts, de l'espera torturadora; després d'haver recollit les felicitacions familiars i d'haver completat, amb aquell petit plec de les paperetes d'examen del sisè curs, la victòria en aquella batalla iniciada feia anys contra els propòsits dels pares de fer-los seguir el batxillerat en un col.legi religiós; després de l'angoixa i del respir, havien volgut trobar-se per celebrar, tots tres, el triomf. Farien en comí, també, els projectes per a l'esdevenidor.

Al cap d'uns quants dies havien de marxar amb les famílies respectives cap a diferents indrets. Xavier, com cada any, anava a Sitges. Francesc aniria a Viladrau, on els seus pares havien llogat una torra. Joan, trencant la tradició, anava a Caldetes.

Per a la senyora Portabella, aquest estiueig a Caldetes, en una casa nova de trinca, en ple Passeig dels Anglesos, enfront del mar, era una nova imposició de la fortuna que seguia encalçant el seu marit. I, per a ella, era una nova preocupació, com l'Hispano lluent i ple de daurats que el capdavall s'havia comprat el fabricant d'estampats. El vehicle, és cert, s'havia revelat cosa pràctica. Alt, immens, encoixinat i tapissat de gris, amb llumets elèctrics a l'interior i gerrets de flors i cantines amb raspalls i ampolles de colònia, el nou cotxe dels Portabella era conduït amb mà mestra per Genís, un xofer assenyat i actiu. Aquesta particular exigència de la fortuna no augmentava, doncs, gaire els malsdecap de Donya Elisa Arnau de Portabella. Però la casa de Caldetes! Havia hagut d'amoblar-la de cap i de nou, sense aprofitar res del que tenien a Barcelona. I sempre la tenien a punt per a instal.lar-hi la família, i convidats i tot. Ella estava acostumada a llogar cases moblades per a l'estiu, o bé a instal.lar-se en un hotel sense pretensions. I ara la casa de Caldetes venia a donar-li, a l'època del repòs, una feina suplementària. Com si no en tingués prou!

S'acabava el juny. Les revetlles de Sant Joan i de Sant Pere serien allò que els cronistes de societat en deien "el fermall d'or de la temporada", amb els balls del Marítim i del Tenis del Turó. Barcelona esdevindria després inhabitable fins a darrers de setembre. Caldria anar a cercar la frescor on fos: a les platges, que ara començaven a atreure gent: Caldetes, Sitges, el Masnou, Arenys o Sant Pol; als indrets de muntanya que encara conservaven un prestigi, com ara Camprodon, Ribes, Sant Feliu de Codines o la Garriga, i als que ara aconseguien la voga, a base d'una aigua medicinal o d'una bona situació, com Tona, Viladrau

o el Figueró. Els casinos de cada poble esdevindrien el nucli central de les activitats dels estiuejants i dispensarien, pròdigament, les gràcies meravelloses de l'estiueig.

Abans, doncs, d'aquesta dispersió estiuenca, calia deixar ben resolt allò que faria cada un d'ells, ara que el batxillerat era cosa dada i beneïda. Els tres xicots van entaular-se a l'ombra, a la terrassa del cafè que s'encarava amb la ciutat, aquella Barcelona que havia d'ésser testimoni, escenari i àdhuc protagonista de llurs activitats. Mentre berenaven, la qüestió va plantejar-se. Fou Xavier qui començà:

- Jo ja ho tinc decidit. Ja sabeu que fa molt de temps que hi pensava. Seré metge com el meu pare. Ahir vaig tenir amb ell una llarga conversa i vaig acabar per convèncer-me que és això que vull ésser, i res més.

- Jo penso fer el Dret. Seré advocat. El meu germà ja és gairebé enginyer: si ha d'ocupar-se de la fàbrica, ja anirà bé. Jo no tinc ganes de ficar-me en la indústria, i vull tenir, en canvi, llibertat. Els papàs han rondinat. Els hauria fet més il.lusió de veure'm metge. O arquitecte. La meva mare creu que els metges són uns éssers sublims; el meu pare, en canvi, pensa que els arquitectes guanyen molts diners. Jo m'he escarrassat a convèncer-los tots dos que un advocat és una mica com un metge i que de guanyar diners també en saben prou.—

I era cert que en fer aquesta darrera afirmació Joan, el seu pare s'havia calmat i reconeixia:

- Tens raó, noi! Els comptes que cada any em passa en Bertran! Si tinguéssim un advocat, un bon advocat, ei!, a la família, ens estalviaríem molts diners.—

Francesc mirava el panorama de la ciutat. Més a prop, veia la gent que es passejava per la terrassa, un infant que guaitava amb xiscletets d'excitació per una ullera amb la qual podia veure's fins a Mallorca. Escoltava els seus amics. Era ben curiós que tots tres haguessin triat una carrera diferent!

- Jo seré enginyer industrial,- declarà al seu torn.-. I em penso que tots tres hem fet una bona tria. Tu, Joan, que saps parlar i que t'entusiasmes tan depressa per les causes generoses i per la gent malaurada, has de fer un advocat perfecte. Tu, Xavier, reflexiu i pacient, que tens ganes de fer bé a la humanitat d'una manera silenciosa però eficaç, seràs segurament, al costat del teu pare, un bon metge.

- I tu, suposo que deus haver triat la carrera d'enginyer perquè així tractaràs amb màquines, amb fenòmens químics i físics, amb coses concretes que t'ajudin a construir un món perfecte, on Déu no faci cap falta,- replicà Joan, en un to una mica mofeta.

- Potser sí que és això. No te'n riguis. Jo penso que el món de demà, que ha de sortir d'aquest moment trasbalsat que vivim, serà un món adaptat a la tècnica moderna, un món que haurà de renunciar a l'ús de la força, de la coacció, de l'explotació humana, perquè tot això es contradiu amb el progrés de la civilització, que cada dia substitueix l'esforç de l'home pel d'una màquina al seu servei. L'enginyer serà el legislador d'una societat més sana i més feliç. Ja ho veureu! —

Parlava amb molt de convenciment, Com quan els explicava les raons del seu ateisme. Joan i Xavier comprenien que llur amic no feia bocades, sinó que deia el que pensava i es proposava. Tingueren una mica d'enveja. ¿No es reservava Francesc un paper massa lluit, deixant-los a ells dos només bons per a comparses? Joan va protestar:

- Potser et creus que perquè vaig dir al papà que fent d'advocat també podien guanyar-se diners, els meus propòsits són de convertir-me en un picaplet famós, tenir un bufet amb clientela rica i plegar-me de braços davant de totes les altres coses. Si t'ho penses, vas ben errat. No, no m'interrompeu. He aconseguit que els meus pares em deixessin seguir el Dret, i seré advocat, si Déu vol, però no pas com ells es pensen. Vull el títol com un instrument per a arribar al lloc que desitjo. Quan sigui advocat, intervindré en política i serviré la causa de Catalunya. Faré periodisme, literatura. Ja veureu! No sabeu que faig versos? No fa gaire temps. I en català, és clar. No els vull ensenyar a ningú, ni a vosaltres, ni a Isabel, perquè només són provatures. Però estic segur que em dedicaré a la poesia. De vegades sento com una mena de força interior, un neguit que em turmenta i que no sé què és. I tot de sobte veig una noia, o un arbre florit, o uns mívols que corren pel cel, i és aquella força que m'obliga a posar en un paper la impressió del moment i tots els pensaments que arrossego. I surten versos... —

Es deturà una mica, pensatiu.

- Potser sí que tens raó tu, Francesc, Potser la carrera que has triat és la més important per al món de demà, que ha de sortir d'aquesta guerra i aquestes revolucions. Però així com tu creus en la força dels nombres i de les energies naturals, jo crec en el poder de les paraules i les idees. Amb una màquina pots moure tota una fàbrica. Però amb un discurs pots moure tot un poble, i amb uns versos pots fer vibrar el cor de moltes generacions. I qui sap si aquest món que ha de néixer no tindrà més necessitat encara dels meus discursos i dels meus versos, que de les teves maquinàries.... Ja veuràs: la paraula ha sortit de Déu, i la màquina només de l'home. Recorda-te'n. —

Francesc Vilà somrigué, sense gens d'ironia, com cada vegada que el

seu amic es llançava a una de les seves exaltacions líriques. Ja sabia que la ironia és el millor antídot del sentiment, però també s'havia adonat que les persones apassionades no volen comprendre-la, que la troben cerebral, mua de cordialitat, glaçada. Estimava massa els seus companys per voler-los ofendre. La força de les paraules! No hi creia: ~~estimava~~ preferia la força mesurable, dòcil, racional dels nombres i les màquines. Amb ella sí que es veia amb cor per transformar el món.

Mentrestant, Xavier repassava interiorment els seus motius. ~~En tenia?~~ Existien? Tots convergien en la conversa que havia tingut el dia abans amb el seu pare. Ara es sentia totalment compenetrat amb la idea i content d'haver-la adoptat. Potser era que tot plegat procedia de les reflexions que li havia fet el Doctor Forcada, en el seu despatx, després de sopar, mentre pel balcó obert a la semi-obscuritat del carrer entrava l'aire fresc de la nit, duent els mil sorolls habituals.

- ... No voldria pas que et decidissis sense reflexionar - li semblava encara sentir la veu del seu pare, robusta i pausada -. És clar que prou temps tindràs per a reflexionar mentre durin els estudis, però ara ja tens prou edat per a pensar quin camí vols seguir. M'has dit que vols ésser metge, com jo. M'agrada molt. Però em sabria molt de greu que només ho fessis per a imitar-me, per comoditat, per seguir el meu mateix camí. Ja saps què vol dir ésser metge? Vol dir consagrar-se a una feina que mai no troba repòs, que no pot tenir-ne mai. Tant si et dediques a la clínica, com a la cirurgia, com al laboratori, sempre has d'estar a la disposició dels teus malalts i de tota persona que et necessiti. Has de lluitar sense defallir contra la malaltia, contra la mort, de dia i de nit, sense diumenges ni vacances. Jo he triat el camí més fàcil: el de metge particular, amb una parròquia que s'estén poc a poc i uns ingressos gairebé segurs. Ho vaig fer per la teva mare, per vosaltres. I molt sovint ~~penso~~ crec que no és això, que no hauria hagut de fer-ho. Quan et poses a pensar en l'obra meravellosa dels homes que han treballat i treballen als laboratoris per descobrir les causes de les malalties i les armes que les poden combatre, ~~penses~~ reconeixes que la medicina és una professió molt noble. Repasses l'obra de Pasteur, de Koch, de Behring, de Roux, que han sabut lluitar i vèncer cercant un microbi. O t'imagines el nostre ~~Dr.~~ doctor Ferran, injectant-se ell mateix els cultius anti-colèrics. No, la medicina és la feina més alta que pot fer un home, i és una cosa molt trista haver-la de reduir a una ocupació com una altra per a guanyar-se la vida...

El doctor Forcada havia parlat molta estona... Li havia descrit la tasca feixuga i sovint anònima dels bacteriòlegs, dels homes que cerquen els agents invisibles de les infeccions, i que amb una tenacitat que res no

descoratjava els percaçaven en llurs transformacions i llurs canvis d'efectes. Li havia parlat del treball dels fisiòlegs, que estudien els misteriosos mecanismes de la vida humana, el paper de les glàndules endocrines, els processos del metabolisme, els enigmes de l'herència. Li havia pintat amb mots vibrants d'entusiasme els progressos de la cirurgia, la finor del bisturí que s'enfonsa en el punt precís per a extirpar el mal, de la llanceta que treballa a ran de cor o a frec mateix del cervell. ¿No ho sabia el seu fill que, durant aquella guerra, els cirurgians havien fet miracles, adobant cossos i cares desfets per la metralla? Li havia ponderat també la missió dels metges que es donen a llur professió com a un veritable sacerdoci, que no es mouen dels hospitals i dels dispensaris gratuïts, que visiten de franc els estadants de les barraques i dels pisos més pobres; d'aquells homes que encara deixen diners per a les medicines; dels que es sacrificaven en casos desesperats, en epidèmies d'aquelles que s'enduien els homes a milers - moments tràgics que eren, tanmateix, propicis als grans descobriments o, si més no, a les observacions precioses.

El pitjor era una cosa. No, potser no era el pitjor, sinó el millor de tot, perquè et donava la sensació de formar part d'un immens equip sempre en moviment, sempre avançant en recerca de la veritat. El que era pitjor era no poder mai estar segur de saber l'ofici: sempre havies d'estar estudiant. Les coses que t'havien ensenyat a la Facultat com a veritats, al cap d'uns quants anys no ho serien del tot i es veurien ultrapassades per nous descobriments. I, tanmateix, de tots els errors i de totes les vacil.lacions i de totes les marrades, sempre en restava un guany: un nou pas en l'eterna lluita de l'home contra el mal.

Sí, totes aquelles raons que el seu pare havia sabut detallar fonamentaven la resolució de Xavier. Era per tot allò, per poder col.laborar a aquella tasca tan feixuga i necessària, que ell volia ésser metge. Potser no sabria expressar-ho davant dels seus amics - no, era imútil, no en sabria -. Ho sentia dintre, malgrat tot, amb una eloqüència irrebatible.

- Deus haver-ho dit bé, tu, Francesc. Tant de bo! Ja voldria arribar a ser pacient i reflexiu, com dius. Per fer bé a la humanitat, com vull, i millor que sigui d'una manera silenciosa, aquestes condicions m'anirien molt bé. Ja veureu: vull ésser metge una mica perquè el meu pare ho és i perquè jo sempre l'he admirat. Hi ha molts nois que diuen mal del pare, que diuen que mai no s'hi han sabut entendre. Jo, no. Sempre ens hem entès. Sempre m'ha semblat que ell m'endevinava els pensaments i preveia els meus desigs.

- Ja t'arribarà un moment que te'n sentiràs allunyat, pels anys i per les idees. Tot vindrà: és fatal -. Era Joan qui parlava.

- No ho sé, ni ho desitjo. Com us dic, l'admiració que tinc pel meu pare ha pesat molt en la meva decisió. En si, la professió de metge ja em sembla admirable. Tant de mal que hi ha pel món, tant de dolor! I poder-ne alleujar ni que sigui una mica! Salvar la vida d'un malalt, calmar els sofriments d'un altre, barallar-se amb la malaltia i amb la mort cada dia, i veure com et cedeixen el terreny...

- De vegades. I si se't moren els malalts? No, ja et comprenc. I t'ho torno a dir: estic segur que seràs un bon metge, un gran metge, com el teu admirat doctor Robert, i potser també arribaràs a alcalde de Barcelona i et faran un altre monument al davant de la Universitat... Està dit: tots serem uns grans homes! - exclamà Francesc Vilà, aixecant-se de la taula i alegrant-se altra vegada amb el panorama ciutadà.- I sabrem dominar la glòria i fer-nos amos de Barcelona, gràcies al nostre talent i a la nostra voluntat de fer bé. Es això el que pensem i el que volem, no?

- Això és el que serà, estigueu-ne segurs! - [redacted] afirmà Joan, aixecant-se com el seu amic.

Tots tres s'acostaven altra vegada a la barana del mirador. El sol semblava immòbil, a mig aire de l'horitzó. Ara bufava un airet fi, que refrescava. La blancor meravellosa de la ciutat els tornà a extasiar. Reconeixien, o endevinaven, en aquelles clivelles estretes, ombrejades per les cases altes i els rengles d'arbres, el Passeig de Gràcia, la Rambla de Catalunya, el Passeig de Sant Joan, la Diagonal, la Gran Via... Aquell era l'escenari que havia d'emmarcar llurs vides i que estava destinat a presenciar un dia llurs esforços i llurs triomfs. No l'havien triat; s'hi sentien tan bé, però, que no en volien d'altre. Darrera les muntanyes que tancaven el Vallès, molt lluny cap al Nord i cap al Sud i cap a Llevant, i a l'altra banda dels oceans, hi havia potser d'altres ciutats magnífiques i altres països desconeguts, plens de misteri o farcits de cultura i de tradició, que vibraven d'una jove vitalitat o s'arreceraven en la contemplació del passat. A ells tant se'ls en donava. Viatjar? Prou que els vagaria. Ja veurien món, ja conqueririen les nacions i viurien en ciutats i travessarien mars. Però llur ciutat, llur pàtria, eren aquelles, i era allà on volien triomfar.

"Que almenys la nostra vida sigui sempre tal com la veiem en aquests discursos nostres d'ara!" pensà Xavier. No patia per les seves ambicions, que eren molt petites. Sinó per les dels seus amics, d'aquell Joan desbordant de vitalitat, enamorat de les paraules i dels sentiments, i d'aquell Francesc, que menyspreava el misteri i amava l'aventura. Eren dues forces divergents que havien de posar-se en marxa per a aconseguir una fita ideal. Almenys que no entretopessin pel camí!

El pensament d'una possible enemistat, d'una rivalitat en el dia de demà, va anguniejar-lo. Allò no era possible. Calia evitar-ho.

- Escolteu,- proposà, mig balbucejant.- Hauríem de fer un pacte, un conveni que ens uneixi per sempre.

- Què vols dir?

- Hauríem de jurar tots tres que mai no ens oposarem l'un a l'altre; que sempre ens ajudarem; que en el cas d'haver de prendre una resolució greu, d'aquelles que varien el curs de la vida, ho consultarem amb els altres dos...

- I per què? Es absurd pensar que poguem barallar-nos!- protestà Joan.

- Tant se val! Hauríem de lligar-nos amb un pacte d'amistat eterna.

- Vols dir allò que canten en aquella sarsuela que vàrem veure a la Sala Imperi?

Amigo soy de Baltasar,
Amigo soy de Rafael.
.....
que nos juramos amor fiel
bajo el tricornio de un civil...

Per mi, va bé. No em sap cap greu lligar-me amb aquest compromís,- concedí Francesc Vilà.

- Vinga, doncs, també jo m'hi comprometo! - digué Portabella.

En un gest instintiu ajuntaren les mans damunt la barana del mirador.

- I ara, si voleu anar a peu fins a Vallvidrera i anar després a agafar el tren de Sarrià al peu del Funicular, ja cal que comencem a caminar.

Se n'anaren, carena enllà, entremig dels pins, tot cantant himnes, cançons, tot el que els passava pel cap. Es sentien valents, ambiciosos, triomfadors per endavant. Eren, n'estaven certs, amos de llur destí i dels destins del món.

==========

XI.- MORT D'ISABEL

Et rose elle a vécu ce que vivent les roses,
l'espace d'un matin.

MALHERBE.

Francesc Vilà, en tornar de l'estiueig, era ric de dues noves coneixences. Era com si la vida li reservés, en els moments de repòs dels seus estudis, unes noves possibilitats d'ampliar la seva experiència en matèries que els llibres ni la Universitat no podien ensenyar-li. Aquell estiu no pogué aprofundir el coneixement que Francesc adquiriria, un any abans, del poble i els seus misteriosos moviments. Però el posà en contacte amb coses menys transcendentals, però certament importants: el Montseny i la seva cosina Isabel.

L'estada a Viladrau va donar-li, de cop i volta, la sensació d'entrar en tractes amb un gegant. Hom no es podia evadir, ni en la lectura ni en la vida de societat - aquella vida de "colònia" que tan poca grècia li feia -, de la presència de l'enorme muntanya, alterosa en mig de les planes, amb els seus cims, les seves valls, les seves rieres i els seus boscos. S'enfilà cap a Santa Fe i a l'ermita de Sant Marçal. Pujà al Turó de l'Home i a les Agudes. Es perdé entre les solemnes boscúries d'Arbúcies i pels avetars del Matagalls. Seguí tots els pobles de la contrada: Gualba, coberta de pinedes i alzinars; la fondalada de Riells, remorosa d'aigua; el collgost d'Aiguafreda. Va córrer de Palautordera a Sant Celoni i de Samalús a Cànoves i a Breda. I es meravellà arreu de tanta diversitat i d'aquella frescor verdejant de les arbredes solemnes com a catedrals. Un dia li va caure als dits un llibre: "La Muntanya d'Ametistes", i, a Viladrau mateix, li n'ensenyaren l'autor. El volum esdevingué la seva guia del Montseny i va ajudar-lo a adonar-se de moltes belleses que potser no li haurien escapat. El seu esperit, tanmateix, lliscava una mica distret per damunt de les efusions líriques del poeta.

L'altre descobriment - perquè també fou un descobriment, aquella íntima coneixença amb una persona que fins aleshores tenia negligida - fou Isabel. Aquell estiu la vídua Catllar va creure vingut el moment de fer amb uns amics una volta en automòbil per Espanya, projecte formulat feia temps per l'home de barret fort i abric que l'acompanyà a la Rua. Era evident que allò comportava una part considerable d'aventura. Prou li ho digueren, amb escarafalls, la seva germana i el senyor Vilà. Anar en automòbil, per carreteres dolentes i insegures, havent-hi trens tan còmodes!

Però tot fou inútil. La mare d'Isabel decidí de fer la seva excursió peninsular i, com a màxima concessió - i rellevant-se ensems d'una preocupació no pas massa excessiva - deixà amb els Vilà la seva filla per tota la durada del viatge.

Francesc no havia estat mai encara en la intimitat d'una noia. Si hagués tingut una germana com Xavier, potser la familiaritat del tracte diari amb una persona d'un altre sexe no li hauria fet cap efecte. Però ell era fill únic. I encara que les edats dels dos cosins fossin si fa no fa iguals, mai no havien tingut ocasió de franquejar-se ni tirada a fer-ho. Per a Francesc, Isabel era una noia com totes - un xic estúpida, per tant,-, incapaç de considerar les coses importants amb l'atenció que es mereixen; disposada a entusiasmar-se amb qualsevol mimícia sentimental; banal i presumida. La noia considerava el seu cosí com un xicot incapaç de comprendre un sentiment ni una passió. El veia més aviat baix, tot i els seus disset anys, eixut i ple de nervis i muscles en tensió, sempre fred i distant o bé burleta sense gens de consideració per als sentiments dels altres. Tots dos tingueren una sorpresa. Davant l'admiració de la senyora Vilà, Isabel preferí ben aviat la companyia del seu cosí a la de les noies de la "colònia". I Francesc acceptà de bon grat aquesta intromissió en els seus costums. Van fer excursions plegats. Es deixaren llibres. Parlaren de tot de coses que mai no havien pensat que poguessin interessar-los igualment ~~tots dos~~ l'un i l'altra. Isabel explicà al seu cosí el seu festeig amb Joan Portabella. Francesc va escoltar-ho sense riure-se'n i li donà el seu parer - favorable - sobre el noi i -contrari - sobre el festeig. Al seu torn, ell va detallar-li les seves il.lusions, ~~les coses~~ tot allò que projectava fer, els seus punts de vista sobre les coses importants de la vida - o almenys sobre les que ells trobaven aleshores importants.

Els ulls blau-clar d'Isabel es posaren amb confiança en els del seu cosí, que resplendien, negres i lluents, més aviat petits, mentre el xicot detallava els seus projectes i ambicions. Mai no es posaren sentimentals, però. Francesc s'havia dit feia temps que l'amor era una cosa massa seriosa i important per a malbaratar-lo en vanes escaramusses. El flirt no li deia res. I la noia es sentia lligada amb Joan, amb el qual sostenia una cofrespondència seguida. Qui sap si això mateix féu que l'afecte que va unir tots dos cosins esdevingués més autèntic.

En tornar a Barcelona, per la Mercè, Francesc tornà a trobar-se amb Isabel, que després de les setmanes de separació amb la seva mare, arribada indemne de la seva volta a Espanya, havia anat a acabar l'estiueig a la finca dels voltants de Valls. L'amistat reprengué amb igual força. Joan, que havia tingut dues aventures fugaces a Caldetes i no s'havia

deixat perdre cap ball del "Casino Colon", en tingué àdhuc un xic de gelosia. Aviat l'excitació de la represa dels estudis i el sentiment, encara més viu aquesta vegada, que estava a punt de passar alguna cosa decisiva, va submergir-los tots plegats. El gran casal de la Plaça de la Universitat tornava a acollir-los tots quatre. Però aquest any, cap d'ells no anava a les mateixes classes. Isabel continuava a l'Institut. Xavier feia l'ampliació de Ciències i Joan la de Lletres. Francesc va ingressar a l'Escola d'Enginyers, en aquell remot pati interior.

Trobaven la Universitat en plena bullida. Tots els estudiants, en tornar a ocupar les classes, tenien una mica la sensació que aviat es decidiria, definitivament, el destí de tothom. Els diaris omplien cada dia amb titulars més grossos llurs primeres pàgines. D'ençà de la primavera, d'aquella ofensiva monstruosa que havien llançat els alemanys damunt els fronts de França, un cop signada la pau amb els russos, bé n'havien passades, de coses! Joan les explicava, exultant en la seva certitud de la imminent victòria dels Aliats:

- Fixeu-vos-hi! La batalla de Chateau-Thierry! La contra-ofensiva aliada, amb els tancs americans! No ho dubteu: la guerra està guanyada per l'Entesa! Potser encara ha de trigar un quant temps a acabar-se. Però totes les esperances de victòria dels alemanys estan al pot. Ja heu vist la capitulació de Bulgària?-

Darrera la de Bulgària seguia la de Turquia. Els Aliats atacaven per tot arreu i per tot arreu avançaven. Semblava un miracle. Com unes enormes baluernes de fusta rosegades pels corcs, els Imperis s'esfondraven. Novembre s'obria amb la capitulació d'Austria-Hongria. Uns dies després, es revoltaven els marins alemanys. Hi havia negociacions d'armistici. I el dia onze, a les onze del matí, tot el món va estremir-se amb la nova sensacional: la Guerra, la Gran Guerra, estava acabada!

Aquell matí, Joan va sortir de ~~classe~~ classe, amb tot de companys. Era estúpid, trobaven, en aquells moments extraordinaris, escoltar el senyor Daurella i les seves explicacions filosòfiques. Calia fer alguna cosa! Amb els seus companys i una colla d'altres de Ciències, entre els quals hi havia Xavier, va anar al Centre Universitari Nacionalista. Pujarem al pis i endomassaren el balcó. Calia hissar la bandera de les quatre barres i posar-la al costat de les de França, d'Anglaterra, de Bèlgica, dels Estats Units, d'Itàlia. Després tragueren d'un armari la senyera de l'entitat, que havia resistit, cada onze de setembre, les càrregues de la policia, i se n'anaren, en un grup nodrit i esvalotador, vibrant de Marselleses i de Segadors, al Consolat anglès, al de França, i fins a la Plaça de Sant Jaume, on uns quants estudiants, entre ells Lluís Baldó,

més vociferador que mai, feren abrandats discursos. La policia, cosa estranya, no va dir-los res. Joiosos i encara excitats, van tornar en un petit grup a dipositar de nou la senyera al Centre. Molts balcons es veien ja endomassats amb banderes catalanes i dels aliats. A la Rambla, unes grans pissarres anunciaven al públic el final de la guerra.

- I ara, a exigir la llibertat de Catalunya! - exclamà Joan.

Realment, la victòria aliada volia dir allò, havia de significar allò, per força. La gran carnisseria s'havia acabat. Més de deu milions d'homes havien mort al camp de batalla. Més de vint milions n'havien sucombit de resultes dels sofriments i de les privacions ocasionades per cinquanta mesos de lluita. Però els homes ara havien d'ésser lliures. Les nacions s'havien d'alliberar de tota mena d'opressions.

Joan i Xavier estaven encara comentant les notícies, lluents els ulls d'emoció, quan trobaren, a la Plaça de la Universitat, Francesc.

- Us he estat cercant tot el matí. Què us sembla? Al final s'ha acabat la guerra! I han guanyat els Aliats!

- Ja venim de celebrar-ho.-

Li explicaren el camí que havien seguit, els crits de la gent en veure'ls desfilar amb la senyera, l'astorament dels policies, sota llur casc blau.

- Pobrets! Ja s'ho veuen perdut, ells també!-

Seguiren comentant la gran nova. Ara calia obrar, obrar de seguida! Què farien els polítics catalans? No havia parlat en Cambó?

- Ah! No ho sabeu? - digué, en un incís, Francesc.- La Isabel està malalta.

- Què té? - preguntà, inquiet, Joan.

- La passa, deu ~~ser~~ ésser. N'hi ha molta. La seva mamà també fa dies que està al llit. No crec que sigui res de particular.-

Ja no en parlaren més. La passa. Cada tardor, cada primavera, duien aquella rebrotada de malalties, els refredats que us deixaven cruixit com després d'un bastoneig, les febrades, els malsdecap. Era el canvi d'aigües, les variacions de l'atmosfera. La passa. Afortunadament, les aigües de Barcelona ja estaven purificades i no calia témer el tifus. La gran epidèmia del 1914, que havia delmat els barcelonins, havia estat la darrera visita del bacil d'Eberth - es complavia d'assegurar a Xavier el doctor Forcada.

Va resultar, però, que aquell any 1918 la passa fou també una cosa seriosa. A totes les cases hi havia algun malalt. Esgarrifances, malestar general, febre alta: els símptomes de sempre. Pitjor que això, eren les maleïdes complicacions. Si badaves una mica, la passa es transformava

en una pulmonia o en una broncopneumònia, aquella "pulmonia doble" tan temuda i per prevenir la qual hom recomanava sempre —i amb una evident inutilitat— d'evitar els corrents d'aire. La passa, rai! No fossin les complicacions!

Tot parlant així, els barcelonins s'allitaven per als vuit o deu dies que calien per a "covar" la passa. El pare de Xavier no havia tingut mai tanta feina com aleshores. Ni pel tifus del 1914. Un vespre que acabava d'arribar a casa seva per sopar, arribà una minyona amb un encàrrec. El doctor Forcada sortí a rebre-la i tornà a entrar al cap d'un moment:

— He de sortir d'ací a un quart d'hora. Sopem de pressa.

— Un altre malalt? — preguntà la seva muller,

— Una consulta. El doctor Duran vol que vegi unes malaltes seves.

— Casos greus?

— Ho suposo. Són unes parentes dels Vilà. La senyora Catllar i la seva filla.—

Isabel! El cor de Xavier féu un salt. Aquells darrers dies, ell i Joan - un Joan inquiet, però gens alarmat - havien preguntat matí i tarda a Francesc per l'estat de la seva cosina. Joan es rebel.lava contra la impossibilitat de veure, justament aquells dies, la seva estimada.

— Té bastant de febre,— contestava Francesc—. La seva mamà, també. Un refredat molt fort. Una mica de tos.—

Era la passa. No calia amoïnar-s'hi gaire. Francesc havia anat a veure dues o tres vegades les seves parentes. Donava després als seus amics les notícies.

— La Isabel m'ha enviat records. Sembla que està una mica millor. Però se la nota molt aixafada. Té una veu prima, molt feble. I està molt pàl.lida. La cara se li confón amb el coixí.—

O bé:

— Avui ha tornat a pujar la temperatura. La tia, també. Ella és veu que ella està més carregada de pit que la Isabel.—

Havien passat els dies confiant en una millora que no arribava. I ara aquella consulta...

— Pare,— va demanar—, M'agradaria que en tornar em digués com estan aquestes malaltes. La noia és amiga meva. Companya de l'Institut.—

Ho deia amb un accent tan seriós, que Laura no gosà de fer-hi brometa, com cada vegada que Xavier parlava de noies. I el doctor Forcada no sabé sinó accedir. Se n'anà, al cap d'uns moments. La muller i els fills es quedaren al volt de la taula. Mentre Laura i la seva mare parlaven dels malalts coneguts, constataven que a totes les famílies n'hi havia i es

felicitaven, amb les pietoses invocacions que eren del cas, que fins aleshores ningú d'ells no hagués arreplegat la passa, Xavier pensava en Isabel. La imaginava amb les trenes gruixudes que li emmarcaven la cara, blanca i afuada, però vibrant de vida, d'afecte, de joventut. Veia aquells ulls transparents que de vegades es fixaven amb una mica d'inquietud en Joan. Sentia els seus comentaris maliciosos... Pensava igualment, d'una manera involuntària, en aquell cos en plena transformació, que per a Xavier representava l'arquetipus de la bellesa femenina. I no sabia veure'l immòbil, estenallat en un llit, abaltit per la malaltia.

Tocaren les onze. La senyora Forcada i la seva filla se n'anaren al llit.

- No, jo esperaré el pare. He d'estudiar una estona, encara.—

Assegut en un sillló, sota el llum de peu, en un recó del menjador, intentà d'absorbir-se en el llibre. Era inútil. El seu esperit estava distret, registrant només els sorolls de l'escala. Al capdavall, a tres quarts de dotze, va sentir el pany de la porta. Sortí al rebedor.

- Com està? - preguntà en veu baixa al seu pare.

- Malament, em temo. Totes dues tenen broncopneumònia. La noia, sobretot, està greu, perquè té els pulmons poc forts.

- Hi ha perill...? - no gosava emprar la paraula fatídica, per por de no evocar la inimaginable contingència. El seu pare l'entengué.

- Sí,- respongué francament.— Potser es superi aquesta crisi. Mentre hi ha vida, hi ha esperança. Però no ens podem fer gaires il.lusions. Ho he dit així al senyor Vilà, que estava allà amb la seva senyora.—

Passaren cap al menjador. El noi anava capcot, i el seu pare volgué animar-lo. Però es sentia tan fatigat! Demà, a les set del matí, hauria de començar altra vegada les visites.

- No t'hi amoïnis, noi. És la vida. Estem passant un mal moment. De fet, això és una epidèmia, encara que ningú no sap ben bé a què es deu. Hi ha molta gent que es salva. Qui sap! Potser aquesta noia, també ... Com han dit que es diu?

- Isabel.

- Potser també Isabel se'n sortirà. És jove, i la vida s'aferra al cos i posa en joc totes les defenses que troba. És bufona. Déu que feia el batxillerat amb vosaltres?

- Sí. T'ha conegut? Li has dit que eres el meu pare?

- Estava molt abatuda. No hem parlat gaire...—

Tornà a mirar el seu fill. Com l'havien impressionat aquelles notícies! La fatiga tornà a fer-se sentir dintre seu, punxant-li l'esquena i la cintura.

- Bé, me'n vaig a dormir. Vés-t'hi tu, també.-

Xavier dormí poc, aquella nit. L'endemà matí, a la Universitat, va esperar impacient el moment de trobar-se al pati amb Joan.

- No ho saps? - l'escometé així que el va veure.- La Isabel està greu. Ahir van tenir consulta amb el pare. Sembla que té broncopneumònia.-

Havia d'abocar de cop aquelles notícies, com si amb elles volgués despendre's de tota l'angoixa que duia a dintre d'ençà de la nit passada. Joan es resistia a creure-ho.

- I ara! Si justament ahir al matí en Vilà em deia que anava molt millor! L'aniré a veure, doncs.

- Potser que diguéssim a en Francesc d'anar-hi plegats,- insimuà Xavier. D'una manera natural ell també s'incloïa en aquella visita. Ell també havia d'anar-hi.

Quan atraparen llur amic, aquest es disposava justament a encaminar-se cap al pis de les seves parentes. No era gaire lluny: Diputació, molt a prop de Claris... Quan els seus companys li demanaren per acompanyar-lo, no s'aturà a considerar si era correcte o no que dos minyons anessin amb ell, per primera vegada, a casa d'unes malaltes de gravetat. Aquells dos tenien dret a visitar a Isabel. I ell compartia llur preocupació.

Al pis hi havia els pares de Francesc, que no semblaren estranyar-se massa de la presència dels amics de llur fill. Hi havia altres parents, també, i una atmosfera trasbalsada, en la qual la inquietud per una possible desgràcia s'atemuava amb una mena d'incredulitat, de menyspreu per la malaltia. La passa! Morir de la passa! Era absurd. Però la gent se'n moria. Cada dia "La Vanguardia" augmentava les pàgines destinades a les "esqueles". Els requadros endolats enretiraven de mica en mica cap a l'interior dels diaris, com una marea envaïdora, els articles i les notícies.

- Com estan? - xiuxiuejà Francesc a la seva mare. Estaven al saló, una peça carregada de mobiliari. Sense voler, Xavier va detallar-lo: una "sillería" de noguera vernissada de negre, tapissada amb un vellut ple de flors; al centre, un sofà ventrut, amb el respatller molt alt i capcimat per unes prestatgeries plenes d'"objectes d'art". En un recó de sala hi havia un piano recte, també negre, i a l'altre extrem una gran consola de caoba, amb un mirall que arribava al sostre. Els ulls de Xavier ho registraven tot, des dels globus de cristall del llum del mig, tot de metall daurat, i que visiblement havia estat adaptat del gas a l'electricitat, fins als gerros de porcellana del damunt de la consola, les espelmes vermelles del piano i les estatuetes policromades del damunt de la prestatgeria del sofà. Però només eren els seus ulls que s'adonaven d'aquella

decoració, tan semblant a la de casa seva. Tot el seu esperit estava pendent dels llavis de la senyora Vilà. Joan se la mirava també amb un esguard interrogatiu i angoixat.

- La tia sembla que es manté igual. En canvi, la Isabel...- s'interrompé un moment per reprendre, en veu més baixa:- Aquest matí li han dut el combregar.-

Així, era veritat, aquella cosa monstruosa i impossible! Xavier sentí un nus a la gola. Mentrestant, Joan demanava:

- No la podríem veure? Ens l'estimem tant!-

La senyora Vilà vacil.là un instant. No sabia com negar a aquell xicot tan franc, tan impulsiu, tan bell, la gràcia que demanava amb tanta avidesa.

- Espereu-vos un moment, que vaig a veure-ho.-

Desaparegué per una porta. Tornà totseguit:

- Veniu. Però, només un minut!-

Travessaren un corredor i entraren per una porta. Era una cambra mitjana, que donava per un balcó a la galeria interior. A través dels vidres i els estors, un raig oblic de sol feia dansar milions de corpuscles en la cambra i anava a il.luminar un tapís pintat amb l'Àngel de la Guarda que guiava dos infants per un pont estret i enrunat. Al fons de la cambra hi havia el llit, un llitet clar, gairebé d'infant. A un costat, vora la tauleta de nit plena de flascons i vasos, una monja, amb la gran cofa blanca, estava asseguda, resant el rosari. Isabel era només una massa de cabells: les dues trenes lligades damunt el cap, que li feien com una auriola d'or vell i patinat, com a una imatge. La cara estava esblanquefda, però els llavis es veien encesos, ressecs de febre, i a les galtes cremaven dues rosetes vermelles. Tot el cos desapareixia, sense gairebé alçar cap relleu, sota els llençols. Els nois s'aturaren al llindar. La senyora Vilà s'apropava al llit i deia:

- Aquí els tens, tots tres. No han volgut esperar que et posessis bona per veure't.-

Els ulls d'Isabel semblaren animar-se. Amb el cap féu un signe, i els xicots s'aproparen. Francesc i Joan a un costat del llit, Xavier als peus. Les paraules els mancaven.

- Com estàs, Isabel? T'has de posar bona ben aviat! T'enyorem molt!- va barbotejar Joan.

- Ja veus, avui te'ls he dut tots dos,- provà de dir, en to lleuger, Francesc.

La noia féu un feble somriure, que semblà il.luminar-li tot el rostre.

- Estic molt malament,- murmurà amb un filet de veu.- Potser em moriré de seguida.-

Anaven a protestar, però Isabel guaità la seva tia i mogué el cap negativament.

- Ja ho sé. Ja estic preparada. Mig m'hi he conformat. El metge m'ha dit que no patiria gens... -

Féu una pausa. Mirà, l'un darrera l'altre, els nois. Primer el seu cosí, després Joan, després Xavier.

- Us estimo molt, a tots tres. Però..., Joan, ja t'ho vaig dir, aquell dia. Érem massa joves!-

Els donà una darrera mirada i va aclucar els ulls fatigats. La seva tia i la monja s'abocaren damunt seu.

- S'ha ensopit una mica. Sortiu, ara.-

Sí, calia sortir, deixar-la debatre's sola, ben sola, amb la mort que l'anava voltant, cada vegada més de prop. Tornaren a trobar-se asseguts a les cadires del saló. Al cap d'una estona hagueren de sortir amb el senyor Vilà, que se n'anava a dinar a casa seva.

A les cinc de la tarda tornaren al pis del carrer de la Diputació. Hi havia mitja porta tancada a baix de l'escala. Feia mitja hora justa, van dir-los, que Isabel s'havia mort. La seva mare, en canvi, anava sortint poc a poc de la gravetat, sense saber res de la malaltia de la seva filla.

- - - - - -

XII.- LA DISPERSIO

El senyor Vilà havia pres una resolució sensacional. Quan va anunciar-la a casa seva, la seva muller tingué una gran sorpresa. Havia decidit de vendre's el magatzem. No era pas una cosa tan simple com semblava: el magatzem era la raó principal de l'existència del senyor Jacint Vilà, i ell l'havia rebut de mans del seu pare. La modesta quincalleria havia evolucionat i es transformava en un gran comerç a l'engròs de ferreteria. Tenia un crèdit de primer ordre, les vendes augmentaven cada any de volum i les existències, àdhuc en aquell moment de crisi, eren considerables. I, sobretot, què faria el senyor Vilà sense el magatzem?

Discutiren en família l'afer.

- En Tomàs ha trobat un comanditari i m'ofereix setanta mil duros del negoci, amb existències i tot. No és cap mala proporció. El darrer

inventari acusava uns cinquanta mil duros d'existències, als preus d'aleshores, és clar.—

Tomàs era el dependent principal de la casa Vilà. Havia pujat d'aprenent en el magatzem i coneixia perfectament el negoci. Sabia què es feia, en oferir aquella quantitat.

- Però, i tu? què faràs, ara? De què viurem, nosaltres? - preguntava la mare de Francesc. Li era difícil d'imaginar-se que amb aquells diners hom podia estar-se perfectament de treballar i de "guanyar-se la vida".

- No ens morirem pas de gana, estigues tranquil.la,- contestava rient el senyor Vilà.— Aquests darrers anys han estat molt bons, i he anat comprant una mica de paper. Això i aquests diners d'ara... I pel que fa a mi, no t'hi amoïnis. Si no tinc res a fer, reposaré. Ja m'ho mereixo, em penso! Mireu: fa dos mesos que he complert cinquanta anys. Ja estic a l'edat del retir.—

Els seus ulls desperts, la seva agilitat, àdhuc els seus cabells negres encara, desmentien aquesta invalidesa. Francesc es mirava el seu pare, bon xic intrigat.

- L'oferta és bona, estigueu-ne segurs. D'ací a un any, qui sap què pot passar. Amb l'acabament de la guerra, totes les nacions tornaran a treballar. Els preus baixaran, m'hi jugaria un peix. Ara és el moment de vendre.—

Xuclà enèrgicament el cigar, contemplà el fum que s'aixecava en torterols blavencs cap al sostre del menjador, i continuà, amb un aire distret:

- Potser muntaré una fabriqueta de filats metàl.lics. Ep! Encara no sé res. M'hi he de pensar bé. Ben mirat, potser sí que si no faig res, em cansaré aviat...

Francesc somrigué. Al capdavall, el seu pare havia ensenyat tot el joc. L'home volia passar de comerciant a industrial. El burxà una mica:

- Ja tens els tècnics per a la fabricació?

- Tècnics? I jo, que no en sóc prou, a hores d'ara? De totes maneres, potser sí que prendré un xicot que estava a can Rivière... Féu una pausa.— Vols que et digui una cosa? Si poso aquesta fabriqueta, ho faré per tu. Perquè un dia la puguis dirigir tu.—

Sentia per endavant l'orgull de la brillant carrera que havia de fer el noi. La senyora Paulina va sospirar, tranquil.litzada. El seu marit seguiria treballant.

El traspàs del magatzem anà endavant. Per març, el senyor Vilà era ja un rendista desvagat que consumia els seus ocis a l'Ateneu. Llegia molts llibres i de tant en tant duia - cosa poc freqüent abans - la seva dona al teatre.

Però el projecte de la fabriqueta seguí també endavant. Tot el trasbals causat a Barcelona per la vaga de la Canadenca, que coïncidia amb l'agitació política de la campanya per l'Autonomia, en lloc d'esverar-lo i fer-li abandonar els seus plans, servia per a enardir-lo. Lliure del ròssec del magatzem, ara podia ~~llibrarse~~ deixar-se anar amb entusiasme a les seves preferències ideològiques. Aquella vegada sí, que anava de debò! La Federal no podia trigar. A l'Ateneu, el senyor Vilà no es cansava de proclamar-ho.

- Que no ho veieu? Fins en Cambó ha deixat de creure en la monarquia. Només la República pot resoldre el problema català.—

Mentre anaven esclatant les vagues, cada una més amenaçadora que l'anterior, amb una major durada i un més evident aspecte de desafiament al Govern, Jacint Vilà fluctuava entre la seva simpatia per la causa obrera i la seva vaga temença als Sindicats. De vegades això li feia témer d'embolicar-se amb la fàbrica. ¿No hi tindria massa conflictes?

Un dia va decidir-se. Fou després d'una conversa amb el seu fill. La muller ja havia renunciat a intervenir en aquells afers. Francesc, en canvi, hi prenia interès i discutia amb el seu pare els projectes.

- ¿Saps què hauries de fer, noi? - l'interrompé el senyor Vilà.— Anar a estudiar a l'estranger, veure fàbriques, conèixer nous sistemes de treball. M'estimaria més que no fossis enginyer amb un títol oficial del Govern, mentre ho fossis de debò, per haver estudiat als llocs on la indústria avança. Què te'n sembla? Ja tens divuit anys. De passada, veuries món i aprendries idiomes.—

El projecte encisà Francesc. Totseguit s'hi adherí amb entusiasme. El seu pare seguia explicant-li-ho: tenia uns amics a Anglaterra que el podrien introduir. Ara, si s'estimava més d'anar a París...—

I així va quedar convingut que, en acabar aquell curs, el primer de la carrera, Francesc aniria a Londres per a seguir-hi els seus estudis. La nova causà consternació a Xavier i, sobretot, a Joan, quan va comunicar-los-hi.

La mort d'Isabel havia impressionat molt ~~Portabella~~ el darrer. Fins que va tornar del cementiri, en el mateix cotxe de Xavier i Francesc, no sabé adonar-se ben bé del que representaven aquelles hores viscudes d'ençà que Xavier li havia comunicat la gravetat de la noia. Les imatges se li acorruaven en el pensament. La primera vegada que havia vist Isabel, en el vestíbul del Kursaal... Veia com si fos ara les trenes que emmarcaven la cara blanca, el somriure maliciós, els ulls càndids, la mà allargada, el cos prometedor que s'aponcellava. Sentia el dringar dels timbres del cinema i el so de la veu d'Isabel quan el saludava. Revivia

l'atmosfera tèbia del Liceu, la llotja vermella, la gent que donava voltes en el saló de descans, llur primera conversa íntima. Veia com ella sortia, àgil i esvelta, de l'església de la Diagonal i reconstituïa, una per una, llurs paraules, passeig enllà. I el gust dels llavis d'Isabel li tornava a la boca. Els paràgrafs de les seves cartes li venien, sencers, a la memòria. Mai més! Eren uns mots que no havia pensat que volguessin dir tantes coses; uns mots que per a ell, abans, no existien. Ara volien dir allò: aquella caixa blanca amagada darrera una llosa, al flanc de Montjuïc; aquella darrera contemplació d'una forma afinada, amb un rosari als dits, entre quatre ciris tremolosos; aquells records que es tornaven pols als dits, com les ales d'una papallona.

Passats els primers moments d'estupor, havia volgut evocar amb els seus amics el record de la noia. També per a ells, ho concedia, havia estat un cop molt dur. Però les imatges que tots tres s'havien format d'Isabel no coïncidien exactament. En comparar-les, llurs divergències es superposaven per crear un ésser irreal, boirós, sense contorns definits. No, aquella no era la Isabel que tots ells, que cada un d'ells coneixia. Després de la confrontació dels records, les imatges tornaven a reintegrar-se en el record, en el pensament dels tots tres.

- Ja ho vàreu sentir, aquell dia. Va dir-me: «"Erem massa joves!" Sabeu què volia dir? Jo li havia demanat per festejar amb mi, però ella no volia, deia que no sabíem encara res del què volia dir amor. Es sentia molt sola, deia. Molt separada, sobretot, de la seva mare.—

Joan tornà a recordar aquell diumenge de Carnaval. Asseguda damunt la capota de la carretel.la, ben dreta, com la veia ara afillada de la gatzara que la voltava, pura i intacta en la seva joventut!

- Sovint m'intimidava. Hauria dit que ella tenia més anys, més experiència de la vida que jo. Però era tan alegre, tenia un caràcter tan bo! En mi tenia tota la confiança, us ho asseguro. M'havia contat tot de coses de quan era petita...—

Francesc no deia res, però pensava en aquell darrer estiu i en la nova coneixença que n'havia tret de la seva cosina. ¿Era aquella mateixa noia que deia Joan? Ell la veia molt més greu, àvida de saber coses noves, insegura encara del seu cor i inquieta davant dels enigmes de la vida. La seva mare... Sí, al començament, l'allunyament li havia fet molt de mal, però al capdavall, Francesc n'estava segur, la noia es sentia millor, més forta en la seva solitud. Recordà la tia Marta. Li havia costat molt sortir de la malaltia, i, un cop refeta, en saber la mort de la seva filla, havia tingut un disgust molt fort, amb atacs de nervis i tot. Ara ja començava de consolar-se. Segurament es casaria amb Narcís Verderol,

l'home del barret fort. Pobra tia Marta! Buida, exuberant, impressionable! Potser la seva mare, si s'hagués trobat en iguals condicions, hauria fet com ella. No eren germanes, al capdavall? Després de pensar-hi, Francesc va decidir que no. per bé que ho eren, no ho semblaven.

Per a Xavier, Isabel no era tampoc aquell ésser evocat per Joan, la noia que es passejava amb el seu amic per la Diagonal i que li escrivia cartes sentimentals. Ni tampoc la noia inquisitiva, intel.ligent, gens romàntica, que Francesc havia conegut a Viladrau. Era només una imatge. Una imatge que anava congriant al seu entorn tot el seu desig indecís de l'amor, tota la seva adoració de la dona. Ell no hi havia parlat gaire, no hi havia tingut converses íntimes com els seus amics. Però estava segur de conèixer-la encara millor, de no oblidar-la mai, de tenir-la sempre a dintre seu, com un refugi inviolable i una esperança mai decebuda.

Ara Francesc els deixaria, per a anar-se'n a Londres. Aprovat el curs d'ampliació, Xavier se n'aniria a "fer" Medicina al Clínic. Joan es quedaria a la Universitat, a Lleis. És clar que des de Londres no hi havia pas gaire més distància que des del carrer de Casanova. Els tres amics es veurien poc, només a les festes. Joan es trobaria pres en aquell món aristocràtic que començava a voltar-lo, d'ençà que el senyor Portabella era un milionari - un de tants nous milionaris de la Barcelona del 1919.-.

Estudiarien molt. Francesc detallava els seus plans de vida a Londres i ocupava totes les seves hores de lleure amb lliçons d'anglès. Aquell estiu, a Viladrau, on passaria juliol i agost, li caldria fer un esforç suplementari per a assimilar-se l'idioma. Per endavant ja renunciava, per molt que li dolgués, a les seves excursions pel Montseny. I a primers de setembre els seus pares el durien a Londres, per deixar-l'hi instal.lat. Després el matrimoni, en un nou viatge de noces, lliure de preocupacions, veuria París, Brussel.les, àdhuc els camps de batalla, si era possible.

- Jo vull omplir de poesia la meva solitud, ja que tothom em deixa, -declarà emfàticament Portabella.-. Ja us ho vaig dir un dia: vull ser escriptor. Faré versos. Ara ja sé quina cosa és el dolor.-

I era de debò que es sentia el cor ple de tristesa. Pensava sovint en Isabel i el record de la morta el distreia gairebé de les noies vivents. Els seus ulls, malgrat tot, les veien passar, fresques i amb esguard despert, pels carrers de l'Eixampla, amb la pell rosada per la primavera, orgulloses de llurs formes totjust apuntades, de les sines novençanes que inflaven la bruseta, de les cames que omplien les mitges de seda. Orgulloses també de llurs vestits nous, dels capells que s'enfonsaven a ran de celles, de les cintures que baixaven flancs avall, de les faldilles que s'anaven escurçant amb gosadia. Joan les veia, però no s'hi fixava. Al-

menys ell s'ho creia. I s'imaginava que els seus versos estaven habitats només pel record d'Isabel, sense adonar-se que tot de cares rialleres, tot de cossos en flor sorgien a l'improvista entre els mots que balbucejava la inspiració. Sí, faria versos. Aquell any ja n'havia tramès uns - dos llargs poemes plens de sentiment i inspiració - als Jocs Florals de Barcelona. No ho havia dit a ningú, ni a Xavier, per por del ridícul, si no eren premiats. Qui sabia... Però no ho foren, i això va inspirar-li un profund menyspreu per a tota mena de concursos literaris.

Vingué juny, i altra vegada els exàmens. La Universitat bullia d'animació. Aquell curs, interromput per tants incidents, trencat per la llarga vaga de la Canadenca, delmat per la passa, s'havia vist animat per la irrupció il.legal del català a les classes. Alguns professors s'arriscaven a donar conferències en la llengua del país. Els minyons de la Unió Monàrquica, que es sabien les espatlles guardades, protestaven amb gran esvalot. Hi hagueren manifestacions, contra-manifestacions. Un dia hom va trobar penjada al pati central una senyera barrada que lluïa en un costat, al mig d'un triangle blau, una estrella de cinc puntes.

La Universitat es batia per l'Autonomia. A la Rambla, als vespres, les manifestacions topaven amb els bastons dels "matalassers" i amb els sabres dels guàrdies de Seguretat. Mai no havien estat tan violentes les discussions, a la voravia de la Plaça de la Universitat. Al Centre Universitari Nacionalista va refer-se la unió sagrada, i Lluís Baldó va entrar a la Junta, al costat mateix de l'estudiant de metge irònic.

Entremig de tantes excitacions, els exàmens produïren certes sorpreses. Abundaren els suspensos. Joan Portabella tingué per primera vegada un "aprovat" i es veié eliminat de la curta llista dels "sobresalientes". De totes maneres, havia tret el curs.

També l'havien tret Xavier i Francesc. Era el darrer que farien a la Universitat, tots dos. Al cap d'uns dies començaria l'estiueig. A primers de juliol, els Forcada se n'anirien a Sitges, els Portabella a Caldetes i la família de Francesc a Viladrau. El pare de Xavier, aquell any, volia fer vacances. Se les tenia merescudes. L'onada de malalties que envaïa la ciutat a començaments d'hivern no va enretirar-se fins a la primavera. L'aiguat se n'endugué moltes vides. Més que l'epidèmia del 14. No havia estat solament a Barcelona. Tot Catalunya, tota la península, àdhuc tot Europa - aquella pobra Europa que totjust sortia del malson de la guerra - es veieren envaïts pel flagell. Semblava com si la naturalesa, excitada a una competència irrisòria pels esforços homicides dels homes, volgués demostrar que, sense cap preparació espectacular, sense utilitzar microbis virulents ni malalties violents, podia fer tant de mal, molt més mal encara que els pobres canons, els morters, l'avia-

ció i els gasos dels guerrers. Els metges ara podien reposar.

El senyor Jaume/Portabella també tenia ganes de prendre's una bona temporada de repòs a Caldetes. Malgrat les seves inquietuds, la fàbrica d'estampats seguia rendint molts diners. En despenia molts a casa seva - tot just feia poc, quan el noi gran va sortir de la passa, renovava tots els mobles del pis - i la cabellera vermella de Gràcia Fària cobria un caparró ben hàbil per a trobar maneres d'obrir la cartera. Tot i això, ell ho reconeixia, la font encara rajava. Totes aquelles vagues, els trasbalsos polítics, la inestabilitat dels preus, val a dir que l'havien fatigat. També ell tenia dret a reposar, de cara als pins d'Estrac, tot guaitant en els vestits de bany nous de les noies i pensant en la satisfacció que tindria Gràcia quan ell li duria aquell collaret de brillants.

- Ja hem acabat el curs. Dilluns que ve marxem, nosaltres,- anuncià Joan als seus amics, aquella tarda.- ¿Què podem fer, que sigui com l'adéu per aquesta separació que se'ns acosta? Perquè ara trigarem bastant a veure't, oi, Francesc?

- Podríem anar a alguna banda. Al Tibidabo, a Vallvidrera, a Pedralbes...- anà suggerint Xavier.

- Vols dir? - dubtà Joan. Ell hauria proposat d'anar al Cementiri Nou, a dur unes flors a Isabel. No va gosar. Francesc intervenia:

- Que heu estat mai a Miramar? Es aquell restaurant, mig "merendero" que hi ha a mitja costa de Montjuïc, davant del port.-

No. Cap dels tres no hi havia estat.

- Doncs us convido a anar-hi a berenar. Fet i fet, sóc jo qui me'n vaig. Us prometo que us escriuré força. I per Nadal, tornaré.-

Se n'anaren cap a Miramar. Van pujar a un tramvia fins a la Rambla. Allí, davant del carrer Nou, van agafar el de can Tunis.

(-"Podríem anar al Cementiri", pensava Joan. Però tampoc no gosà dir-ho.)

Van passar pel davant de les barraques de llibres vells, arrambats a les parets de la caserna, pudenta de tuf de cavalls i de suor. Al llarg d'unes casetes de planta baixa i un pis hi havia dones molt pintades, dretes o assegudes en cadires mitjanes, amb uns davantals vermells molt petits i una cigarreta a la boca. Tres mariners, agafats pel braç, feien tentines tot discutint amb dues dones. Sortiren del Portal de Santa Madrona i travessaren el Paral.lel, entre magatzems de carbó i drapaires. Uns mendicants prenien el sol, asseguts al peu de les muralles de la vella Drassana, i feien cigarretes amb el tabac de velles puntes arreplegades per terra o als cafès.

Després el tramvia, tot sacsejat, enfilava la carretera de Can Tunis, vorejava el Morrot, trencava per darrera de la muntanya. Els nois saltaren del vehicle i enfilaren per una drecera cap al restaurant que semblava arrapat a la costa, amb les seves finestres i les grans lletres negres del rètol: ~~M I R A M A R~~ «Miramar».

Llur arribada a l'establiment causà certa sorpresa. Els estudiants no acostumaven anar a aquell indret. En tot cas, no hi anaven mai sense parella. I ells no volien cap reservat per al vespre. Només una taula al costat d'una finestra i una mica de berenar: uns llonguets amb llangonissa o pernil. Ah! i una sibeca.

S'abocaren a la finestra per veure el panorama. El mar ho dominava tot. Primer terme, les dàrsenes del port, d'un verd brut; segon terme, amb el blau fosc de l'avantport, on es gronxaven els vivers de musclos; al fons, el mar lliure, darrera les roques de l'escullera de la Barceloneta o més enllà de la dàrsena de Sant Bertran, cap a Badalona o cap al Llobregat: el mar, d'un blau innocent, només un punt més fort que el del cel. La ciutat era a l'esquerra. Només se'n veia una part: el Paral.lel, la caserma, el barri de les Drassanes, l'estàtua de Colom al damunt de la seva bola daurada, les palmeres del Passeig.

- Fa alegria veure els vaixells, oi? - preguntà Xavier.

Sí, feia alegria, encara que Joan pensava en el cementiri, a l'altra banda de la muntanya, i en la llosa blanca que tapava per sempre més el cos d'Isabel. Alegria, encara que Francesc pensés en el port de Londres, el el Tàmesi, cobert per grans vels de boira, en el pont de la Torra, que havia vist retratat tantes vegades.

No parlaren gaire. Comentaren les incidències dels exàmens, les perspectives del debat polític, els recursos de l'estiueig. Els mancava ja una mica de la seguretat, de l'audàcia de feia un any, quan elaboraven llurs plans per a conquerir la ciutat, de cara a l'immens mosaic barceloní. Havia passat un any, anaven apropant-se a la realització de llurs projectes; però semblava que tinguessin por d'esverar la Fortuna. Sentien que aquella tarda enterrava definitivament llur adolescència, aquella edat que els anguniejava tant i que havia anat quedant-se a miques i bocins en un reservat del "Pay-Pay", als bancs de la Universitat, en els versos de Joan, sota la llosa on dormia Isabel.

Quan s'aixecaren per a anar-se'n, Xavier els retingué:

- Ja us recordeu del que vàrem jurar l'any passat, al Tibidabo?—

La seva veu vibrava d'inquietud. Francesc rigué.

- És clar que sí! Per la meva banda, el tracte segueix ferm. Des de Londres, com des de l'altra part del món, per carta o per telegrama, po-

deu comptar amb mi.

- Tractes són tractes-e confirmà Joan.-. Aquest pacte nostre ens lliga per sempre tots tres. per a sempre.—

Miraren altra vegada al mar. Un transatlàntic entrava en aquell moment en el port, fent sonar la sirena de tant en tant, com si volgués mantenir un diàleg amb el remolcador que el precedia. A baix, al moll del carbó, uns xicots jugaven i s'empaitaven entre els vagons. No feren cap suguri mi van interrogar la ciutat.

- Anem?

- Anem.-

I. - Reunió

II. - Les inquietuds de Joan.

III. - Quan hom conspira.

IV. - Literatura i política

V. - Francesc i els obrers.

VI. - Un casament.

VII.- Notícies de Jaca

VIII.- Un festeig.

IX.- Francesc a Paris

X. - Dissabte d'abril

XI.- Pas de recre

XII.- Tres que es retroben.